Olof Petersson

Väljarna och världspolitiken

90

NORSTEDTS

Väljarna och världspolitiken

Skrifter utgivna av
Statsvetenskapliga föreningen
i Uppsala,
nr 90

Olof Petersson

Väljarna och världspolitiken

P A Norstedt & Söners förlag
Stockholm

Boken har utgivits med stöd från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

Formgivning: Rolf Hernegran
Omslagsbild: Gunnar Bergenholz
ISBN 91-1-827051-4

Studentlitteratur
Lund 1982

Innehåll

Kap 1. Inledning

Sveriges säkerhetspolitiska situation bestäms i väsentlig grad av förhållandet mellan stormakterna. I Norden möts gränserna mellan väst och öst. Nordkalotten och Östersjön är två områden av stor militärstrategisk betydelse. Sveriges traditionella utrikespolitik – alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i händelse av krig – har givit landet en storpolitisk mellanposition mellan NATO-länderna Danmark och Norge och det med Sovjet, genom vänskaps-, säkerhets- och biståndspakten 1948, förbundna Finland. Kring Sveriges säkerhetspolitiska linje råder idag enighet, både internationellt och inrikespolitiskt.

Sveriges alliansfria linje utesluter inte att stormakternas politik kan kritiseras. Den svenska regeringen har emellanåt gjort olika uttalanden som riktat sig mot inslag i såväl USA:s som Sovjetunionens politik. Ibland har dessa ställningstaganden varit föremål för inrikespolitisk debatt, som t ex Vietnampolitiken i slutet av 1960- och början av 1970-talen.

Att Sveriges utrikespolitik bevakas av andra stater och diskuteras i riksdagen är en sak. En helt annan fråga är i vilken utsträckning medborgarna i allmänhet tar någon notis om världspolitiken och Sveriges internationella ställningstaganden. Olika bedömare har här haft en pessimistisk uppfattning. Herbert Tingsten konstaterar i sitt arbete om den svenska utrikesdebatten under mellankrigstiden att »i utrikesfrågor kan endast ett försvinnande fåtal bilda sig en åsikt på grund av direkta informationer och erfarenheter». Den offentliga utrikesdebatten gör ofta allmänheten »mera förbryllad än upplyst» (Tingsten 1944 s 399). I en aktuell statsvetenskaplig undersökning utgår man från hypotesen att demokratin inte fungerar i utrikes- och försvarsfrågor: »Väljarna är okunniga och ointresserade. Politikerna är orepresentativa. Insynen är dålig, debatten torftig.» (Goldmann 1981 s 123.)

Är denna dystra föreställning korrekt? Vad har de svenska väljarna egentligen för uppfattning om världen utanför Sveriges gränser? Att med fullständig exakthet beskriva svenskarnas omvärldsuppfattning är en stor uppgift; att avgöra hur väl demokratin fungerar inom utrikespolitiken en ännu större. Syftet med denna bok är inte riktigt så långtgående. Betoningen ligger snarare på de svårigheter av metodisk och mätteknisk art som är förknippade med uppgiften att beskriva och förklara attityder till fenomen i den internationella politiken. Det visar sig nämligen att flera av de antaganden och metoder som traditionellt använts vid mätningen av

inrikespolitiska attityder inte direkt kan överföras till det internationella området.

Trots de metodiska svårigheterna visar det sig emellertid ändå att det går att dra åtskilliga slutsatser om svenskarnas åsikter i internationella frågor. En första forskningsuppgift blir därför att beskriva hur opinionen ser ut: hur många som tar ställning och har en egen åsikt, hur dessa åsikter fördelar sig i befolkningen och hur åsikter i olika frågor hänger samman. Nästa uppgift blir att förklara meningsskiljaktigheterna – varför finns det inom ett land olika åsikter i de internationella frågorna? Ett annat problem som kommer att ägnas förhållandevis stor uppmärksamhet är opinionens svängningar över tid. Vilka är betingelserna för stabilitet och förändring?

Huvuddelen av materialet för denna bok utgörs av de riksomfattande valundersökningar som genomförts i samarbete mellan statistiska centralbyrån och de statsvetenskapliga institutionerna vid universiteten i Göteborg och Uppsala. Materialet har tidigare utnyttjats för att belysa väljarbeteende och opinionsbildning vid de allmänna valen (Petersson & Särlvik 1975, Petersson 1977, 1978b). Större delen av undersökningarna har ägnats åt mätningar av inrikespolitiska attityder, politiskt engagemang, väljarbeteende och social bakgrund. De internationella frågorna gavs störst utrymme i undersökningarna 1973 och 1976. Vid övriga mättillfällen finns därutöver enstaka intervjufrågor inom det utrikespolitiska området.

Till en början koncentreras uppmärksamheten på svenskarnas bedömningar av stormakternas politik. I kapitel 2 presenteras ett antal mått på attityderna till USA, Sovjet och Kina. Även om huvuddelen av datamaterialet insamlades 1973 och 1976 görs ett försök att skissera opinionsutvecklingen under hela 1970-talet. Hur har de stundtals dramatiska växlingarna i stormaktspolitiken påverkat svenskarnas attityder? I kapitel 3 fördjupas analysen: i väljarnas åsikter om stormakterna kan fyra olika perspektiv urskiljas. Diskussionen utmynnar i en kritik av den dominerande metoden att mäta förekomsten av ideologier på massnivå. Porträttet av svenskarnas orientering till stormakterna kompletteras i kapitel 4, som jämför åsikternas om stormakternas utrikespolitik med bedömningarna av dessa staters *inre* förhållanden.

Kapitel 5 ägnas åt en analys av hur synen på stormaktspolitiken sammanhänger med de ideologiska motsättningarna i svensk inrikespolitik. Förhållandet mellan partipolitisering och opinionsbildning exemplifieras i kapitel 6 av två omdiskuterade frågor i svensk utrikespolitik, nämligen biståndet till u-länderna och Sveriges förhållande till EG.

De avslutande dataredovisningarna baseras främst på 1973 års valundersökning. Fortfarande pågick då Vietnamkriget och i Mellanöstern rådde ett akut kristillstånd. Hur tog svenskarna ställning i dessa två konflikter? Ka-

pitel 7 analyserar engagemangets intensitet och kartlägger vilka som tog ställning för någon av de stridande parterna. Undersökningen gjordes under sensommaren och den tidiga hösten 1973. Under själva fältarbetet inträffade två dramatiska händelser i världspolitiken: den chilenske presidenten Allende störtades i en militärkupp och oktoberkriget mellan Israel och arabstaterna bröt ut. Vilket genomslag dessa händelser fick i svensk opinion analyseras i kapitel 8. Väljarnas skiftande engagemang i internationella frågor utreds i kapitel 9 och i det tionde kapitlet sammanfattas resultaten.

Planerna för denna bok har sitt ursprung i förberedelserna inför 1973 års valundersökning. Bo Särlvik, som under lång tid haft ansvaret för valundersökningarna, tog initiativet till att de internationella frågorna för första gången upptogs som ett större tema i undersökningen. Uppläggningen av denna studie har således växt fram under nära samarbete med Bo Särlvik.

Från början hade jag avsikten att analysen av de internationella frågorna skulle utmynna i en doktorsavhandling. Eftersom jag 1975 disputerade på ett annat ämne och andra uppgifter sedan kommit emellan har manuskriptet blivit liggande. En fördel med dröjsmålet är emellertid att materialet har kunnat kompletteras med data insamlade efter 1973.

Kap 2. Hotar stormakterna världsfreden? Opinionsutvecklingen under 1970-talet

För att mäta attityderna till stormakternas utrikespolitik ställdes i undersökningarna 1973 och 1976 en serie intervjufrågor. Först fick de tillfrågade bedöma huruvida respektive stormakt för en politik som hotar freden i världen eller om landet i fråga för en fredlig utrikespolitik. De fyra svarsalternativen gav också möjlighet till ståndpunkter som ligger mellan dessa mer kategoriska omdömen. Som stormakter räknas här i första hand USA och Sovjetunionen. För jämförelsens skull har i några fall frågor också ställts om Kina. Frågeformuleringar, svarsalternativ och svarsfrekvenser presenteras i tabellerna 2.1 och 2.2.

Hur många är det då som överhuvudtaget besvarar frågorna? Om nu svenska väljare är så ointresserade av den internationella politiken borde de rimligen ha betydande svårigheter att bedöma de stora staternas utrikespolitik. Men erfarenheterna från intervjuerna visar att det stora flertalet inte hade några större svårigheter att avge ett omdöme. Andelen som svarar »vet inte» eller avstår från att svara på frågorna om USA:s och Sovjets utrikespolitik ligger genomgående på en såpass låg nivå som mellan 5 och 15 procent. Däremot är det betydligt fler som inte har någon åsikt om den kinesiska utrikespolitiken. Andelen »vet inte»-svar ligger här över 30 procent.

När det gäller dem som faktiskt tar ställning kan man göra flera reflexioner kring svarsfördelningarna. Ett viktigt resultat är att stormaktspolitiken ger upphov till mycket delade meningar bland de svenska medborgarna. Spridningen över de olika svarsalternativen är oftast stor; det finns inte någon mer betydande koncentration till en enda uppfattning. Denna observation har såväl praktisk-politisk som metodisk betydelse. Det faktum att den svenska opinionen är så splittrad gör att ingen debattör eller politiker kan framträda med pretentionen att representera ett enigt folk när det gäller synen på någon av stormakternas utrikespolitik. Från undersökningssynpunkt erbjuder emellertid den splittrade opinionen en stor fördel. Variationer i materialet väcker forskarens nyfikenhet. Vad är det som kan förklara den observerade spridningen?

En ledtråd ges redan vid jämförelsen mellan 1973 och 1976 års svarsfördelningar. Under dessa tre år hann opinionen svänga på ett fullt märkbart sätt. När siffrorna från 1973 års undersökning första gången publicerades (Petersson 1975) väckte de betydande uppmärksamhet. Det visade sig nämligen att USA bedömdes föra en mer aggressiv utrikespolitik än

Sovjetunionen. Andelen svenskar som 1973 menade att USA »för en politik som hotar freden i världen» var 20 procent, medan motsvarande siffra för Sovjet var 15 procent. Samma år ansåg 50 procent att USA hotade eller var ovänlig mot Sverige, vilket kan jämföras med att endast 19 procent hyste motsvarande uppfattning om Sovjet.

Men 1976 hade läget ändrats. Andelen som ansåg att USA hotade freden i världen hade minskat från 20 till 10 procent; de som menade att USA förde en ovänlig eller hotfull politik mot Sverige minskade ännu kraftigare, från 50 till 17 procent. Samtidigt blev attityderna till Sovjet mera kritiska. År 1973 hade 19 procent ansett att Sovjet förde en ovänlig eller hotfull politik mot Sverige – tre år senare hade siffran stigit till 27 procent. Sovjet hade 1976 hamnat i ett något mer ofördelaktigt opinionsläge än USA.

Förklaringen till åsiktsskillnaderna ligger till en del i själva det internationella läget och stormakternas egen politik. Undersökningen 1973 gjordes i efterdyningarna av de omfattande protesterna mot den amerikanska Vietnampolitiken, särskilt bombningarna av Hanoi julen 1972. Den svenska officiella reaktionen bemöttes från amerikansk sida av en nedfrysning av de diplomatiska förbindelserna. Den amerikanska utrikespolitiken möttes 1973 av ogillande hos betydande delar av den svenska befolkningen. Men 1976 hade opinionen svängt och samtidigt tilltog kritiken av den sovjetiska politiken.

Bedömningen av Kinas utrikespolitik var i allt väsentligt densamma 1973 och 1976. Bland de två tredjedelar som tog ställning till frågan är den vanligaste meningen att Kina förde en relativt fredlig utrikespolitik. Andelen som ansåg att den kinesiska politiken hotade världsfreden var 8 procent 1973 och 10 procent 1976.

En närmare blick på omsvängningen 1973–1976

Åtminstone för USA och Sovjet inträffade det en tydlig opinionsförändring mellan 1973 och 1976. Slutsatsen baseras på en jämförelse mellan svarsfördelningarna mellan de båda mättillfällena. Men dessa nettoförändringar säger ingenting om de individuella förändringsmönstren. På grund av valundersökningarnas speciella urvalskonstruktion är det emellertid möjligt att i detalj studera de olika bruttoströmmarna. Av dem som intervjuades 1973 kontaktades nämligen hälften återigen 1976. Tabell 2.3 är ett exempel på hur materialet kan utnyttjas. För de drygt 1 000 personer som intervjuats såväl 1973 och 1976 visas hur de vid båda tillfällena besvarat frågan om USA:s utrikespolitik.

Först kan konstateras att 9 procent svarade »vet inte» 1973 medan motsvarande siffra 1976 blev 12 procent. En närmare inspektion av tabellen visar emellertid att endast 4 procent svarat »vet inte» vid *båda* intervju-

Tabell 2.1

Åsikter om USA:s, Sovjets och Kinas utrikespolitik 1973–1981

Fråga: Här är några frågor som handlar om stormakterna i världen. Om Ni skulle ge ett omdöme om Sovjet, USA och Kina, vilket av omdömena här på kortet tycker Ni passar bäst in på vart och ett av länderna?

	Hösten 1973	Hösten 1976	Hösten 1978	Hösten 1979	Våren 1980	Hösten 1980	Våren 1981	Hösten 1981
USA								
För en politik som ständigt hotar freden i världen	20	10	9	7	10	8	13	16
Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	27	29	27	20	15	19	18	23
Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	32	35	34	38	39	42	46	42
Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater	9	13	15	20	24	22	17	13
Vet inte, vill ej svara	12	13	16	14	13	9	7	7
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Opinionsbalans	– 6	+ 9	+13	+31	+38	+37	+32	+16
Sovjet								
För en politik som ständigt hotar freden i världen	15	19	29	23	36	35	30	31
Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	22	23	24	20	23	29	29	31
Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	40	35	27	33	27	27	31	28
Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater	10	8	4	8	3	3	4	3
Vet inte, vill ej svara	13	15	16	15	11	7	6	7
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Opinionsbalans	+13	+ 1	–22	– 2	–29	–34	–24	–31

	Hösten 1973	Hösten 1976	Hösten 1978	Hösten 1979	Våren 1980	Hösten 1980	Våren 1981	Hösten 1981
Kina								
För en politik som ständigt hotar freden i världen	8	10	10	11	6	7	5	6
Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	8	8	9	12	8	10	7	13
Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	21	25	26	38	33	37	40	34
Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater	26	24	18	10	21	21	24	22
Vet inte, vill ej svara	37	33	36	28	32	26	25	26
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Opinionsbalans	+31	+30	+25	+25	+40	+41	+52	+37

Källa: Uppgifterna om 1973 och 1976 baseras på valundersökningarna 1973 (2 426 intervjuade) och 1976 (2 686 intervjuade). Därefter är siffrorna hämtade från de undersökningar som beställts av Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Undersökningarna 1978–våren 1981 utfördes av Sifo, höstundersökningen 1981 av IMU (se Törnqvist 1981b). Antalet intervjupersoner i Beredskapsnämndens undersökningar är ca 1 000, utom vårundersökningen 1980 som endast omfattade ca 500 individer.

tillfällena. Den största delen av vet inte-gruppen vid ett givet tillfälle utgörs sålunda av personer som antingen tre år tidigare eller tre år senare mycket väl är förmögna att avge ett substantiellt svar. Den stora rörligheten i vet inte-kategorin kan ges åtminstone två tolkningar. En förklaring kan vara att de sammanlagt 17 procent som vid antingen den ena eller båda mätningarna svarar vet inte hela tiden utgörs av personer som inte haft någon uppfattning. Det är ett vid attitydmätning välkänt fenomen att en del människor som saknar åsikt ändå väljer något av de erbjudna svarsalternativen, en typ av »gissningssvar» som bl a förklaras av att man kan finna det försmädligt att inte »kunna» svara (se t ex Converse 1964, Holmberg & Petersson 1980 kap 3). Ehuru rimlig är tolkningen inte den enda möjliga. Det kan naturligtvis också vara så att osäkerheten, graden av övertygelse, varierar över tid. Om data utan mätfel korrekt återspeglar verkligheten innebär det att en tämligen bestämd uppfattning några år senare kan förbytas i tvehågsen eftertanke, likaväl som undran och tvivel

Tabell 2.2
Åsikter om USA:s och Sovjets politik gentemot Sverige 1973–1981

	Hösten 1973	Hösten 1976	Hösten 1979	Våren 1980	Hösten 1980	Våren 1981	Sept 1981	Nov 1981
USA								
Utgör ett hot mot Sverige	3	2	2	1	3	4	4	8
Ovänlig, men inget direkt hot	47	15	7	6	7	10	14	11
Ingen ovänskap	34	54	45	46	49	50	54	45
Vänskaplig	11	23	39	38	34	32	24	32
Vet inte, vill ej svara	5	6	8	10	7	5	5	4
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Opinionsbalans	– 5	+59	+75	+77	+73	+68	+60	+58
Sovjet								
Utgör ett hot mot Sverige	4	6	10	8	12	13	14	34
Ovänlig, men inget direkt hot	15	21	24	25	24	27	29	37
Ingen ovänskap	57	55	42	46	45	45	44	20
Vänskaplig	18	12	15	10	11	8	7	4
Vet inte, vill ej svara	6	6	9	11	4	6	5	5
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Opinionsbalans	+56	+41	+23	+23	+20	+13	+ 8	–47

Källa: se tabell 2.1

kan ersättas av ett fastare ställningstagande. Konsekvensen blir att det över en lite längre tidsperiod finns färre som hela tiden varit tveksamma än vad som återspeglas av en enda tvärsnittsundersökning. Vilken av tolkningarna som är den korrekta går inte att avgöra enbart med hjälp av tillgängliga data. Förmodligen inrymmer de båda var sin bit av sanningen.

Vänder vi oss så till den del av tabell 2.3 som beskriver de väljare som faktiskt tar ställning kan flera observationer göras. Inom de streckade linjerna, i tabellens huvuddiagonal, återfinns dem som svarat med exakt samma svarsalternativ vid båda mättillfällena. De utgör 34 procent av samtliga intervjuade. Borträknas de tveksamma, och procenten sålunda beräknas enbart på dem som tar ställning såväl 1973 som 1976, uppgår de stabilas andel till 41 procent. De siffror som ligger ovanför huvuddiagonalen ut-

trycker hur stor andel som 1976 gav ett mer positivt omdöme om USA än de gjorde 1973. Denna grupp som bytt ståndpunkt i för USA gynnsam riktning utgör 32 procent av de intervjuade. Under huvuddiagonalen återfinns sammanlagt 17 procent, som sålunda blivit mer negativa till USA:s utrikespolitik. Bakom den i och för sig påtagliga nettoförändringen ligger en ännu större bruttorörlighet. Ungefär var sjätte väljare skulle alltså, mot den allmänna trenden, blivit mer negativa till USA. Den totala åsiktsförändringen åstadkoms av att nästan dubbelt så många, ungefär en tredjedel, bytte uppfattning i positiv riktning.

Återigen är det befogat att utfärda en varning mot att ta dessa siffror alltför bokstavligt. Den osäkerhet som vidlåder all attitydmätning gör att en person med stabil attityd i en panelundersökning ändå kan registreras som en åsiktsbytare. Skälet är att en verbal attitydfråga aldrig kan bli ett perfekt mätinstrument. Otydligheter i frågeformulering och utrymme för skilda tolkningar kan mycket väl ge upphov till att en person t ex väljer svarsalternativ B vid ett tillfälle och C vid nästa, utan att för den skull ha bytt åsikt (se t ex Petersson 1977 s 226). Precis som i fallet med vet intesvaren finns det anledning att tro att den i datamaterialet observerade rörligheten åstadkommits av såväl bristande reliabilitet som faktiskt pågående attitydförskjutningar.

Förändringsmönstret i tabell 2.3 sammanfattas i tabell 2.4, som även innehåller motsvarande data för övriga intervjufrågor. Huvudintrycket är detsamma när det gäller synen på Sovjet. En knapp femtedel avstår från att ta ställning vid den ena eller båda tidpunkterna. Sammanlagt 36 procent svarar på samma sätt såväl 1973 som 1976. Bland resten, som växlat ståndpunkt, finns det en övervikt för dem som blivit mer negativa, men det finns ett inte obetydligt antal som tvärtemot den dominerande trenden blivit vänligare inställda till Sovjet. I stort sett samma svarsmönster kan iakttagas även när det gäller intervjufrågorna om de båda stormakternas politik gentemot Sverige.

Vad har hänt efter 1976?

Konstaterandet att synen på Sovjet och USA ändrades påtagligt mellan 1973 och 1976 gör att man undrar hur opinionen utvecklats före och efter denna tidsperiod. Slutsatserna om opinionsförändringarna före valet 1973 måste bli indirekta eftersom det inte finns några jämförbara mätningar före denna tidpunkt. Men efter 1976 har de intervjufrågor som introducerades i väljarundersökningarna 1973 och 1976 upptagits i de årliga opinionsmätningar som Sifo, och sedan hösten 1981 IMU, utfört på uppdrag av Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Frågorna om USA:s,

Sovjets och Kinas utrikespolitik har ställts i Beredskapsnämndens undersökningar sedan hösten 1978; frågorna om USA:s och Sovjets politik gentemot Sverige har ingått sedan 1979. Svarsfördelningarna redovisas i tabellerna 2.1 och 2.2. Opinionsutvecklingen sammanfattas i figurerna 2.1 och 2.2. Även om frågeformuleringar och svarsalternativ är exakt desamma under hela perioden bör det påpekas att Beredskapsnämndens undersökningar gjorts med delvis annan metod än valundersökningarna. Små skillnader mellan de två undersökningarna kan därför bero på dessa olikheter i t ex urval och fältarbete.

Huvudresultatet är att den åsiktsförändring som inträffade mellan 1973 och 1976 fortsatte under slutet av 1970-talet. Allt fler svenskar gav uttryck för en positiv bedömning av den amerikanska utrikespolitiken, både

Tabell 2.3

Åsikt om USA:s utrikespolitik: individuella attitydförändringar 1973–1976

1973:		1976: Hotar freden ← A	B	C	→ Bevarar freden D	Vet ej	Summa
Hotar freden	A	4	6	6	2	2	20
↑	B	3	9	11	3	2	28
↓	C	2	7	17	4	3	32
Bevarar freden	D	0	2	3	3	1	10
Vet ej		0	1	3	1	4	9
Summa		10	27	40	12	12	100 %

Svarsalternativ:

A: För en politik som ständigt hotar freden i världen.
B: Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt.
C: Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt.
D: Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater.

Tabellen visar de individuella åsiktsförändringarna i synen på USA:s utrikespolitik. Samma intervjufråga ställdes till samma intervjupersoner med tre års mellanrum. Procenttalen har beräknats med hela antalet intervjuade (1 013 personer) som bas. På grund av decimalavkortning överensstämmer inte alltid rad- och kolumnsummor med de tal som erhålls om tabellens procentsiffror adderas.

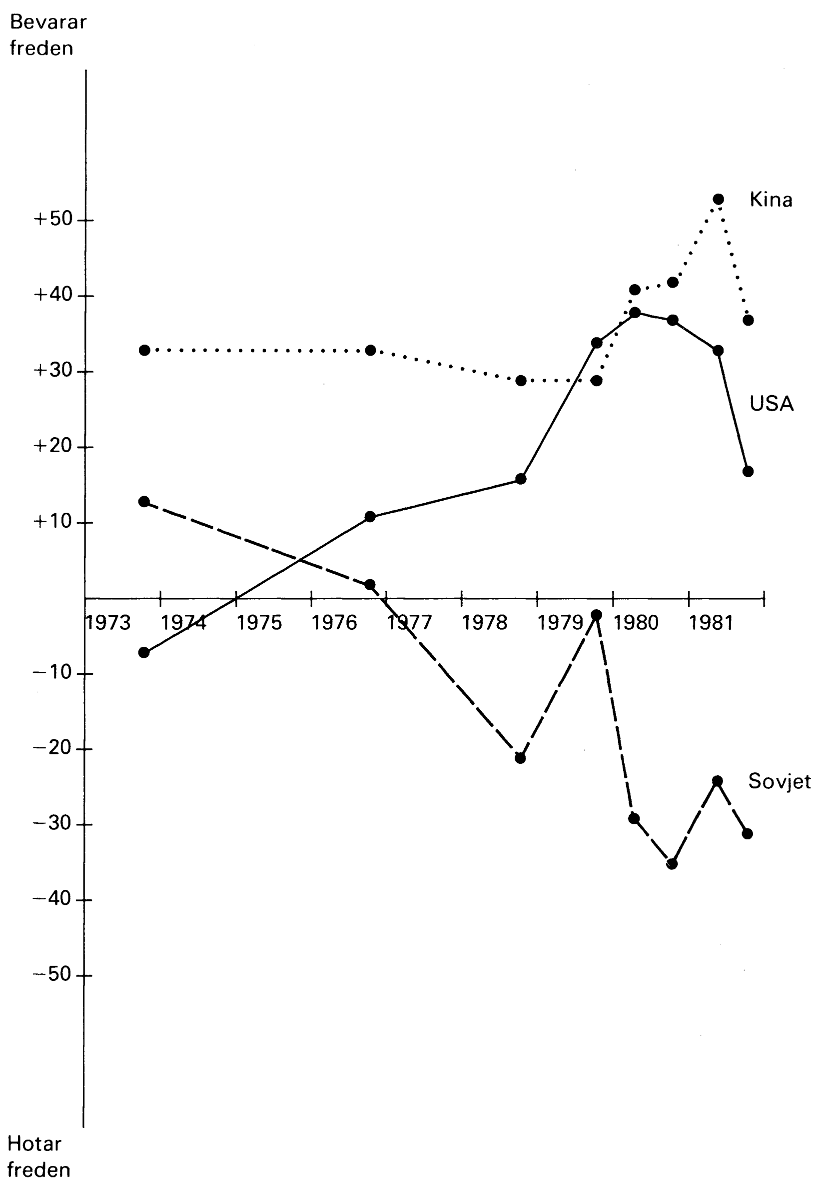
Tabell 2.4
Åsikt om stormakternas utrikespolitik: bruttoförändringar 1973–1976

	Utrikespolitik i allmänhet			Politik mot Sverige	
Förändring 1973–1976	USA	Sovjet	Kina	USA	Sovjet
Blivit mer *positiv* till landet	32	18	11	46	17
Oförändrad uppfattning	34	36	25	35	48
Blivit mer *negativ* till landet	17	26	16	10	26
Obestämd uppfattning vid endera eller båda tidpunkterna	17	19	48	9	9
Summa procent	100	100	100	100	100

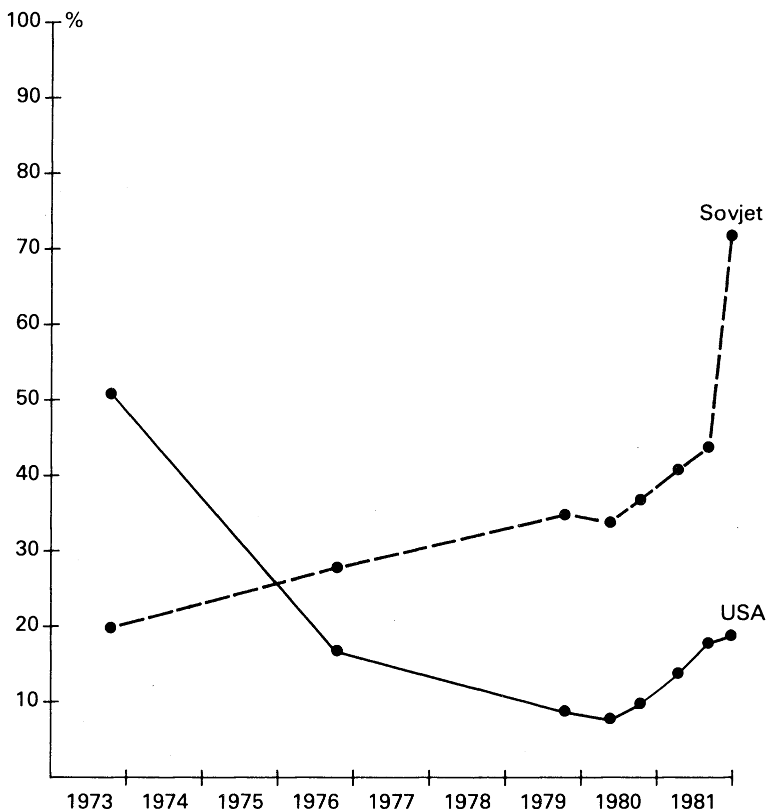
Panelundersökningen 1973–1976. Antal intervjuade: 1 013.

i allmänhet och i synnerhet i relation till Sverige. Några siffror kan illustrera omsvängningen. År 1973 var det sammanlagt 47 procent som antingen ansåg att USA förde en politik som hotade freden i världen eller att USA ofta sökte lösa konflikter med andra stater med militär makt. Våren 1980 utgjorde en kulmen på denna positiva opinionsutveckling för USA; det var då endast 25 procent som hade dessa kritiska attityder. Men därefter vände trenden – under 1980 ökade andelen svenskar som ansåg att USA hotar freden. Även bedömningen av USA:s politik gentemot Sverige har genomgått motsvarande förändring. Som tidigare nämnts var det 1973 hela 50 procent som menade att USA förde en ovänlig eller hotfull politik mot Sverige. Motsvarande siffra var våren 1980 nere i 7 procent, men har därefter stigit till 19 procent (november 1981).

Åsikten att Sovjet hotar världsfreden blev vanligare mellan 1973 och 1976. Undersökningen 1978 visade att de kritiska attityderna ytterligare vunnit i omfattning. Men 1979 års mätning tyder på en återgång detta år; de negativa omdömena avtog och opinionsläget närmade sig 1976 års nivå. Men efter detta hack i kurvan fortsatte den negativa utvecklingen. De två mätningarna 1980, gjorda efter Sovjets ockupation av Afghanistan, vittnade om att åsikterna om Sovjet ånyo blev mer negativa. Huvudtrenden är alltså tydlig. Den relativt gynnsamma värdering av Sovjets utrikespolitik som fanns 1973 har i stor utsträckning försvunnit. Åsiktsförändringen gäller inte bara den allmänna bedömningen av Sovjets politik, utan återspeglas också i synen på relationerna mellan Sovjet och Sverige. An-

Figur 2.1
Åsikter om USA:s, Sovjets och Kinas utrikespolitik 1973–1981

Figur 2.2
Åsikter om USA:s och Sovjets politik gentemot Sverige 1973–1981

delen som anser att den sovjetiska politiken var ovänlig eller hotfull mot Sverige steg från 19 procent 1973 till 43 procent i september 1981.

Incidenten med den sovjetiska ubåten i Blekinges skärgård under månadsskiftet oktober–november 1981 fick ett snabbt och mycket dramatiskt genomslag i den svenska opinionen. I en specialundersökning som Beredskapsnämnden utförde i anslutning till Sifo-mätningen 11–17 november ställdes bl a frågorna om USA:s och Sovjets politik gentemot Sverige. (Sammanlagt intervjuades 508 personer.) I jämförelse med den två

månader tidigare genomförda ordinarie höstundersökningen 1981 förblev attityden till USA väsentligen oförändrad. För Sovjets del inträffade emellertid den största förändring som någonsin registrerats i undersökningsserien. Andelen som ansåg att Sovjetunionen förde en ovänlig eller hotfull politik mot Sverige steg från 43 procent i september till 71 procent i november.

Omdömena om den kinesiska politiken har inte växlat lika starkt som för USA och Sovjet. I så gott som alla mätningar har Kina bedömts mera positivt än såväl USA som Sovjet. Det bör dock återigen framhållas att det fortfarande var en stor andel av befolkningen som inte kunde eller ville ge något omdöme om den kinesiska politiken.

Opinionsutvecklingen före 1973

Huvudtendensen i opinionsutvecklingen under 1970-talet är alltså positiv för USA och negativ för Sovjet. Den första mätpunkten i serien, 1973, kännetecknades av en kritisk attityd till USA, medan den sovjetiska politiken då möttes av en större uppskattning. Frågan är i vilken utsträckning 1973 var ett unikt år. Gjordes undersökningen 1973 i ett alldeles speciellt opinionsläge eller hade det då rådande opinionsklimatet existerat länge? Kort sagt, är det det tidiga eller det sena 1970-talet som är »vanligt»?

Eftersom vi saknar jämförbara data om perioden före 1973 måste bevisföringen bli indirekt. Men hur kan man överhuvudtaget dra några slutsatser om opinionsförändringar i gången tid, med hjälp av data som insamlats långt senare? Uppgiften är inte omöjlig att lösa. Analysen underlättas av att 1973 års studie också innehöll en retrospektiv intervjufråga. I omedelbar anslutning till frågorna om USA:s, Sovjets och Kinas utrikespolitik ställdes en fråga om man ansåg att respektive stat *ändrat* sin politik under »de sista tio-femton åren». Svaren får inte analyseras okritiskt. De kan inte ersätta en panelundersökning där samma personer intervjuas vid olika tidpunkter. De kan heller inte användas för att bestämma hur åsiktsfördelningen i valmanskåren såg ut för tio-femton år sedan. Likaså är det vanskligt att ur svaren sluta sig till om det verkligen är landet som ändrat sin politik eller om det är intervjupersonen själv som ändrat sin uppfattning om landet – ofta torde en kombination av dessa förhållanden vara för handen. Inte desto mindre är intervjusvaren användbara som ett allmänt mått på i vilken utsträckning de intervjuade själva upplever att förhållandet mellan deras egen uppfattning och det aktuella landets politik ändrats. Om både landets faktiska utrikespolitik och de intervjuades egna uppfattningar vore konstanta skulle det övervägande flertalet troligen svara att landets politik var oförändrad. En upplevd förändring åt något håll indikerar att antingen landets politik eller de intervjuades åsikter, eller bägge, förskjutits.

Som framgår av tabell 2.5 var det 1973 40 procent som ansåg att USA förde en *mindre* fredlig politik än för tio-femton år sedan, medan 11 procent hade åsikten att USA:s politik blivit *mer* fredlig. Bedömningen av Sovjets politik var helt annorlunda. Hela 51 procent ansåg att Sovjet 1973 förde en *mer* fredlig politik, men endast 5 procent att landets politik blivit mindre fredlig. Resten av befolkningen ansåg att det inte var någon skillnad eller hade ingen bestämd uppfattning. För Kinas del var det fler som ansåg att politiken blivit mer fredlig än som var av motsatt uppfattning, men det stora flertalet bedömde Kinas politik vara oförändrad eller saknade uppfattning.

Data tyder uppenbarligen på att inställningen till Sovjets utrikespolitik åren före 1973 förändrats i gynnsam riktning, medan opinionsutvecklingen

Tabell 2.5
Uppfattning om förändring i USA:s, Sovjets och Kinas utrikespolitik 1973

Fråga: »Jag skulle också vilja fråga om Ni tycker att de här staterna har ändrat sin politik på de sista tio–femton åren.
A. Jag börjar med Sovjet. Tycker Ni att Sovjets politik har blivit *mer* eller *mindre* fredlig eller tycker Ni inte att det är någon skillnad?
B. Vad tycker Ni om USA? Tycker Ni att USA:s politik har blivit *mer* eller *mindre* fredlig eller är det ingen skillnad?
C. Och så Kina. Tycker Ni att Kinas politik blivit *mer* eller *mindre* fredlig eller är det ingen skillnad?»

	Åsikt om:		
	USA	Sovjet	Kina
Mer fredlig politik nu	11	51	21
Ingen skillnad	40	33	38
Mindre fredlig politik nu	40	5	7
Vet inte/vill ej svara	9	11	34
Summa procent	100	100	100

Antal intervjuade: 2 426

beträffande USA tvärtom varit negativ. Denna preliminära slutsats kan prövas genom ytterligare en databearbetning. Analysen bygger på att svaren på förändringsfrågan kan relateras till svaren på attitydfrågan om stormaktens nuvarande utrikespolitik. Till yttermera visso är det inte längre svaren »mer» eller »mindre fredlig» som intresserar oss utan, paradoxalt nog, den kategori som svarar »ingen skillnad». I figur 2.3 åskådliggörs tan-

kegången. Vi kan teoretiskt tänka oss tre olika förändringsmönster. Del A i figuren illustrerar det fall då perioden före undersökningstillfället kännetecknats av en positiv opinionsutveckling för stormakten i fråga. Andelen som anser att staten hotar världsfreden minskar; det sker en opinionsströmning från de »krigiska» svarsalternativen till de mer »fredliga». Opinionskantringen får då till följd att bland dem som registreras på de mest »fredliga» svarsalternativen kommer det att finnas en relativt stor andel som haft en annan uppfattning några år tidigare. Annorlunda uttryckt: i en växande åsiktskategori finns det proportionellt färre som haft oförändrad uppfattning, dvs svarar »ingen skillnad». Omvänt förhåller det sig med de svarsalternativ som blivit mindre populära. Här sker det inget nytt nettotillflöde, utan de som registreras under dessa svarsalternativ har flertalet redan tidigare haft denna ståndpunkt: andelen »ingen skillnad» måste därför bli förhållandevis stor. Om det inträffat en opinionsförskjutning av denna art kan ett alldeles karaktäristiskt svarsmönster förväntas uppträda. Det illustreras i högra delen av figur 2.3. En positiv opinionsförändring bör komma till uttryck i att andelen som svarar »ingen skillnad» är störst bland dem som anser att stormakten hotar freden och lägst bland dem som anser att landet bevarar freden.

I del B av figuren illustreras den situation där opinionsläget förblir oförändrat. Vissa bruttoströmmar kan naturligtvis förekomma, men nettoeffekten blir noll. I svarsmönstret kan man förvänta att proportionen som svarar »ingen skillnad» är densamma oavsett vilken attityd man har till stormaktens politik.

Figurens nedersta del visar slutligen det fall när opinionen utvecklats i ogynnsam riktning. Mönstret är en spegelbild av modell A: störst andel »ingen skillnad»-svar förväntas här uppträda i den *mest* fredliga svarskategorin.

Så långt de teoretiska konstruktionerna. Hur ser då verkligheten ut? De observerade sambanden (figur 2.4) har ett mycket karaktäristiskt utseende. Resultaten är de väntade. Den stigande tendensen för USA överensstämmer med mönstret för en negativ opinionskantring. Störst andel som svarar att de inte ser någon förändring i den amerikanska politiken observeras bland dem som hyser förståelse för USA:s politik. Det tyder på att det främst är denna kategori som de närmast föregående åren minskat. Hade vi haft tillgång till en opinionsmätning ett antal år tidigare än 1973 skulle den sannolikt visat en mer positiv attityd till USA.

För Sovjets del är sambandet det omvända, det överensstämmer med modell A i figur 2.3. Åren innan 1973 års undersökning gjordes har Sovjets utrikespolitik troligen mötts av ökat gillande.

Valundersökningen 1973 lämnar sålunda starka indicier på att det före 1973 ägt rum en opinionsutveckling som haft rakt motsatt riktning

mot den som observerats under senare hälften av 1970-talet. Att åsikterna verkligen förändrats på detta sätt stöds dessutom av en serie mätningar av stormakternas popularitet som utförts av Sifo. Frågeformuleringen är inte helt jämförbar med valundersökningens. I stället för att fråga om inställningen speciellt till utrikespolitiken har Sifo-frågan en mer allmän innebörd. Man har helt enkelt bett svarspersonerna att ange om de tycker bra eller dåligt om USA respektive Sovjet. Visserligen har det ofta gått lång tid mellan mätningarna, men det intressanta med Sifo-serien är att man kan följa opinionen ända från 1950-talet. Frågorna har ställts vid fyra tillfällen: 1957, 1968, 1972 och 1978. Huvudresultaten återges i figur 2.5.

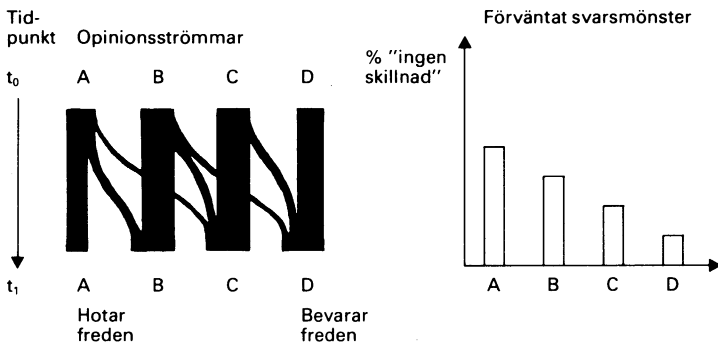
Även om en reservation återigen bör göras om att frågeserierna inte är helt jämförbara, är det ändå uppenbart att Sifos data på ingen punkt strider mot den tolkning som redan gjorts på grundval av valundersökningens data. Tvärtom bekräftas bilden.

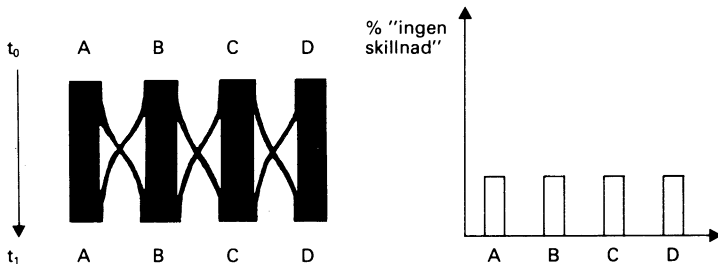
Från kalla kriget till. . .?

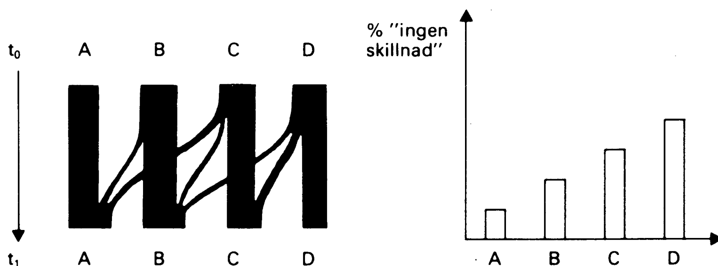
Under 1950-talet rådde det en övervägande negativ inställning till Sovjetunionen. Så småningom ökade förståelsen. Någon gång i början av 1970-talet, när minnet av Tjeckoslovakien börjat blekna, nåddes en kulmen. Men sedan vände trenden, opinionen blev återigen alltmer negativ.[1]

Åsiktsutvecklingen vad gäller USA har varit spegelvänd. Ett ursprungligen mycket gynnsamt opinionsklimat förbyttes under det sena 1960-talet i en mycket sval attityd. Men under 1970-talets senare hälft steg USA:s popularitet återigen, även om nivån aldrig nådde upp till 1950-talets höga siffror. Åttiotalets första år kännetecknades av att opinionen åter svängde om till USA:s nackdel.

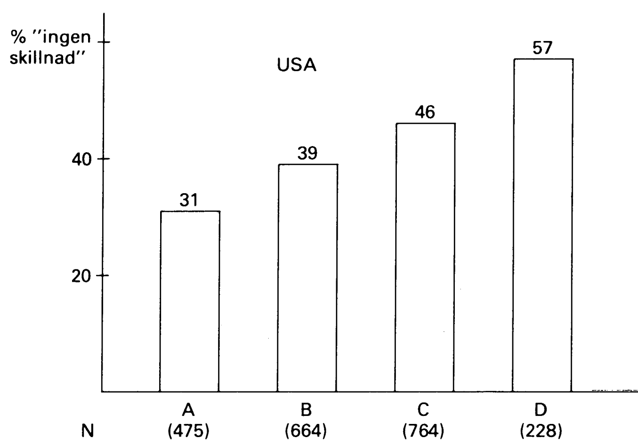
1 Det kan i detta sammanhang nämnas att den amerikanska befolkningens attityder till Sovjetunionen utvecklats efter ett liknande mönster. Den amerikanska opinionen gentemot Sovjet var mycket negativ under det kalla kriget, men försköts i positiv riktning under 1960-talet för att kulminera år 1973. Avspänningspolitikens sammanbrott åtföljdes av att de negativa attityderna åter tog överhanden. År 1980 hade opinionen i det närmaste svängt tillbaka till 1950-talets nivå. (Russett & DeLuca 1981 s 391.)

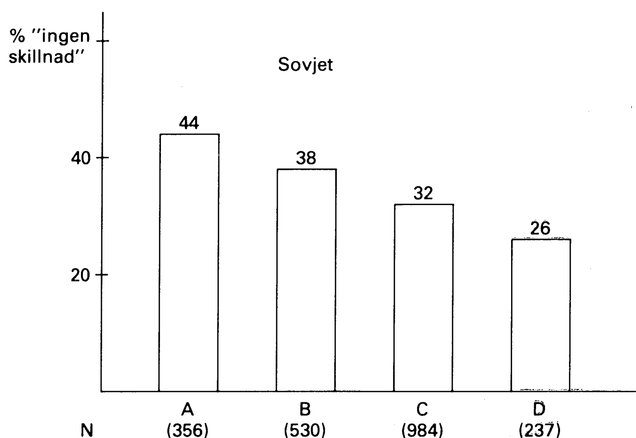

Figur 2.3
Tre tänkbara förändringsmönster

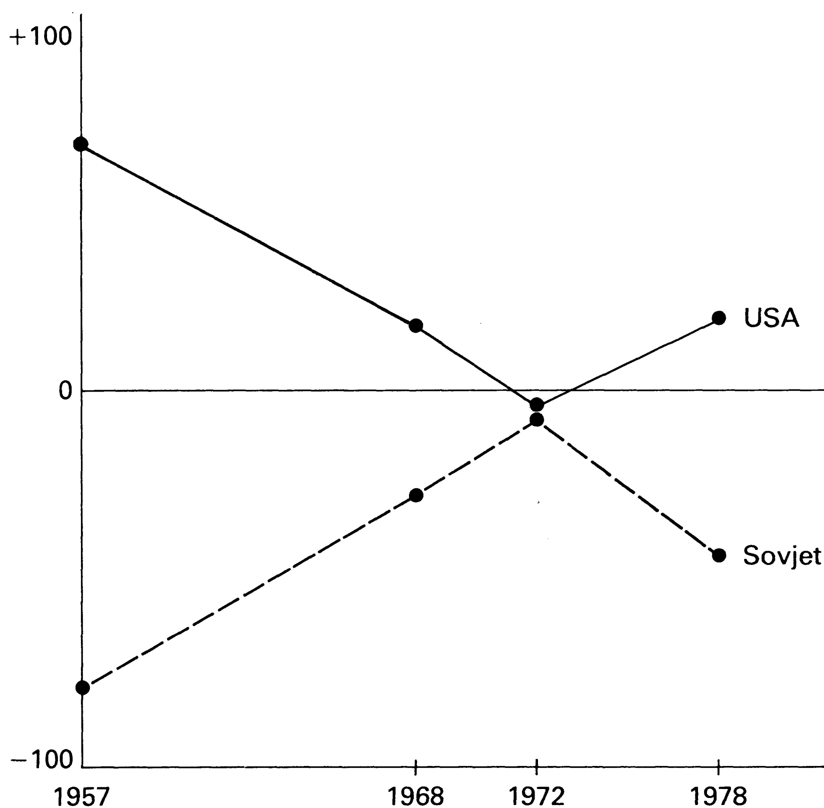

Figur 2.4
Observerade förändringsmönster 1973: USA och Sovjet

Svarsalternativ:
A: För en politik som ständigt hotar freden i världen.
B: Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt.
C: Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt.
D: Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater.

Procenttalen anger andelen som svarar »ingen skillnad» på frågan om stormakternas utrikespolitik förändrats under de senaste tio–femton åren. Diagrammet visar andelen sådana svar efter vilken åsikt man hade om stormaktens utrikespolitik 1973.

Figur 2.5
Attityder till USA och Sovjet 1957–1978

Källa: Sifo-undersökningar redovisade i Zetterberg, Busch & Frankel (1979). Diagrammet visar andelen som tycker bra om minus andelen som tycker illa om respektive stormakt.

Kap 3. Kallt krig eller supermakternas hegemoni. Modeller för opinionens struktur

När åsikterna om USA utvecklas i positiv riktning faller sympatierna för Sovjet. När Sovjets popularitet stiger blir USA-opinionen mer negativ. Ett studium av opinionsutvecklingen under efterkrigstiden visar att åsiktskurvorna för de båda stormakterna ofta varit varandras spegelbilder.

Denna observation är föga överraskande. Den stämmer med en vedertagen uppfattning om stormaktspolitiken som uppdelad i två mot varandra stående maktblock. Är man för det ena är man också mot det andra. Förskjuts opinionen mot USA:s håll ökar avståndet till Sovjet och vice versa. Denna bipolära bild av opinionsläget leder till en förväntan att attityderna till de båda stormakterna bör vara relaterade till varandra på ett alldeles speciellt sätt. Om en person är positiv till USA bör han eller hon följaktligen vara negativ till Sovjet och tvärtom. Statistiskt uttryck bör vi vänta oss att finna en negativ korrelation mellan de båda attityderna.

Denna hypotes stämmer emellertid inte. I själva verket är sambandet snarast svagt positivt: 1973 var korrelationen +0,08 och 1976 +0,18. Detta kapitel ägnas åt att tolka detta överraskande resultat.

Tabellerna 3.1 och 3.2 belyser ytterligare det svaga sambandet mellan attityderna till USA och Sovjet. Andelen som är mest negativa till Sovjets utrikespolitik (de som anser att Sovjet »ständigt hotar freden i världen») är störst inom den kategori som också är mest negativ till den amerikanska utrikespolitiken (tabell 3.1). Andelen negativa omdömen om Sovjet sjunker sedan med stigande grad av positiv inställning till USA, men ökar återigen inom den *mest* USA-vänliga gruppen! De mest negativa åsikterna om Sovjets utrikespolitik återfinns således bland dem som *antingen* är mycket positiva *eller* mycket negativa till den av USA förda utrikespolitiken. Sambandet är varken monotont stigande eller monotont sjunkande, utan krökt, U-format. Samma mönster framträder i tabell 3.2, som bygger på samma bastal som den föregående tabellen, men där perspektivet vid procenträkningen är det omvända. Störst andel negativa omdömen om USA:s utrikespolitik förekommer dels bland dem som är mycket negativa till Sovjets utrikespolitik, dels bland de mycket positiva. Detta U-formade samband gör att den linjära korrelationsmodellen i t ex faktoranalys inte förmår fånga den komplicerade sambandsstrukturen i data. Den fortsatta dataanalysen måste föras längs andra vägar.

I figur 3.1 ges en sammanfattande bild av de fyra åsiktskombinationer som är teoretiskt tänkbara. En förenkling har här gjorts så tillvida att åsik-

Tabell 3.1

Åsikt om Sovjets utrikespolitik efter åsikt om USA:s utrikespolitik 1973

Åsikt om USA:s utrikespolitik	Procentuell andel som anser att Sovjet »ständigt hotar freden i världen»	Antal intervjuade
För en politik som ständigt hotar freden i världen	23	475
Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	15	665
Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	13	765
Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater	19	228

Tabell 3.2

Åsikt om USA:s utrikespolitik efter åsikt om Sovjets utrikespolitik 1973

Åsikt om Sovjets utrikespolitik	Procentuell andel som anser att USA »ständigt hotar freden i världen»	Antal intervjuade
För en politik som ständigt hotar freden i världen	30	356
Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	20	531
Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt	17	984
Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater	30	237

ten om ett lands utrikespolitik antingen är positiv eller negativ. Positiv inställning görs här liktydig med instämmande svar i något av de två fredliga svarsalternativen, medan de två krigiska alternativen klassificeras som negativ attityd. De fyra möjliga kombinationerna kan delas in i två grupper. Den ena, som figuren anges som kalla krigetperspektiv, består i att man antingen anser att Sovjet för en krigisk utrikespolitik och USA en fredlig eller att USA tvärtom för en aggressiv politik och Sovjet en fredlig. Supermaktsperspektiven karaktäriseras däremot av att bedömningen av de två stormakterna sammanfaller: antingen är man positiv till både USA och Sovjet eller så är man negativ till bägge länderna. Alla fyra åsiktskombinationerna är således logiskt möjliga. Det intressanta är nu hur vanligt förekommande de faktiskt är. Teoretiskt kan man tänka sig två extremlägen, i figuren illustrerade med exempel 1 och 2. I det första fallet överensstämmer opinionsläget helt med kalla krigets perspektiv. Åsikterna är polariserade i den meningen att alla sympatiserar med den ena stormakten, men tar avstånd från den andra. Om 200 personers åsikter skulle klassificeras skulle resultatet kunna se ut som i exempel 1: 100 personer är negativa till Sovjet och positiva till USA, lika många har motsatt uppfattning. Ett sambandsmått beräknat på denna tabell skulle ge värdet –1,00. En starkt negativ korrelation mellan de två variablerna betyder att »kalla kriget-modellen» är förhärskande i valmanskåren. Exempel 2 representerar ett opinionsläge som är diametralt annorlunda. Två uppfattningar förekommer: antingen är man positiv till bägge stormakters utrikespolitik eller förkastar man både den av USA och den av Sovjet förda politiken. Det empiriska uttrycket för detta opinionsläge, supermaktsperspektiven, är en starkt positiv korrelation. Exempel 3 illustrerar ett tänkbart mellanläge. Alla fyra åsiktskombinationer är här lika vanliga. Sambandsmåttet 0,00 indikerar att ingen av de två opinionsperspektiven dominerar över den andra: båda är lika ofta förekommande.

Med vilken modell överensstämmer då åsiktsläget bland den svenska allmänheten? Som tabell 3.3 visar ligger verkligheten närmast det tredje exemplet. De fyra åsiktskombinationerna är på det hela taget lika stora. Till kalla krigets perspektiv kan 1973 45 procent och 1976 40 procent föras, medan resterande 55 respektive 60 procent uttrycker åsikter som står i överensstämmelse med supermaktsperspektiven. Detta är förklaringen till de låga korrelationskoefficienter som inledningsvis observerades.

Hur skall nu detta resultat tolkas? Enligt ett vanligt sätt att betrakta korrelationer mellan attitydmått är slutsatsen föga gynnsam för opinionsläget i Sverige. Denna uppfattning hävdar nämligen att en hög grad av ideologisk medvetenhet bl a tar sig uttryck i inbördes starkt sammanhållna åsikter, i *höga* korrelationer mellan attitydmått. Eftersom vi nu vet att sambandet mellan åsikterna om USA:s och Sovjets utrikespolitik i Sverige

Inställning till USA:s utrikespolitik	Inställning till Sovjets utrikespolitik: positiv	negativ
positiv	Supermakts-perspektiv	Kalla krigets perspektiv
negativ	Kalla krigets perspektiv	Supermakts-perspektiv

Exempel 1 Kalla krigets perspektiv

Inställning till USA:s utrikespolitik	Inställning till Sovjets utrikespolitik: positiv	negativ	
positiv	0	100	r = −1.00 starkt negativ korrelation
negativ	100	0	

Exempel 2 Supermaktsperspektiv

Inställning till USA:s utrikespolitik	Inställning till Sovjets utrikespolitik: positiv	negativ	
positiv	100	0	r = +1.00 starkt positiv korrelation
negativ	0	100	

Exempel 3 Båda perspektiv

Inställning till USA:s utrikespolitik	Inställning till Sovjets utrikespolitik: positiv	negativ	
positiv	50	50	r = 0.00 ingen korrelation
negativ	50	50	

Figur 3.1
Attityderna till stormakterna: två modeller.

är mycket lågt, måste detta nu leda oss till att dra en pessimistisk slutsats om den ideologiska nivån bland svenska väljare? Som den följande diskussionen visar är denna slutsats icke nödvändig.

Empiriska undersökningar av politiska ideologiers förekomst i valmanskåren har främst bedrivits efter tre huvudlinjer.[1] Vid långa djuppsykologiska intervjuer med ett litet antal personer har man sökt i detalj kartlägga hur uppfattningarna om den politiska omvärlden struktureras. Det mest kända exemplet på denna metod utgörs av Robert Lanes undersökningar (Lane 1962).

Tabell 3.3
Åsikt om USA:s och Sovjets utrikespolitik 1973 och 1976

Åsikt om: USA	Sovjet	1973	1976
Positiv	Negativ	17	22
Negativ	Positiv	28	18
Positiv	Positiv	30	33
Negativ	Negativ	25	27
Summa procent		100	100
Antal intervjuade		2 056	2 250
Andel som saknar åsikt om USA och/eller Sovjet		15	16

Med *positiv* åsikt menas svarsalternativen »försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater» och »är ibland benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt».
Med *negativ* åsikt menas svarsalternativen »för en politik som ständigt hotar freden i världen» och »är ofta benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt».

[1] Här berörs inte den diskussion som förts om ideologibegreppets användbarhet vid t ex politisk idéanalys. För några inlägg i denna debatt, se t ex Lewin 1972, Heeger 1972 och Vedung 1974. En översikt över huvudståndpunkterna återfinns i Björklund & Westin 1977. Jfr även Mullins 1972.

Att metoden inte rönt större efterföljd torde inte minst bero på att den i praktiken är omöjlig att använda för ett större antal intervjupersoner. Vid de stora tvärsnittsundersökningarna av valmanskåren har därför två andra tillvägagångssätt måst användas. I det ena fallet mäts bekantskap med centrala ideologiska begrepp och symboler. Ofta används härvid frågor utan förutbestämda svarsalternativ, s k öppna frågor. Campbell, Converse, Miller och Stokes lät t ex de intervjuade berätta vad de uppskattade och ogillade hos de två partierna och 1956 års presidentkandidater (1960 kap 10). Genom att innehållsanalysera svaren kunde intervjupersonerna indelas i fyra grupper. Grupp A utgjordes av dem som i någon form använde begrepp som kunde förknippas med någon ideologi. Grupp B innefattade dem vilkas svar rörde konkreta och kortsiktiga gruppintressen: ett parti kunde t ex uppfattas gynna eller missgynna en speciell samhällsklass. Till grupp C fördes dem som refererade till någon enstaka politisk fråga eller till de goda resp dåliga tiderna. Grupp D innefattar slutligen dem som bedömde partier och kandidater utan att ens beröra någon dagsaktuell politisk fråga. De fyra grupperna betraktades som en hierarki, från hög till låg politisk »sofistikering». Den högsta nivån, grupp A, kännetecknades av stor förmåga att förstå och bruka politiska begrepp, medan grupp D utgörs av den minst sofistikerade delen av valmanskåren. (För en diskussion av denna mätteknik, se t ex Field & Anderson 1968, Marcus, Tabb & Sullivan 1974 och RePass 1974.)[1] En variant av metoden att analysera bekantskap med abstrakta ideologiska begrepp är att direkt fråga de intervjuade om de själva betraktar sig som t ex »vänster» eller »höger» eller om de vill karaktärisera partierna i dessa termer. I en känd studie av engelskt väljarbeteende under 1960-talet menade sig författarna med stöd av denna metod finna att just begreppen vänster och höger spelade en undanskymd roll i valmännens politiska åskådningar (Butler & Stokes 1969 sid 200–214).

Den tredje huvudmetoden för att mäta ideologiers förekomst i valmanskåren tar sin utgångspunkt i en modell för hur politiska åskådningar är organiserade. Philip Converse definierar i sin bekanta uppsats »The Nature

1 Den viktigaste kritiken som bör riktas mot detta tillvägagångssätt är att det strider mot sedvanliga metodregler för tolkning av historiska dokument. Det är troligen fullt korrekt att säga att de som avger »ideologiska» svar besitter någon form av politisk ideologi. Men därav följer alls icke att de som *inte* ger ett »ideologiskt» svar skulle sakna ideologi. Tvärtom verkar troligen frågetekniken i den riktningen att många personer som i och för sig är fullt kapabla att tolka den politiska verkligheten i ideologiska termer just på denna typ av frågor ger svar som placerar dem i kategorin »osofistikerade» svar. Följden blir en underskattning av andelen »ideologiska» väljare. Detta validitetsproblem vid tolkningen av svar på öppna frågor har hittills inte tillräckligt uppmärksammats.

of Belief Systems in Mass Publics» en politisk åskådning som »en uppsättning idéer och attityder i vilken elementen är hopfogade genom någon form av sammanbindning eller funktionellt beroende» (1964 sid 207).[1] Det centrala begreppet i definitionen är *sammanbindning* (constraint). Med sammanbindning menas att om man vet att en person har en uppfattning i en viss fråga så kan man sluta sig till att han också hyser vissa andra idéer och attityder. Det är således inte idéerna i sig själva som gör att en person kan sägas ha en åskådning (belief system) utan det faktum att idéerna är organiserade, sammanfogade på ett systematiskt sätt. En sammanbunden politisk åskådning underlättar förståelse av politiska händelser och ställningstagande i politiska frågor. Ett välkänt exempel på hur politiska företeelser kan organiseras efter en gemensam psykologisk måttstock är vänster-högerskalan. Längs en skala med ytterpunkterna vänster och höger kan partier, politiker, väljare, politiska beslut och ställningstaganden placeras (Converse 1964 sid 214).[2]

Tanken på attityders sammanbindning är självfallet inte ny med Converse. Socialpsykologisk forskning har sedan länge studerat graden av konsistens mellan de kognitiva, affektiva och beteendemässiga komponenterna hos attityder (se Kretch, Crutchfield & Ballachey 1962 sid 140 för att nämna ett enda exempel). Här kan också nämnas Ulf Himmelstrands teori om konsistens mellan symbol- och referenshandlingar inom en »miniature personal ideology», som nära motsvarar begreppet åskådning (1960 section 2.1). Det bör också framhållas att forskarlaget bakom de amerikanska väljarundersökningarna ägnat stor uppmärksamhet åt ideologi och attitydstruktur redan i sitt huvudarbete *The American Voter* (Campbell, Converse, Miller & Stokes 1960, kap 9). I den år 1964 publicerade uppsatsen ger Converse emellertid modellen en mer utvecklad form, prövar den på delvis nytt empiriskt material och drar flera generella slutsatser om förutsättningarna för opinionsbildning hos den breda allmänheten. Det bör också påpekas att modellen omfattar mer än vad som nämnts i denna korta översikt. Författaren urskiljer t ex tre källor till att enskilda attitydelement är sammanfogade till en åskådning: logiska, psykologiska och sociala. Politiska åskådningar säges vidare kunna ha liten eller stor *bredd* (range) och delkomponenter kan variera i *centralitet*.

1 »We define a *belief system* as a configuration of ideas and attitudes in which the elements are bound together by some form of constraint or functional interdependence.»

2 Det bör här påpekas att en »vänsteruppfattning» och en »högeruppfattning» med denna terminologi egentligen utgör en och samma »åskådning». De två grupperna har visserligen diametralt skilda politiska uppfattningar, men de har bägge *vänster-högerskalan* som politisk måttstock. Åskådning likställes här med attityddimension eller latent faktor.

Den av Converse lanserade definitionen av politisk åskådning överensstämmer inte helt med andra förslag till operationaliseringar av ideologibegreppet. Ett av de element Robert Putnam föreslår bör ingå i en definition är att »en politisk aktör kan kallas ideologisk när han . . . styrs av en omfattande, konsistent och deduktivt organiserad åskådning» (1971 sid 655). Willard Mullins urskiljer fyra egenskaper som konstituerar en ideologi: logisk enhetlighet, historisk medvetenhet och handlingsorientering, kognitiv förmåga och affektiv förmåga (1974 sid 234–237). Dessa två definitioner är mer omfattande än den av Converse föreslagna. Ur såväl Putnams som Mullins definitioner följer ett krav på sammanbundna attityder i Converse's betydelse, men ur kravet på sammanbundenhet följer inte nödvändigtvis logisk konsistens. Detta faktum utgör basen för en kritik som kan riktas mot Converse's modell. Innan denna tankelinje utvecklas närmare bör emellertid något kommenteras hur man praktiskt gått till väga när man sökt mäta graden av sammanbindning.

Intervjuas samma personer vid olika tidpunkter kan man pröva om deras attityder är stabila eller skiftar slumpmässigt från en ståndpunkt till en annan. Sådan panelanalys av den amerikanska väljarkåren under slutet av 1950-talet har lett till den pessimistiska slutsatsen att en stor del av de röstberättigade inte har meningsfulla uppfattningar, inte ens när det gäller frågor som varit livligt diskuterade inom det politiska ledarskiktet (Converse 1964 sid 238–245 och 1970). (Denna tes har sedermera blivit föremål för livlig debatt, se t ex Pierce & Rose 1974, Converse 1974, Hennessy 1970 och Kirkpatrick 1970.)

Den vanligaste operationaliseringen av begreppet sammanbindning förutsätter dock bara att ett antal personer intervjuas vid ett enda tillfälle. Svar på flera olika attitydfrågor analyseras härvid samtidigt. Korrelationsmått och skalbarhetskoefficienter har nämnts som två sätt att mäta sammanbindning (Converse 1964 not 4). I den empiriska undersökning Converse själv utför beräknas sambanden mellan sju attitydfrågor, varav fyra handlade om inrikespolitik och tre berörde USA:s utrikespolitik. Som sambandsmått användes Goodman-Kruskal's tau-gamma. De sju frågorna bildade två kluster så tillvida att sambanden mellan två inrikesfrågor och två utrikesfrågor oftare var högre än mellan en inrikes- och en utrikesfråga. Det intressantaste mönstret framkom dock när sambandsmåtten beräknade för ett riksgenomsnitt jämfördes med motsvarande data för politiska ledare, hämtade från intervjuer med kandidater till den amerikanska kongressen 1958. Den genomsnittliga korrelationen var avsevärt lägre bland befolkningen än bland politikerna (1964 sid 227–231). Slutsatsen drogs att politiska attityder i valmanskåren är mycket lösligt organiserade och att den allmänna ideologiska nivån följaktligen måste anses vara låg. Förklaringen till detta antyds vara att väljare i gemen var-

ken har tillräcklig utbildning och kunskap eller förmåga att omfatta så abstrakta begrepp som utgör en väl sammanhållen politisk åskådning.

Flera forskare har sedan upprepat den av Converse utförda analysen (Nie & Andersen 1974, Anagnason 1972, Bennett 1973). De är överens med Converse att de genomsnittliga korrelationerna mellan attityder var låg under mitten och slutet av 1950-talet. Mellan 1960 och 1964 stiger emellertid sambanden kraftigt och under perioden 1964–1972 förefaller attitydsammanhållningen stabiliserats på en högre nivå, högre till och med än för 1958 års kongresskandidater (Nie & Andersen 1974 sid 564–566). Därmed slås grunden undan för förklaringarna till 1950-talets mönster: det var inte individfaktorer såsom t ex låg utbildning, utan vissa egenskaper hos det politiska systemet, som resulterade i en låg ideologisk nivå. Den politiska utvecklingen både inom och utanför USA:s gränser under 1960-talet har resulterat i en ökad ideologisk medvetenhet bland den amerikanska befolkningen (Nie & Andersen 1974 s 542; Nie, Verba & Petrocik 1976 kap 8–9). Det kan för övrigt tilläggas att denna nya bild i sin tur kritiserats. Vissa forskare har t ex menat att korrelationernas stegring mellan 1960 och 1964 mest beror på att frågetekniken förbättrats (Bishop m fl 1977).

Medan de refererade undersökningarna bemöter vissa av Converses tolkningar, accepterar de den grundläggande tanken att genomsnittliga korrelationer utgör en god operationalisering av begreppet ideologisk åskådning. Detta synsätt är emellertid inte helt invändningsfritt. Som ovan framhållits behöver inte ett svagt samband mellan två attityder med nödvändighet innebära att de två åsikterna är sinsemellan logiskt oförenliga. De i litteraturen nu så ofta förekommande genomsnittliga korrelationsmåtten *kan* visserligen signalera en väl sammanhållen ideologi i de fall sambanden är höga, men låga värden behöver ingalunda betyda frånvaro av utvecklade politiska ideologier. (Synpunkten har också framförts av Coveyou 1974; jfr även Axelrod 1967 och Boughan 1974.) Ett exempel har redan angivits: att det inte råder något samband mellan bedömning av USA:s respektive Sovjets utrikespolitik bland svenska väljare innebär inte ideologisk omedvetenhet, utan kan vara ett tecken på att *flera distinkta ideologier existerar parallellt i befolkningen.*

De feltolkningar av låga korrelationer som kan göras bottnas i en sammanblandning av två analysnivåer. Vad man i själva verket vill karaktärisera är egenskaper hos enskilda *individer:* huruvida de har en utvecklad politisk åskådning eller ej. (Större grupper kan man sedan självfallet karaktärisera genom att t ex ange hur stor andel av medlemmarna i gruppen som har respektive inte har en bestämd politisk åskådning.) För att använda tekniken med korrelationer mellan attitydmått måste emellertid hela *agg-*

regat av individer undersökas.[1] Här uppkommer ett exempel på hur man måste dra slutsatser om förhållanden på en viss nivå (här individnivån) med hjälp av data som är hämtade från en annan nivå (här oftast hela befolkningen).[2] Författarna till *The American Voter* uppfattar denna slutledning som problemfri: »it is generally supposed that correlations between attitudes that are visible in aggregates are reliable evidence of some structuring of the attitudes on the part of individual members» (Campbell, Converse, Miller & Stokes 1960 sid 191). Låga korrelationer är emellertid tillförlitliga bevis (»reliable evidence») för ideologisk omedvetenhet endast i speciella fall. Ju mer en ideologi numerärt dominerar över andra, desto mer rättvisande blir resultaten. Så fort det sida vid sida existerar flera åskådningar (i meningen ideologiska dimensioner) kommer metoden emellertid att leda till vilseledande slutsatser. I ett fall med två jämnstarka distinkta åskådningar ger metoden en helt felaktig bild av opinionsläget.[3]

Att de tidigare skisserade »kalla kriget»- och »supermakts»-perspektiven verkligen utgör distinkta åskådningar kan delvis beläggas med hjälp av föreliggande data. Beviskedjan grundar sig på det bl a av Converse iakttagna fenomenet att ideologier har ett mera pregnant uttryck bland människor med starkt politiskt engagemang, medan politiska åskådningar är mera diffusa hos den minst engagerade delen av befolkningen (1964 sid 213–214). Hos Converse ges denna iakttagelse tolkningen att sammanbindningen mellan en åskådnings element, korrelationen mellan attitydmått, ökar

1 Ole Borre har utvecklat en teknik för att mäta »ideologisk konsistens» på individnivån, som bygger på samband mellan attitydmått. Huvudtanken är att varje intervjuperson ges ett indexvärde som uttrycker hur mycket individens svar bidrar till att höja eller sänka den genomsnittliga korrelationen (Borre 1973 sid 13–16). Den kritik som kan riktas mot tekniken med korrelationer för hela aggregat kan emellertid också riktas mot Borres modifiering, eftersom data från aggregatnivån används som jämförelsepunkt vid beräkningen av index. Också Borres index skulle indikera »låg ideologisk konsistens» för vårt exempel med attityderna till USA:s och Sovjets utrikespolitik.

2 Problem vid flernivåanalys behandlas t ex i Robinson 1950, och Eulau 1969.

3 Denna slutsats berör också frågan om vilket samband som råder mellan å ena sidan ideologisk sammanbindning och utvecklad politisk åskådning och å andra sidan politiska attityders dimensionalitet. Indirekt följer av Converse's analys att hög ideologisk nivå är liktydigt med att en enda dimension (t ex vänster-högerskalan) strukturerar tänkandet (Converse 1964 sid 230). En motsatt ståndpunkt hävdar att ideologisk sofistikering innebär att en människa använder många olika bedömningsgrunder (dimensioner) för att urskilja politiska företeelser (Marcus, Tabb & Sullivan 1974). Ett försök att kombinera de två ståndpunkterna framförs av Coveyou: »Cognitive complexity (multidimensional judgment) in combination with an overarching organizing conception, such as the liberal-conservative (or left-wing/right-wing) continuum, may actually be characteristic of what we would like to label political sophistication» (1974 sid 7).

med stigande engagemang. En konsekvens av denna sats bör rimligen vara att korrelationen mellan attityder som *inte* ingår i en och samma åskådning saknar detta samband med politiskt engagemang: sambanden borde vara lika låga bland såväl starkt som svagt engagerade.

Den första hypotes som kan härledas härur är att sambandet mellan attityd till USA:s utrikespolitik och attityd till den sovjetiska politiken inte bör vara högre bland de starkt än bland de svagt engagerade. Den andra hypotesen är att ett helt annat mönster bör uppträda när den kombinerade variabeln som uttrycker kalla kriget- respektive supermaktsperspektiven analyseras. Eftersom det här hävdas att variabelns fyra kategorier verkligen representerar distinkta ideologiska perspektiv på stormaktspolitiken borde sambandet vara starkare bland de starkt än bland de svagt engagerade. Problemet är självfallet att för att kunna mäta ett samband krävs åtminstone två variabler och hittills finns endast en variabel som mäter stormaktsperspektiv. För att kunna testa den andra hypotesen krävs ytterligare en indikator på kalla kriget- respektive supermaktsperspektiven. Situationen räddas av att undersökningen även omfattar andra attitydfrågor som gäller USA:s och Sovjets utrikespolitik. Som redovisats i föregående kapitel tillfrågades de intervjuade om sin åsikt om stormakternas politik gentemot Sverige. På analogt sätt kan fyra åsiktkombinationer konstrueras: de som anser att Sovjet men ej USA är ovänlig mot Sverige, de som anser att USA men ej Sovjet är ovänlig mot Sverige, de som anser att varken USA eller Sovjet är ovänliga mot Sverige samt de som anser att både USA och Sovjet är ovänliga mot Sverige. (Med »ovänlig» förstås här de två mest kritiska omdömena, »utgör ett hot mot Sverige» samt »ovänlig, men inget direkt hot».) Om nu verkliga politiska åskådningar – stormaktsperspektiv – har mätts, bör de som anser att Sovjet men ej USA hotar Sverige normalt sett vara samma personer som är positiva till USA och negativa till Sovjet när det gäller de tidigare frågorna om allmän utrikespolitik, och så vidare för de tre övriga åsiktskombinationerna. Hypotes nummer två kan därför nu formuleras att gälla samvariationen mellan de två alternativa operationaliseringarna av stormaktsperspektiv. Sambandet bör vara högt bland de starkt politiskt engagerade och bör sjunka med avtagande engagemang. Däremot bör hypotes nummer ett gälla för de två ursprungliga variablerna: sambandet mellan åsikt om USA:s politik mot Sverige och åsikt om Sovjets politik bör ligga på samma nivå, oberoende av politiskt engagemang.

Det mått på politiskt engagemang som i detta sammanhang är lämpligt att använda är självuppskattat intresse för politiska förhållandena ute i världen. De fyra svarsalternativen bildar en skala med ytterpunkterna »mycket» respektive »inte alls» intresserad. Intresse för utrikespolitik visar sig för övrigt ha mycket starka samband med andra mått på politisk aktivi-

tet, information etc (se vidare kapitel 9), varför valet av kriterium på politiskt engagemang inte är avgörande – ett annat mått än utrikespolitiskt intresse ger liknande resultat.

Ett tekniskt avgörande krävs till sist innan hypotesen prövas. Valet av statistiskt sambandsmått måste ta hänsyn till att de fyra kategorierna på stormaktsperspektiv-variabeln inte låter sig rangordnas i någon fallande skala. De utgör endast en klassificering, en nominalskala, där kategoriernas ordningsföljd är godtycklig. Sambandsmått för ordinal- och intervallskalor är därför inte användbara. Här väljs sambandsmåttet Goodman-Kruskals lambda, symmetrisk version. (Parallella analyser med måtten Pearsons C och Cramers V ger samma resultat. Valet av sambandsmått är inte avgörande.) Måttet kan variera mellan noll (inget samband) och ett (perfekt samband). De fyra ursprungliga variablerna har vardera fyra kategorier som bildar ordinalskalor. Även om det från teknisk synpunkt skulle vara berättigat att använda kraftfullare sambandsmått begagnas för jämförelsens skull även här nominalskalemåttet lambda. Eftersom grundläggande tabellerna alltid är likstora (fyra gånger fyra kategorier) underlättas också jämförelser.

Resultatet av hypotesprövningen presenteras i tabell 3.4. I figur 3.2 ges en översikt över analysens stadier. Bägge hypoteserna stöds av data. För de ursprungliga variablerna (kolumnerna A och B) finns det ingen systematisk variation mellan attitydsamband och engagemang. Däremot framträder tydligt det av den andra hypotesen förväntade mönstret för de kombinerade variablerna (kolumn C). Sambandet mellan de två måtten på stormaktsperspektiv är starkast bland dem som är mycket intresserade. Sambandets styrka avtar sedan med minskade intresse. Härigenom har på ett sätt validerats att de fyra åsiktskombinationerna som utgör kalla kriget- och supermaktsperspektiven utgör distinkta åskådningar. Opinionen till stormaktspolitiken torde förstås bättre om detta kombinerade mått används än de separata attityderna till USA och Sovjet.

När vi hittills använt uttrycket supermaktsperspektivet är detta inte annat än en beskrivning av en viss åsiktskombination för två attitydfrågor: inställning till USA:s respektive Sovjets utrikespolitik. Hur företrädare för supermaktsperspektivet i övrigt uppfattar världspolitik och samhällsförhållanden är en senare, empirisk fråga. Den fråga som nu skall besvaras gäller hur anhängare av supermaktsperspektivet ställer sig till Kinas utrikespolitik. Ett ledmotiv i Kinas utrikespolitik under 1970-talet har just varit den s k supermaktsteorin. USA och Sovjet har uppfattats hota särskilt de små nationernas självständighet genom samarbete och överenskommelser. Ett mål för Kinas utrikespolitik har därför varit att så långt möjligt motverka supermakternas agerande. Den hypotes som därför kan uppställas för det svenska opinionsläget går därför helt enkelt ut på att

Tabell 3.4

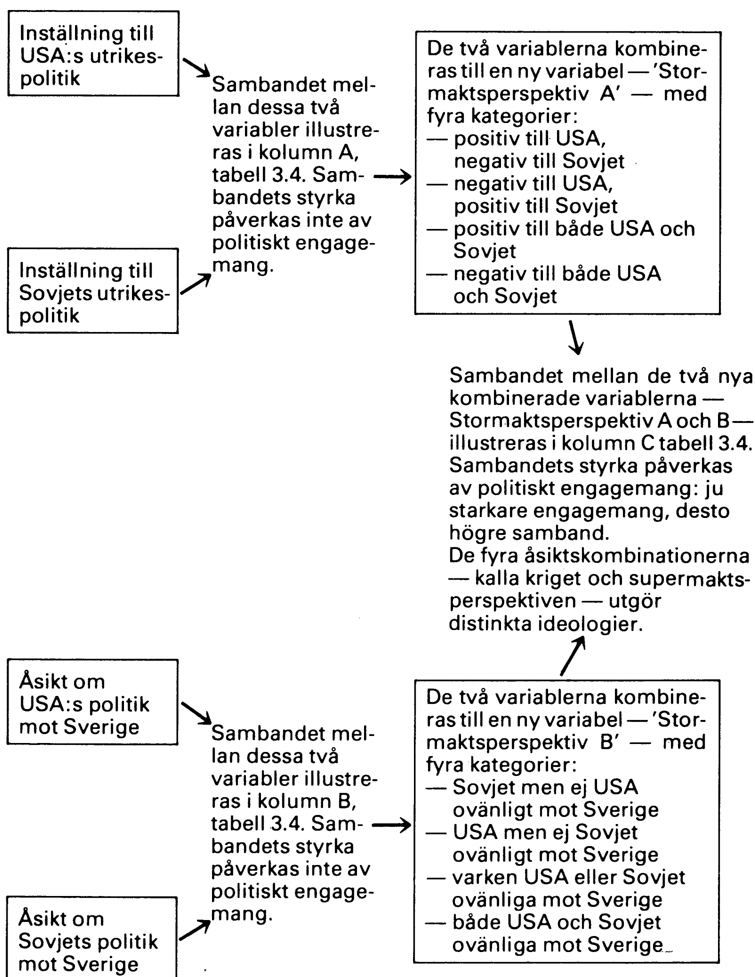
Samband mellan inställning till stormakternas utrikespolitik efter intresse för utrikespolitik 1973

Intresserad av utrikespolitik	A Samband mellan attityderna till USA:s och Sovjets utrikespolitik	B Samband mellan attityderna till USA:s och Sovjets politik gentemot Sverige	C Samband mellan Stormaktsperspektiv A och Stormaktsperspektiv B
Mycket	0,04	0,02	0,19
Ganska	0,04	0,03	0,13
Inte särskilt	0,02	0,03	0,12
Inte alls	0,12	0,08	0,09

Sambandsmåtten är Goodman-Kruskal's lambda, symmetrisk version.

personer som är negativa till både USA:s och Sovjets utrikespolitik skall hysa en mer gynnsam inställning till Kinas utrikespolitik än dem som är positiva till USA och Sovjet. Hypotesen prövas med hjälp av data som redovisas i tabell 3.5.

Hypotesen bekräftas inte. De som är negativa till de två supermakterna har, tvärtemot hypotesens antagande, en mer kritisk inställning än dem som är positiva till USA och Sovjet. Fastän Kinas utrikespolitik, som påvisats i kapitel 2, värderas positivt av den svenska allmänheten, har opinionen till de två supermakterna tydligen inte påverkats av den kinesiska hållningen. Det kraftigaste stödet för Kinas utrikespolitik återfinns däremot bland dem som är positiva till Sovjets utrikespolitik (kolumn 2 och 3 i tabellen). Det visar sig vid närmare analys av attityderna till Kinas och Sovjets utrikespolitik bildar ett kumulativt mönster: är man positiv till Sovjets utrikespolitik är man också positiv till Kinas. (Skalbarhetskoefficienten Loevinger's H_{ij} = 0,38; Yule's Q = 0,55.) Av de fyra åsiktskombinationerna är en relativt sällsynt: det är bara en liten grupp som är negativ till Kina och positiv till Sovjet. Den förkastade hypotesen leder därför till slutsatsen att flertalet personer som i denna undersökning klassificerats tillhöra supermaktsperspektivet knappast kan antas forma sin syn på världspolitiken i enlighet med den kinesiska uppfattningen.

Figur 3.2

Sammanfattande schema för hypotesprövningen

Tabell 3.5

Inställning till Kinas utrikespolitik efter åsikt om USA:s och Sovjets utrikespolitik 1973

Inställning till Kinas utrikespolitik	Inställning	kalla krigets perspektiv		supermaktsperspektiv	
	– till USA:	positiv	negativ	positiv	negativ
	– till Sovjet:	negativ	positiv	positiv	negativ
Positiv		55	85	83	65
Negativ		35	15	17	35
Summa procent		100	100	100	100
Antal intervjuade		235	430	441	375

Personer som svarat »vet inte» på en eller flera av de tre frågorna har uteslutits ur denna bearbetning.

Kap 4. Stormakterna: samhällssystem och utrikespolitik

Hur pass enhetlig är bedömningen av ett annat land? Det står klart att de flesta väljare är tillräckligt medvetna om omvärlden för att kunna ta ställning till stormakternas utrikespolitik. Frågan är nu i vilken mån den tecknade bilden av opinionen också är giltig för väljarnas syn på stormakternas *inre förhållanden.* Allmänt sett torde man kunna förvänta en överensstämmelse mellan bedömningen av ett lands utrikes- och inrikespolitik på det viset att personer som anser att en stat för en aggressiv utrikespolitik också intar en avvaktande hållning till landet inrikes förhållanden. Även om ett sådant positivt samband normalt kan förväntas uppträda torde dock sambandets *styrka* kunna variera från land till land och från en tidpunkt till en annan. Ett starkt samband utmärker en kristalliserad opinion i den meningen att personer som anser att ett land för en krigisk utrikespolitik med hög sannolikhet också är negativ till landets inre förhållanden. Uppfattningen att landet för en fredlig utrikespolitik sammanhänger i detta fall som regel med en positiv värdering av inrikespolitiken. Ett svagt samband indikerar en mindre markerad sammankoppling mellan de två attitydkomponenterna. Bland dem som anser att utrikespolitiken hotar freden finns i detta fall grupper som har en positiv uppfattning om landets inre förhållanden. Personer som samtidigt ställer sig positiva till utrikespolitiken och negativa till inrikespolitiken bidrar på samma sätt till att försvaga sambandets styrka. Med en sambandsanalys av här skisserad art kan man således belysa opinionens grad av enhetlighet i synen på USA, Sovjet och Kina.

Det mått på bedömningen av stormakternas inrikespolitik som här kommer att användas har en helt allmän formulering: de intervjuade ombads att ange sin uppfattning om »förhållandena inom de här tre länderna» efter en skala från mycket positiv till mycket negativ. Frågan har avsiktligt utformats utan angivande av några bestämda förhållanden inom landet eller någon avgränsning efter t ex politiska, sociala, ekonomiska eller kulturella aspekter. På grund av attitydmåttets vaga kognitiva innehåll mäts den komponent av de »inre förhållandena» i landet som den intervjuade själv kommer att tänka på i intervjuögonblicket. En allmänt affektiv orientering mäts sålunda med avseende på den eller de aspekter som intervjupersonen själv bedömer vara viktigast. Svarsfördelningarna för de tre stormakterna presenteras i tabell 4.1. En jämförelse mellan svaren för USA och Sovjet visar omedelbart en avvikelse från det tidigare be-

skrivna opinionsklimatet. När det gällde stormakternas utrikespolitik 1973 bedömdes USA mer negativt än Sovjet, såväl beträffande utrikespolitik i allmänhet, nyligen inträffad förändring i politiken som när det gällde förhållandet till Sverige. Vad som nu framkommer när frågan avser de inre förhållandena i landet är att Sovjet redan 1973 befann sig i ett opinionsmässigt underläge gentemot USA. Skillnaden är inte extrem, men statistiskt fullt säkerställd. Av samtliga tillfrågade 1973 uttalade sig sammanlagt 34 procent positivt om USA:s inre förhållanden, jämfört med 22 procent om Sovjets. Andelen negativa omdömen var 50 procent för USA, 59 procent för Sovjet. Kina särskiljer sig på ett tidigare observerat sätt. Först och främst är det en stor andel som inte tar ställning till Kinas inre förhållanden. Bland dem som tar ställning är det emellertid en viss övervikt för de positiva omdömena.

Tabell 4.1
Åsikt om de inre förhållandena i USA, Sovjet och Kina

Frågans formulering:
»Vi har ju talat om den utrikespolitik som förs av Sovjet, USA och Kina. Vilken uppfattning har Ni om förhållandena *inom* de här tre länderna?»

	USA		Sovjet		Kina	
	1973	1976	1973	1976	1973	1976
Mycket positiv	2	3	1	1	4	3
Ganska positiv	32	43	21	16	30	29
Ganska negativ	40	32	41	43	20	24
Mycket negativ	10	6	18	23	7	7
Vet inte/vill ej svara	16	16	19	17	39	37
Summa procent	100	100	100	100	100	100

Antal intervjuade 1973 2426 och 1976 2686 personer.

Mellan 1973 och 1976 försköts åsikterna i samma riktning som när det gällde utrikespolitiken. Andelen med en positiv inställning till de inre förhållandena i USA steg från 34 till 46 procent. Samtidigt tilltog kritiken mot Sovjet: andelen negativa omdömen om det sovjetiska samhället ökade från 59 till 66 procent. Åsikterna om de inre förhållandena i Kina förblev i allt väsentligt oförändrade mellan 1973 och 1976.

Det finns ett tydligt samband mellan synen på en stormakts utrikespolitik och bedömningen av dess inre förhållanden. I tabell 4.2 visas andelen positiva omdömen om USA:s, Sovjets och Kinas inre förhållanden efter

åsikt om respektive lands utrikespolitik. För samtliga tre stormakter gäller att de positiva åsikterna om de inre förhållandena blir fler ju mer fredlig man anser att utrikespolitiken är. Ändå är sambandet ingalunda fullständigt. För alla tre länder gäller att även bland dem som ger det mest positiva omdömet om en stats utrikespolitik (svarsalternativ D) finns det 40 procent eller fler som intar en negativ eller ambivalent hållning till landets inre förhållanden.

Tabell 4.2

Uppfattning om USA:s, Sovjets och Kinas inre förhållanden efter åsikt om respektive lands utrikespolitik 1973

	Åsikt om landets utrikespolitik			
Andel som är positiv till landets inre förhållanden	Hotar freden A	B	C	Bevarar freden D
USA	18	32	46	60
Sovjet	15	20	24	43
Kina	27	35	37	59

Svarsalternativ:
A: För en politik som ständigt hotar freden i världen.
B: Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt.
C: Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt.
D: Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater

Graden av överensstämmelse i bedömningen av utrikes- och inrikespolitiken varierar från land till land. Vilket statistiskt mått som än beräknas för att bestämma styrkan i sambandet mellan inställningen till utrikespolitiken och åsikten om de inre förhållandena blir rangordningen mellan de tre stormakterna densamma. Beräknas t ex Kendalls tau-beta erhålls följande värden:

	1973	1976
Kina	0,30	0,34
USA	0,29	0,28
Sovjet	0,19	0,24

De två länder som bedöms mest enhetligt är USA och Kina. Sovjet blir oftast föremål för varierande omdömen, beroende på om frågan gäller utrikes eller inrikes förhållanden.

Resultatet för USA:s del är inte helt väntat. När bakgrunden tecknas till de negativa stämningarna mot USA:s utrikespolitik 1973 skulle måhända det argumentet kunna resas att resultatet kraftigt färgats av speciella utrikeshändelser som var aktuella när intervjuerna utfördes. Den kritiska synen på USA skulle, enligt detta sätt att resonera, vara isolerad till bedömningen av USA:s utrikespolitik och relationerna till Sverige. Den allmänna bedömningen av det amerikanska samhället behövde i så fall inte vara lika kraftigt påverkad i negativ riktning – sambandet mellan åsikter om utrikes- och inrikespolitik skulle då förväntas vara ganska lågt för USA. Detta hypotetiska förmodande vinner dock inget stöd i data. Tvärtom är, som vi sett, uppfattningarna om USA (och Kina) de som är de mest enhetliga 1973. Hur skall då det låga sambandet för Sovjet förklaras? En ytterligare belysning av opinionsläget ges i tabell 4.3. Där sammanfattas åsikterna om respektive stormakt i fyra kategorier. De två första grupperna omfattar dem som har divergerande syn på utrikes- och inrikespolitik. Jämförs den relativa storleken av dessa två kategorier mellan USA och Sovjet förklaras det lägre sambandet för Sovjet. De som anser att utrikespolitiken är fredlig men är negativa till de inre förhållandena uppgick 1973 nämligen till 39 procent när det gällde bedömningen av Sovjet, vilket var i det närmaste dubbelt så många som för USA. Det är framför allt denna stora grupp med »avvikande uppfattningar» som bidrar till att sänka sambandet mellan de två attityderna till Sovjet. Det bör också påpekas att den grupp som är negativ till utrikespolitiken men positiv till de inre förhållandena, ehuru relativt liten, är större vid bedömningen av USA än i synen på Sovjet.

Graden av samstämmighet i bedömningen av USA:s utrikespolitik och inre förhållanden var i stort sett lika stark 1976 som 1973. Tabell 4.3 visar ändå att det ägt rum en ganska betydande åsiktsförskjutning. En hel del väljare blev mer positiva till det amerikanska samhället samtidigt som de inte längre i samma utsträckning såg USA som ett hot mot världsfreden.

För Sovjets del blev opinionen mellan 1973 och 1976 mer enhetlig. Andelen personer med »avvikande» uppfattningar, dvs som hade positiv uppfattning om utrikespolitiken men negativ om de inre förhållandena eller vice versa, minskade. Den stora ökningen noteras för den kategori som ställer sig negativ till både utrikes- och inrikespolitiken i Sovjet.

Hittills har åsikterna om stormakternas inrikes förhållanden analyserats isolerat land för land. Frågan är nu hur attityderna till de tre länderna inbördes hänger samman. Vilket samband råder till exempel mellan

Tabell 4.3
Överensstämmelse i uppfattningarna om stormaktens utrikespolitik och inre förhållanden

Åsikt om landets: Utrikespolitik	Inre förhållanden	USA 1973	1976	Sovjet 1973	1976	Kina 1973	1976
Positiv	Negativ	20	19	39	36	28	28
Negativ	Positiv	16	19	9	7	10	8
Positiv	Positiv	26	36	18	14	47	45
Negativ	Negativ	38	26	34	43	15	19
Summa procent		100	100	100	100	100	100
Andel intervjuade som på grund av »vet inte»-svar uteslutits ur bearbetningen		21	20	23	23	51	46

inställning till Sovjets och inställning till Kinas inre förhållanden? Som framgår av tabell 4.4 finns det ett tydligt samband av en speciell karaktär. I tabellen har intervjusvaren indelats i en »positiv» och en »negativ» grupp för de båda länderna. Fyra svarskombinationer är möjliga. Det visar sig att tre av dessa är vanligt förekommande, medan den fjärde – positiv till Sovjet och negativ till Kina – är sällsynt, bara 5 procent faller inom denna kategori. Detta svarsmönster är karaktäristiskt för ett kumulativt samband. Det visar sig därmed att synen på Sovjets och Kinas samhällssystem låter sig beskrivas med en enda dimension eller skala:

Denna endimensionella modell är självfallet en förenkling eftersom de 5 procenten i den fjärde kategorin inte »passar» till modellen. Graden av överensstämmelse mellan modell och data kan till exempel mätas med Loevingers H-koefficient, som kan variera mellan 0 och 1 (jfr Mokken 1970). I 1973 års data gäller att H = 0,63, vilket enligt av Mokken föreslagna tumregler är ett uttryck för en »stark skala». I 1976 års data är

Tabell 4.4
Samband mellan åsikterna om Sovjets och Kinas inre förhållanden 1973

Kina	Sovjet Positiv	Negativ
Positiv	24	31
Negativ	5	40

Procenttalen, som summerar till 100 procent, har beräknats som samtliga intervjuade som besvarat frågorna (1 431 personer) som bas.

H = 0,52, vilket är något lägre än 1973, men fortfarande en »stark» skala. Vid en regelrätt skalkonstruktion krävs emellertid att fler än två variabler ingår i skalan. Av intresse är därför att undersöka huruvida också åsikt om USA:s inre förhållanden faller in i detta kumulativa mönster. Det visar sig emellertid att USA inte passar in på den konstruerade skalan. Skalbarhetskoefficienten 1973 för en skala med alla tre länderna är H = 0,29, vilket indikerar en otillräcklig överensstämmelse mellan data och skalmodell. Attityderna till USA måste representeras med hjälp av en andra, separat dimension.

På samma sätt som i föregående kapitel kan man belysa opinionens struktur genom att analysera sambandet mellan attityd till USA och attityd till Sovjet. En sådan analys ger lika överraskande resultat som då attityderna avsåg ländernas utrikespolitik. Den traditionella kalla krigsmodellen kan ensam inte beskriva opinionsläget. Denna modell skulle nämligen betyda att det finns ett negativt samband mellan inställning till USA:s och inställning till Sovjets inre förhållanden. Om de amerikanska och sovjetiska samhällssystemen av alla sågs som motsatta och konkurrerande skulle detta återspeglas i en polariserad opinion. Många uppfattar dock världen annorlunda. Som tabell 4.5 visar är sambandet snarast rakt motsatt det som skulle förväntas enligt kalla krigetmodellen. Här är det i huvudsak så att ju mer negativ man är till det ena samhällssystemet, desto mer kritisk är man också till förhållandena i det andra landet. Störst andel negativa omdömen om Sovjet återfinns bland dem som är mest negativa till USA. Denna sambandsstruktur påminner om den som kunde observeras vid analysen av stormakternas utrikespolitik. Också nu förstås opinionsläget bäst om man i stället för den enkla kalla krigetmodellen med två poler representerar opinionen med hjälp av de fyra kategorier som presenterats i föregående kapitel. Förutom de två kalla kriget-kategorierna bör också beaktas de två »supermaktsperspektiven», de som är

Tabell 4.5
Åsikt om de inre förhållandena i Sovjet efter åsikt om de inre förhållandena i USA

Åsikt om de inre förhållandena i USA	Andel som är mycket eller ganska negativa till de inre förhållandena i Sovjet 1973	1976	Antal intervjuade 1973	1976
Mycket positiv	49	67	53	70
Ganska positiv	62	74	789	1 121
Ganska negativ	75	85	959	840
Mycket negativ	75	90	236	151

Tabell 4.6
Åsikt om de inre förhållandena i USA och Sovjet

Åsikt om de inre förhållandena i: USA	Sovjet	1973	1976
Positiv	Negativ	27	40
Negativ	Positiv	12	6
Positiv	Positiv	15	15
Negativ	Negativ	46	39
Summa procent		100	100
Andel »vet inte»-svar		21	19

positiva till både USA och Sovjet och de som är negativa till båda supermakter. Den relativa storleken av dessa fyra opinionstyper framgår av tabell 4.6. Den största förändringen mellan 1973 och 1976 är att gruppen som är positiv till det amerikanska samhället och negativ till det sovjetiska har växt från 27 till 40 procent (uttryckt i procentandelar av dem som tar ställning till båda länderna).

En speciell opinionstyp träder fram. En del människor tar avstånd från *alla* stormakters samhällssystem. I intervjumaterialet kan denna grupp enkelt isoleras genom att man över de tre frågorna om USA:s, Sovjets och Kinas inre förhållanden adderar hur många negativa omdömen varje intervjuperson fällt. Indexvärdena kan således variera mellan 0 och 3. Värdet 0 betyder att inga negativa svar lämnats, medan 3 innebär att vederbö-

rande varit kritisk till de inre förhållandena i samtliga tre stormakter. Svarsfördelningen visar att 1973 var 48 procent (1976 47 procent) av samtliga intervjuade negativa till den inre situationen hos två eller tre av stormakterna:

Antal negativa omdömen om stormakternas inre förhållanden	1973	1976
0	27	26
1	25	27
2	34	33
3	14	14
	100	100

Ytterligare ett belägg för att det verkligen existerar en »antisupermaktsopinion» är att det finns en överensstämmelse i bedömningen av stormakternas inre förhållanden och åsikterna om deras utrikespolitik. Andelen som anser att såväl USA som Sovjet för en krigisk utrikespolitik stiger nämligen med ökande grad av negativ inställning till stormakternas inre förhållanden (tabell 4.7).

Ett samlande tema för kapitel 2–4 har varit att kartlägga attityderna till stormakterna. Det mest karaktäristiska är att den enkla bipolära öst-västmodellen inte räcker för att beskriva opinionsstrukturen. Tillräckligt många människor drar alla stormakter över en kam, antingen genom att ställa sig kritiska mot dem eller genom att inta en allmänt positiv hållning, för att bilden av opinionsläget skall bli mer komplicerad.

Tabell 4.7
Uppfattning om USA:s och Sovjets utrikespolitik efter åsikt om de tre stormakternas inre förhållanden

Andel som anser att *både* USA och Sovjet för en politik som hotar freden	Antal negativa omdömen om USA:s, Sovjets och Kinas *inre* förhållanden Inte negativ till någon stat	Negativ till en stat	Negativ till två stater	Negativ till alla tre
1973	13	20	25	33
1976	14	20	27	35
Antal intervjuade:				
1973	652	604	823	347
1976	700	737	874	370

Kap 5. Inrikespolitiska skiljelinjer och internationella konflikter

Utrikesfrågor har en underordnad roll när väljarna bedömer regeringspolitiken och formulerar sina krav på det politiska systemet. I 1973 års väljarundersökning ställdes en serie frågor där de tillfrågade, utan att presenteras några förutbestämda svarsalternativ, fick redovisa sina synpunkter. En fråga gällde vilka sidor vederbörande särskilt uppskattade hos den dåvarande socialdemokratiska regeringen. Bara 4 procent av samtliga intervjuade gav ett svar som kunde hänföras till området internationell politik (vari inrymdes såväl utrikes- som försvarspolitik). Lika få referenser till internationell politik gjordes när det gällde att bedöma olika sidor man ogillade hos den socialdemokratiska regeringen. Situationen var densamma 1976; 4 procent nämnde då utrikes- och försvarspolitiken som något de uppskattade hos socialdemokratin, medan 5 procent nämnde området när det gällde att bedöma socialdemokratins negativa sidor. I eftervalsundersökningen 1976 var det bara 1 procent som angav internationella frågor som något de trodde att de särskilt skulle komma att uppskatta hos den nya borgerliga regeringen; 4 procent ogillade det borgerliga alternativets utrikes- och försvarspolitik. I en fråga 1973 fick de intervjuade dessutom tillfälle att berätta om vad de ansåg att partierna, regering och riksdag särskilt borde genomföra eller arbeta för under de kommande åren. Återigen omnämndes internationella frågor bara av en liten minoritet (3 procent), långt färre än till exempel de mångfaldiga referenserna till skatte- och sysselsättningspolitiken.

Dessa låga siffror måste ses mot bakgrund av innehållet i valrörelserna. En undersökning av tidningsledare inför valet 1976 visade att endast 4 procent av de framförda »budskapen» behandlade utrikespolitiska eller internationella frågor (Westerståhl 1977 s 38). Endast i undantagsfall, som till exempel debatten om folkpartiledaren Sven Wedéns uttalanden i tjeckoslovakienfrågan 1968, har utrikespolitiken blivit ett stridsämne i svensk valrörelse. De frågor som väljarna aktualiserar vid bedömningen av partiernas förda politik och den framtida politikens inriktning blir också i huvudsak andra än de utrikespolitiska.

Tystnaden i valrörelserna är emellertid inget rättvisande mått på omfattningen av opinionsbildningen i internationella frågor i dagens Sverige. De flesta väljare har inte bara tagit ställning till stormakternas politik utan åsikterna hänger mycket nära samman med de ideologiska meningsbrytningarna i svensk inrikespolitik.

Översikten i tabell 5.1 visar sambandet mellan partival och åsikt om stormakterna. Skillnaderna är ibland slående. Andelen vpk-väljare som var negativa till den amerikanska utrikespolitiken uppgick 1973 till 72 procent; motsvarande andel bland de moderata väljarna var då 28 procent. Samma spännvidd fanns även 1976. De kommunistiska väljarna har en helt annan uppfattning om det internationella läget än moderaterna. Skillnaderna mellan partierna följer den välkända vänster–högerordningen. Centerpartiets och folkpartiets väljare har i stort sett samma uppfattningar; ibland ligger centern något till höger om folkpartiet, ibland är ordningen den omvända.

Sambandet mellan partitillhörighet och inställning till stormakterna belyses ytterligare i tabell 5.2. Här visas fördelningen över de attitydkombinationer som utreddes i kapitel 3: kalla krigsperspektiv respektive supermaktsperspektiv. I ett avseende är partiernas väljargrupper faktiskt ganska lika. Andelen som ser världen i ett supermaktsperspektiv, dvs bedömer USA och Sovjet på ett likartat sätt, är i huvudsak lika stor inom varje parti. Det som framför allt skiljer partierna är fördelningen *inom* kallakrigsperspektivet. Här bekräftas återigen den starka partipolariseringen. Vpk-anhängarna anser i regel att det i första hand är USA som hotar världsfreden medan de moderata väljarna tvärtom anser att det är Sovjet som är det största hotet mot världsfreden.

Att åsikter i politiska sakfrågor har ett nära samband med partitillhörigheten är i och för sig ingen nyhet. Från många undersökningar vet vi att partiernas väljargrupper ofta kan ha starkt divergerande åsiktsprofiler. Men undersökningarna visar också att sambandet mellan åsikt och partival inte är lika starkt i alla frågor. Det är i de starkt politiserade och kontroversiella frågorna, de områden av politiken som under längre tid stått i centrum för den partipolitiska debatten, som korrelationen mellan åsikter och partisympatier är som allra starkast. De inrikespolitiska vänster–högerfrågorna, som rör statens inflytande över ekonomin, är det mest typiska exemplet. Däremot kännetecknas frågor som inte står i det dagspolitiska blickfånget oftast av att vara mindre åsiktsskiljande på väljarplanet. När det gäller de internationella frågorna står vi därför inför en paradox. Trots att den internationella politiken i stort sett lyser med sin frånvaro i valrörelserna är det just på detta område som väljarattityderna är som mest utkristalliserade efter partilinjer. Sambandens styrka är fullt i klass med inrikespolitikens centrala vänster–högerfrågor.

Andra uppdelningar av väljarkåren ger inte samma klara åsiktsskillnader. En fråga som ofta ställts är i vilken utsträckning de olika generationerna skiljer sig i sin syn på världspolitiken (t ex Cutler 1970). Enligt en strikt socialisationsteori skulle en människa präglas av de politiska händelserna under de år då han eller hon når politisk mognad. Eftersom världs-

Tabell 5.1
Åsikter om stormakterna bland partiernas väljare 1973 och 1976

Procentuell andel med negativ attityd till landet	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
Landet för en politik som »ständigt hotar freden i världen» eller »är ofta benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt»						
USA 1973	72	57	41	39	28	47
USA 1976	69	44	35	35	26	39
Sovjet 1973	22	35	37	43	46	37
Sovjet 1976	39	36	45	48	60	42
Kina 1973	8	13	16	19	27	16
Kina 1976	13	17	18	22	24	18
Landet för en mindre fredlig politik nu än för tio–femton år sedan						
USA 1973	55	48	37	31	25	40
USA 1976	29	18	12	14	9	15
Sovjet 1973	13	4	5	4	3	5
Sovjet 1976	8	4	6	8	9	7
Kina 1973	3	6	7	10	11	7
Kina 1976	13	7	9	12	9	8
Landet »utgör ett hot mot Sverige» eller är »ovänligt, men inget direkt hot»						
USA 1973	68	59	45	41	34	50
USA 1976	31	23	15	12	11	17
Sovjet 1973	15	17	20	19	27	19
Sovjet 1976	14	22	30	30	36	27
»Mycket negativ» eller »ganska negativ» till förhållandena *inom* landet						
USA 1973	77	54	49	42	35	50
USA 1976	71	47	31	35	23	38
Sovjet 1973	42	54	64	73	75	59
Sovjet 1976	56	59	68	80	84	66
Kina 1973	8	24	29	26	43	27
Kina 1976	10	27	31	36	45	30
Antal intervjuade:						
1973	93	989	568	178	266	2 426
1976	103	1 111	565	288	329	2 686

Tabell 5.2
Åsikt om USA:s och Sovjets utrikespolitik bland partiernas väljare 1973 och 1976

Inställning till den utrikespolitik som förs av: USA	Sovjet	VPK 1973	VPK 1976	S 1973	S 1976	C 1973	C 1976	FP 1973	FP 1976	M 1973	M 1976	Samtliga 1973	Samtliga 1976
A. Positiv	Negativ	2	8	12	14	20	28	22	26	30	43	17	22
B. Negativ	Positiv	57	40	36	23	24	15	17	13	11	5	28	18
C. Positiv	Positiv	19	15	25	35	34	32	35	36	39	29	30	33
D. Negativ	Negativ	22	37	27	28	22	25	26	25	20	23	25	27
Summa procent		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Summa »supermaktsperspektiv« (C + D)		41	52	52	63	56	57	61	61	59	52	55	60
»Optimister« minus »pessimister« (C – D)		– 3	–22	– 2	+ 7	+12	+ 7	+ 9	+ 11	+19	+ 6	+ 5	+ 6
Summa »kalla krigetperspektiv« (A + B)		59	48	48	37	44	43	39	39	41	48	45	40
USA minus Sovjet (A – B)		–55	–32	–24	– 9	– 4	+13	+ 5	+13	+21	+38	–11	+ 4
Antal intervjuade		84	90	848	918	489	480	156	255	236	298	2 056	2 250

politiken under 1900-talet genomgått så stora växlingar skulle man i dagens väljarkår kunna urskilja en generation som formats under intryck av första världskriget, en mellankrigsgeneration, en av andra världskriget präglad åldersgrupp, en kalla krigetgeneration, en vietnamgeneration och slutligen de allra yngsta väljarna som växt upp i oljekrisens och nord–syd-konfliktens värld. Denna vackra teori visar sig emellertid äga föga förklaringsvärde. Åldersskillnaderna är inte särskilt stora. Ett exempel ges i tabell 5.3, som visar hur åsikterna om USA:s och Sovjets utrikespolitik fördelar sig inom olika åldersgrupper. Visserligen finner man de flesta negativa omdömena om USA bland de yngsta väljarna, men skillnaderna i övrigt är genomgående små.

Slutsatsen blir densamma även om man detaljstuderar åldersskillnaderna inom respektive partis väljarkår (tabell 5.4). Inom alla partier är det väljarna under 30 år som är mest kritiska till den amerikanska utrikespolitiken. Men i övrigt finns det inga belägg för teorin att olika generationer skulle ha distinkt olika synsätt på världspolitiken. När det gäller åsikterna om Sovjets utrikespolitik är det värt att lägga märke till att det framför allt är bland de äldre väljarna som det råder stora skillnader mellan partierna. I den yngsta åldersgruppen särskiljer sig visserligen de moderata väljarna genom sin kritiska uppfattning, men mellan de övriga partierna föreligger endast smärre olikheter. På detta undantag när råder det dock inom alla åldersgrupper ett påtagligt samband mellan partival och åsikt om stormakterna.

Samstämmigheten mellan inrikespolitiska skiljelinjer och bedömning av den internationella politiken begränsas inte bara till val av parti. Också på åsiktsplanet finns ett tydligt samband. De väljare som är positiva till USA har i allmänhet åsikter som placerar dem till höger på den politiska skalan i svensk politik, liksom anhängarna till Sovjet tenderar att stå till vänster. Ett exempel ges i tabell 5.5. Intervjupersonerna har där uppdelats i fyra ideologiska kategorier, beroende på hur de svarat på en fråga om samhällets inflytande över det privata näringslivet. Denna intervjufråga har för övrigt ingått i ett flertal valundersökningar och alltid visat sig vara en central indikator på en mer generell vänster–högerattityd (se t ex Särlvik 1965). De som ställer sig mest positiva till statlig kontroll är också de som är mest negativa till USA och mest positiva till Sovjet och Kina. Synen på stormakterna är helt annorlunda bland dem som ställer sig avvisande till statsingripanden: attityderna här är positiva till USA och negativa till Sovjet och Kina.

Återigen bekräftas att bedömningen av världspolitiken är nära sammanvävd med åsikterna i inrikespolitiken. Men det iakttagna sambandet mellan vänster–högerattityd och åsikt om stormakterna skulle naturligtvis kunna vara en ren spegling av det tidigare konstaterade sambandet mellan parti-

Tabell 5.3
Åsikt om USA:s och Sovjets utrikespolitik inom åldersgrupper 1976

	Ålder 18–30	31–40	41–50	51–60	61–70	71–80
USA						
Positiv	40	51	57	50	49	46
Negativ	51	40	34	37	31	24
Ingen åsikt	9	9	9	13	20	30
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Opinionsbalans	–11	+ 11	+ 23	+ 13	+ 18	+ 21
Sovjet						
Positiv	45	52	46	38	38	34
Negativ	42	37	45	50	41	38
Ingen åsikt	13	11	9	12	21	28
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Opinionsbalans	+ 3	+ 15	+ 1	– 12	– 3	– 4

Med negativ åsikt avses svarsalternativen »för en politik som ständigt hotar freden i världen» och »är ofta benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt».

val och internationella attityder. Det visar sig emellertid att det även *inom* partierna finns en korrelation mellan vänster–högerattityd och syn på stormakterna. Datamaterialet redovisas i tabell 5.6. Som mått på vänster–högerattityd används inte enbart den nyligen presenterade intervjufrågan om staten och näringslivet utan ett attitydindex, baserat på faktoranalys, som även innefattar andra frågor. Skalan är så konstruerad att plustecken utmärker vänsterattityd och minustecken högerattityd.

Även om synen på stormakterna skiljer sig mellan partierna finns det ändå en viss åsiktsspridning inom respektive partis väljargrupp. Trots att de flesta moderater är positiva till USA finns det ändå en del inom partiet som är lite mer kritiska mot USA. På motsvarande sätt kan man urskilja vissa vpk-väljare som är mer negativa till Sovjet än normalt inom vpk. Förekomsten av dessa inompartivariationer gör att man kan undersöka om de väljare som avviker från partigenomsnittet också i andra avseenden har attityder som skiljer dem från partiets väljare i allmänhet. I tabell 5.6 har datamaterialet uppdelats dels efter partival, dels efter inställning till USA:s respektive Sovjets utrikespolitik. Inom varje delgrupp visas attitydgenom-

Tabell 5.4
Åsikt om USA:s och Sovjets utrikespolitik efter parti och ålder 1973 och 1976

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
USA 1973						
20–30 år	– 48	– 46	– 16	+ 30	+ 17	– 26
31–50 år	– 65	– 24	+ 24	+ 2	+ 48	+ 1
51–80 år	– 45	– 14	+ 9	+ 13	+ 33	0
USA 1976						
18–30 år	– 65	– 19	– 11	+ 11	+ 29	– 11
31–50 år	– 45	+ 1	+ 27	+ 43	+ 46	+ 17
51–80 år	– 19	+ 5	+ 30	+ 12	+ 42	+ 15
Sovjet 1973						
20–30 år	+ 38	+ 23	+ 20	+ 41	– 2	+ 20
31–50 år	+ 25	+ 26	+ 19	+ 14	+ 8	+ 20
51–80 år	+ 77	+ 12	+ 1	– 12	– 4	+ 6
Sovjet 1976						
18–30 år	– 4	+ 9	+ 1	+ 13	– 20	+ 3
31–50 år	+ 40	+ 18	– 4	+ 14	– 11	+ 8
51–80 år	+ 16	+ 11	– 8	– 31	– 44	– 7

Åsikt om stormaktens utrikespolitik har mätts med frågan om landet hotar eller bevarar freden i världen.
Tabellen visar opinionsbalansindex, dvs andelen positiva svar minus andelen negativa.
Ålder anges i antal levnadsår uppnådda under undersökningsåret.

snittet på vänster–högerskalan. Som en sammanfattning visas också produktmomentkorrelationen mellan vänster–högerattityd och stormaktsåsikt. Svarsalternativen på frågorna om stormakternas utrikespolitik utgör visserligen ingen strikt intervallskala, men måttliga avvikelser från intervallskaleantagandet brukar i regel endast inverka marginellt på korrelationskoefficientens storlek. Konsekvensen torde bli att korrelationen snarast underskattas än överskattas.

Tendensen är tydlig. Även inom partierna sammanhänger vänsteråsikter med negativa attityder till USA och positiva till Sovjet. De som är positiva till USA och negativa till Sovjet ligger å andra sidan till höger inom sitt parti. Sambandet mellan inrikespolitiska och utrikespolitiska attityder är emellertid inte lika starkt överallt. Lägst korrelation mellan vänster–högerattityd och åsikt om Sovjets politik noteras bland vpk:s väljare. De

Tabell 5.5
Åsikt om stormakternas utrikespolitik efter attityd till samhällets inflytande över svenskt näringsliv.

Fråga: »De ledande i bankerna och industrin får alldeles för mycket inflytande om inte samhället har möjlighet att kontrollera det privata näringslivet.»

	Instämmer helt	Instämmer i stort sett	I stort sett motsatt åsikt	Helt motsatt åsikt
1973:				
USA	− 35	− 10	+ 21	+ 23
Sovjet	+ 20	+ 21	+ 11	− 7
Kina	+ 47	+ 35	+ 29	+ 14
1976:				
USA	− 12	+ 8	+ 22	+ 38
Sovjet	+ 14	+ 4	− 7	− 18
Kina	+ 47	+ 30	+ 31	+ 26

Tabellen visar opinionsbalansindex, dvs andelen som är positiva minus andelen som är negativa till respektive stats utrikespolitik.

vpk:are som är mest positiva till Sovjet ligger relativt långt till höger inom partiet. Sannolikt återfinns i denna grupp en del av de väljare som senare lämnade vpk och gick till det år 1977 bildade arbetarpartiet kommunisterna. Korrelationskoefficienterna varierar för övrigt enligt ett karaktäristiskt mönster. När det gäller synen på USA är korrelationen mellan inrikes och utrikes attityder starkast bland de socialistiska väljarna. I bedömningen av Sovjet är sambandet däremot starkast bland de borgerliga väljarna. Ju mer kontroversiell stormakten är, desto mer får ställningstagandet en innebörd med allmänideologiska övertoner.

Att det inte råder några vattentäta skott mellan storpolitiken och svensk inrikespolitik bevisas också av tabell 5.7. Här redovisas svaren på en intervjufråga om vilket av de svenska partierna som de tillfrågade tyckte sämst om. (Intervjun innehöll också frågor om bästa och näst bästa parti.) Svaren sammanfaller i stor utsträckning med åsikterna om de inre förhållandena i stormakterna. De som tycker sämst om moderata samlingspartiet är framför allt dem som ogillar det amerikanska samhällssystemet. En kritisk inställning till förhållandena i Sovjetunionen förenas för det mesta med en negativ syn på vänsterpartiet kommunisterna.

Denna koppling mellan åsikt om ett parti och åsikt om en stormakt har här beskrivits med ett genomsnitt för hela väljarkåren. Det finns emel-

Tabell 5.6
Vänster–högerattityd, partival och åsikt om stormakterna 1976

		Partival VPK	S	C	FP	M	Samtliga
USA							
Hotar freden	A	187	67	– 31	– 56	..	44
	B	186	56	– 28	– 60	– 87	14
	C	88	54	– 43	– 53	–101	– 12
Bevarar freden	D	..	22	– 41	– 79	–100	– 33
Korrelation mellan vänster–högerattityd och åsikt om USA:s utrikespolitik		–0,32	–0,11	–0,07	–0,05	–0,05	–0,20
Sovjet							
Hotar freden	A	..	37	– 52	– 82	–109	– 31
	B	157	51	– 32	– 58	–100	– 4
	C	185	59	– 31	– 50	– 90	12
Bevarar freden	D	135	59	– 16	– 22	..	36
Korrelation mellan vänster–högerattityd och åsikt om Sovjets utrikespolitik		+0,01	+0,08	+0,11	+0,18	+0,15	+0,18

Svarsalternativ:
A: För en politik som ständigt hotar freden i världen.
B: Är *ofta* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt.
C: Är *ibland* benäget att försöka lösa konflikter med andra stater med militär makt.
D: Försöker bevara freden i världen – om det blir krig beror det på andra stater.

Tabellen visar genomsnitt på en attitydskala som framför allt mäter inställningen till statligt inflytande över samhällsekonomin.
Minustecken betyder »högerattityder» och plustecken »vänsterattityder». En redogörelse för attitydskalans konstruktion återfinns i Petersson 1977 kap 3.2.

lertid en intressant variation om man jämför olika åldersgrupper. När det gäller attityderna till moderaterna och USA återfinns ett tydligt statistiskt samband inom alla åldrar, men allra starkast bland de yngsta väljarna (översta halvan i tabell 5.8). För attityderna till vpk och Sovjet är mönstret ett annat (nedersta halvan i tabellen). Här finns det tydligaste sambandet bland de äldsta väljarna. Bland de yngre förknippas vpk inte lika starkt med Sovjetunionen.

Att det finns ett nära samband mellan utrikespolitiska och inrikespolitiska attityder torde nu vara fullt klarlagt. Hur har då denna överensstämmelse uppkommit? En tänkbar förklaring är att det är de inrikespolitiska skiljelinjerna som varit de avgörande. Vänster–högerskalan är ett för det stora flertalet väljare välkänt begrepp som formar såväl attityder som beteenden i inrikespolitiken. När det så gäller att ta ställning till utrikespolitiken skulle det kunna vara denna från inrikespolitiken hämtade skala som tjänar som strukturerande princip. En helt annan tolkning kunde vara att det är de stormaktspolitiska motsättningarna som styr väljarnas inrikespolitiska ställningstaganden. Båda dessa tolkningar torde emellertid vara alltför förenklade. Det är knappast frågan om någon ensidig påverkan, varken i den ena eller andra riktningen.

Vad våra data snarare visat är att de inrikespolitiska attityderna och åsikterna om stormakterna hos de flesta väljare sammansmälter i en tämligen enhetlig ideologi där de olika komponenterna förstärker varandra. Väljare med en vänsterideologi förenas av ett motstånd mot ett kapitalistiskt system, ett avståndstagande från den amerikanska samhällsmodellen och en mer förstående syn på de sovjetiska och kinesiska samhällena. Högerideologin präglas av en negativ syn på förstatliganden och statssocialistiska system som Sovjet och Kina samt hyser sympati med den typ av samhälle som finns i USA. De fundamentala ideologiska uppfattningar som finns bland svenska väljare gör inte halt vid Sveriges gränser. De storpolitiska konflikterna och olika länders samhällsmodeller fungerar som allmänpolitiska orienteringsmärken lika väl som inhemska debatter om löntagarfonder och marginalskatter.

Man kan kritisera valforskning i såväl Sverige som i andra länder för att ha försummat att analysera de internationella frågornas betydelse för opinionsbildningen inom ett land. I enskilda fall har kommentatorer pekat på att världshändelser direkt har påverkat sympatierna för vissa partier. Att kommunistpartierna runt om i Europa åtnjöt betydande popularitet i mitten av 1940-talet skulle sålunda direkt kunna hänföras till Sovjetunionens internationella prestige vid den aktuella tiden. Vänsterpartiet kommunisternas valförlust 1968 skulle på motsvarande sätt delvis förklaras av den sovjetiska inmarschen i Tjeckoslovakien månaden före valet. Men det råder ingalunda någon exakt samstämmighet mellan förändringar i stor-

Tabell 5.7
Sämsta parti och åsikt om de inre förhållandena i USA och Sovjet 1976

	Åsikt om stormaktens inre förhållanden:			
	Mycket positiv	Ganska positiv	Ganska negativ	Mycket negativ
Åsikt om USA; tycker sämst om moderata samlingspartiet	10	22	42	63
Antal intervjuade	60	1 055	793	148
Åsikt om Sovjet; tycker sämst om vänsterpartiet kommunisterna	20	33	47	59
Antal intervjuade	20	405	1 035	556

Tabell 5.8
Korrelation mellan åsikt om en stormakts inre förhållanden och åsikt om ett parti, inom åldersgrupper 1976.

	Ålder 18–30	31–50	51–80	Samtliga
Korrelation mellan åsikt om USA och åsikt om moderata samlingspartiet	0,36	0,24	0,23	0,27
Korrelation mellan åsikt om Sovjet och åsikt om vpk	0,12	0,20	0,24	0,17

Korrelationsmått: Kendalls tau-beta.

makternas popularitet och valresultat. Samtidigt som kritiken mot Sovjet växte ökade vpk sitt röstetal 1979. (Om vpk i väljarnas ögon blivit mindre sammankopplat med Sovjet efter det att apk lämnat partiet vet vi inte, eftersom erforderliga data saknas 1979.) Och innan man sätter moderata samlingspartiets framgångar under 1970-talet i samband med den positiva opinionsutvecklingen för USA bör man erinra sig att moderaternas uppgång startade redan under decenniets första år, just när USA befann sig i botten av sin popularitetskurva.

Det finns alltså ingalunda något mekaniskt samband mellan utrikeshändelser och valresultat. Denna bok har försökt visa varför så inte är fallet.

Å ena sidan är inrikes- och utrikespolitik tätt sammanvävda i väljarnas allmänideologiska världsbild. Å andra sidan är attitydbildningen i internationella frågor komplex. Uppfattningen av stormaktspolitiken formas inte enbart av ett bipolärt kalla krigsperspektiv; många väljare undviker att på en gång stödja den ena stormaktens utrikespolitik och samtidigt fördöma den andras. Likaså sammanfaller bedömningen av en stormakts utrikespolitik inte alltid med åsikten om landets samhällssystem. Dessutom behöver inte en omsvängning i de internationella attityderna omedelbart leda till ett ändrat valbeteende. Den inledande tabellen i detta kapitel visade att åsikterna om stormakterna hade förändrats i ganska betydande utsträckning mellan 1973 och 1976, inte bara i väljarkåren som helhet utan också inom alla partier. Många väljare ändrade uppfattning om stormakterna utan att för den skull omedelbart byta parti.

Kap 6. Några frågor i svensk utrikes- och försvarspolitik

Ehuru utrikes- och försvarspolitik vanligen spelar en underordnad roll i valrörelserna händer det emellanåt att frågor som rör Sveriges relationer med omvärlden partipolitiseras och blir föremål för mer omfattande opinionsbildning. I detta kapitel behandlas två frågor där det förts en allmän debatt: biståndspolitiken och striden om svensk anslutning till den europeiska gemensamma marknaden. Dessutom uppmärksammas hur väljarnas syn på omvärlden sammanhänger med deras attityder till det svenska försvaret.

U-hjälpen

Den svenska biståndsdebatten har varit relativt omfattande. Grovt sett kan man säga att debatten till en början gällde om Sverige överhuvudtaget skulle engagera sig i mera långtgående hjälpprogram i tredje världen. Mot slutet av 1960-talet kom meningsmotsättningarna att koncentreras på frågan om biståndets storlek; debattens kulmen blev beslutet att u-hjälpsbiståndet skulle omfatta en procent av bruttonationalprodukten. Under 1970-talet är det snarast biståndets inriktning som stått i diskussionens centrum. Frågorna har främst gällt val av mottagarländer samt biståndets organisation, effektivitet och konsekvenser.

Till skillnad från många andra delar av svensk utrikespolitik är u-hjälpen en fråga som blivit föremål för ett stort antal opinionsmätningar över åren. Det förefaller som om politiker och beslutsfattare just på detta område känt ett särskilt behov av att kunna dokumentera att den förda politiken haft en folklig förankring. Hur som helst finns det ett rikhaltigt material för den som närmare vill studera opinionens växlingar i just denna fråga. Eftersom svenskarnas attityder till u-hjälpen dessutom redan har behandlats i två doktorsavhandlingar (Lindholm 1970 och Hedman 1978) kommer framställningen här att begränsas till en enda aspekt av den stora debatten, nämligen frågan om biståndets storlek.

I samtliga valundersökningar mellan 1956 och 1973 ingick särskilda intervjufrågor om biståndets omfattning. En analys av opinionsutvecklingen under denna tid försvåras emellertid avsevärt av bristande jämförbarhet i frågeformuleringar och svarsalternativ. Frågetekniken har vid flera tillfällen justerats. Ändringarna har dels motiverats med en önskan att förbättra mätinstrumentet, dels påkallats av att förutsättningarna i den allmänna de-

batten ändrats. En även måttlig omformulering av en intervjufråga kan ge en påtaglig effekt på svarsfördelningen. Men trots att nivåskattningarna inte är jämförbara över tid är det emellertid mycket mindre sannolikt att de mättekniska förändringarna påverkat u-hjälpsattitydens samvariation med andra variabler. Därför är det trots allt möjligt att vid varje mättillfälle analysera hur inställningen till u-hjälp sammanhänger med partivalet för att därefter dra slutsatser om hur detta samband varierat över tid. Tabell 6.1 sammanfattar valundersökningarnas mätningar av u-hjälpsopinionen. För varje år anges genomsnittsattityden inom respektive parti. Återigen bör framhållas att siffrorna bör jämföras radvis – inom en viss undersökning. Skillnader i kolumnledd, t ex den stora andelen positiva svar i 1964 års undersökning, förklaras främst av att olika frågekonstruktioner kommit till användning.

I de första tre mätningarna – 1960, 1964 och 1968 – var det de folkpartistiska väljarna som var mest positiva till u-hjälpen. Även i 1970 och 1973 års undersökningar har folkpartisterna åsikter som placerar dem över genomsnittet. Men i de två sista undersökningarna är det vänsterpartiet kommunisterna som avancerat till förstaplatsen. Utvecklingen för vpk:s del är ganska anmärkningsvärd. I både 1960 och 1964 års intervjuer tillhörde de kommunistiska väljarna de som var mest negativa till u-hjälpen. En omsvängning kunde skönjas 1968 och 1970 intog som sagt vpk positionen som det parti vars väljare var mest positiva till u-hjälpen. Centerpartiets väljare har genomgående hört till de mer skeptiska, en uppfattning som de vid de senare mätningarna delade med moderaterna. Socialdemokraternas väljare ligger hela tiden ganska nära genomsnittet. Det bör tilläggas att intervjufrågan om u-hjälpen även ingick i 1956 års valundersökning. Eftersom antalet kommunister i urvalet var för litet för att kunna särredovisas har resultaten inte tagits med i tabellen. Det kan dock nämnas att bland männen hade folkpartisterna de mest positiva attityderna, medan det bland kvinnorna var högerpartiets väljare som var mest positiva (Westerståhl & Särlvik 1957 s 20).

Vid varje undersökning har det alltså funnits konstaterbara skillnader mellan partiernas väljare. I vissa fall är skillnaderna inte statistiskt signifikanta; centerns och moderaternas väljare hade t ex nästan identiska uppfattningar om u-hjälpen både 1970 och 1973. Men de skillnader som ändå kan iakttagas har inte varit desamma under hela den studerade perioden. Tvärtom har ordningen mellan partierna förändrats på ett intressant sätt. Figur 6.1 sammanfattar vad som hänt. Vid varje mättillfälle kan partierna rangordnas efter hur pass intresserade deras väljare är till u-hjälpen. Frågan är nu i vilken utsträckning denna rangordning överensstämmer med den från svensk inrikespolitik välkända vänster–högerskalan. Graden av överensstämmelse mellan den observerade rangordningen och vänster–höger-

Tabell 6.1
Översikt över åsiktsläget i u-hjälpsfrågan 1960–1973

Opinions-balans	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga intervjuade
1960	+20	+41	+41	+50	+35	+39
1964	+56	+72	+69	+82	+75	+72
1968	+26	+20	+21	+45	+31	+24
1970	+42	+11	+ 9	+26	+10	+13
1973	+49	+21	+11	+29	+10	+19

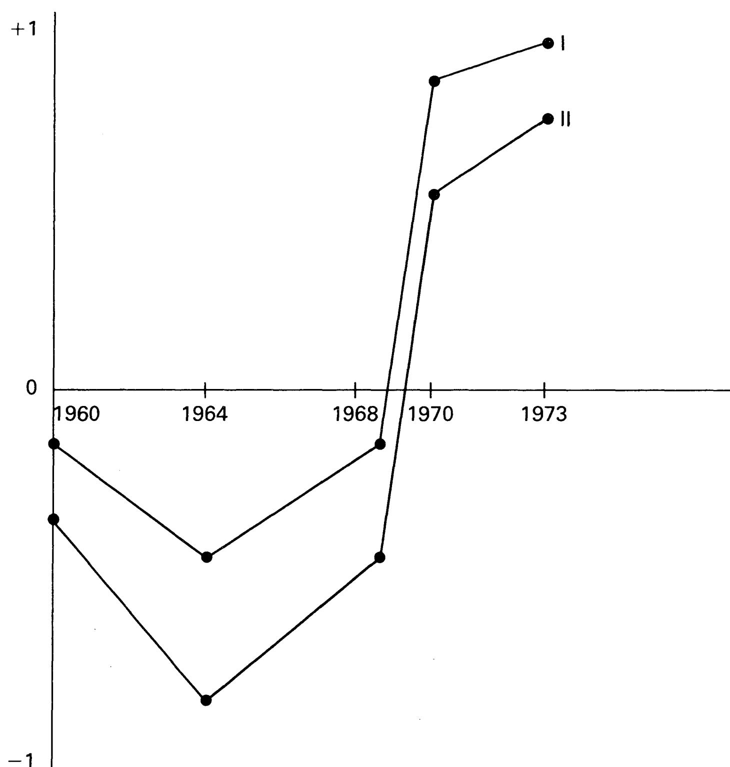
Opinionsbalansindex har beräknats genom att subtrahera andelen negativa till u-hjälp från andelen positiva (i de senare undersökningarna positiva till en mycket stor ökning av u-hjälpen).

Eftersom frågetekniken flera gånger ändrats bör inga jämförelser göras mellan olika år utan endast *inom* en undersökning.

ordningen kan ges ett exakt matematiskt uttryck, t ex med hjälp av Spearmans rangordningskorrelation, vilket är det mått som utnyttjats i figuren. En komplikation är att mittenpartiernas inbördes placering inte är entydig. Därför har den observerade rangordningen för varje år jämförts med två alternativa vänster–högerskalor, en med folkpartiet till vänster om centerpartiet (I) och en med centern till vänster om folkpartiet (II). Dessutom skall det återigen påpekas att avståndet mellan två partier i en observerad rangordning kan vara mycket litet, ibland t o m inom den statistiska felmarginalen. Skulle den inbördes placeringen av två partier vara omvänd mot den som här antagits skulle rangkorrelationen naturligtvis påverkas något, men ändå inte så mycket att det sammantagna mönstret ändras.

Med dessa metodiska reservationer i bakhuvudet kan man av figur 6.1 ändå se att u-hjälpsfrågans läge i svensk opinion genomgått en betydelsefull förskjutning. I 1960-talets början stämde konfliktmönstret inte alls överens med vänster–högerordningen; snarast fanns det en tendens att partierna till vänster var mest negativa till u-hjälp. Men i slutet av 1960-talet ändrades bilden. Den stigande kurvan illustrerar att åsiktsmotsättningarna i ökande grad sammanfaller med vänster–högerskalan. Vilken av de två alternativa vänster–högerordningarna som används är betydelselöst – de två kurvorna stiger parallellt.

U-hjälpsfrågan har alltså förändrats från att ha varit en fråga som skurit tvärsöver de gamla vanliga skiljelinjerna i svensk inrikespolitik (se t ex Holmberg 1974 s 55) till att nästan helt sammanfalla med vänster–höger-

Figur 6.1
U-hjälpsfrågans överensstämmelse med en vänster–högerordning mellan partierna

Anm: Figuren visar sambandet (Spearman's rho) mellan en rangordning av partiernas attitydgenomsnitt i u-hjälpsfrågan och en rangordning av partierna från vänster till höger:
I: VPK–S–FP–C–M
II: VPK–S–C–FP–M

ordningen. Det enda undantaget 1973 var att folkpartisterna fortfarande var mer positiva till u-hjälp än de socialdemokratiska väljarna.

Men det råder långt ifrån någon enighet om u-hjälpen. Tvärtom finns det inom alla partier en betydande spridning kring genomsnittet. Skillnaderna inom partierna är t o m större än skillnaderna mellan partierna. Det visar sig att u-hjälpsfrågan avspeglar en opinionsklyvning inom väljarkåren som också tar sig uttryck i olika åsikter i frågor som t ex invandring och

Tabell 6.2
U-hjälpsattityd och åsikt om sociala bidrag 1973

U-hjälpsattityd	»Det har gått så långt med sociala reformer här i landet att staten i fortsättningen hellre borde *minska* än öka bidrag och stöd åt medborgarna« Instämmer helt	Instämmer i stort sett	I stort sett motsatt åsikt	Helt motsatt åsikt
Stor ökning	23	34	37	50
Ja till u-hjälp, men ej stor ökning	51	49	49	37
Nej till u-hjälp	21	14	9	9
Vet inte	5	4	5	4
Summa procent	100	100	100	100
Antal intervjuade	671	780	476	309

Tabell 6.3
U-hjälpsattityd och åsikt om invandring

U-hjälpsattityd	»Stoppa invandringen av utländsk arbetskraft« Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Stor ökning	18	25	28	39
Ja till u-hjälp, men ej stor ökning	45	53	49	52
Nej till u-hjälp	32	18	17	5
Vet inte	5	4	6	5
Summa procent	100	100	100	100
Antal intervjuade	148	246	193	258

I tabellen ingår de personer som intervjuats både 1973 och 1976. Svaren på frågan om u-hjälpen har hämtats från 1973 års intervju, medan invandringsattityden mättes 1976.

socialhjälp. Tabellerna 6.2 och 6.3 visar hur åsikterna om u-hjälp varierar efter svaren på två andra intervjufrågor som ingått i valundersökningarna. De mest negativa attityderna till u-hjälp finner man bland dem som vill minska på de sociala bidragen och som vill stoppa invandringen. Mellan

dessa attityder finns ett nära samband. Men inställningen till u-hjälp, invandring och sociala bidrag har endast svagt samband med uppfattningarna i centrala vänster–högerfrågor som t ex graden av statligt inflytande över näringslivet. Frågor som rör vård, omsorg och tolerans mot främmande grupper bildar en separat attitydgrupp. Vilka är det då närmare bestämt som är negativa till u-hjälpen?

Ett visst samband med ålder kan observeras; yngre är något mer positiva till u-hjälp än äldre. Men starkast samband råder med utbildning och överhuvudtaget politiskt engagemang. Det är de lågutbildade och de som inte bryr sig om politik som uttrycker de mest negativa åsikterna. De mest positiva attityderna återfinns bland unga, högutbildade och politiskt engagerade väljare. Samma förklaring gäller för övrigt även för attityderna till invandringen (se Petersson 1981). Tabell 6.4 visar att det är de lågutbildade som är mest negativa till u-hjälp, medan yngre högutbildade har de mest positiva åsikterna. Dessa skillnader går igen inom alla partier. Som framgår av tabell 6.5 finns det en stor spännvidd mellan de lågutbildade och högutbildade. Det finns relativt små partiskillnader bland de lågutbildade: här råder en allmänt skeptisk inställning till u-hjälpen. Detta mönster är inte nytt. Redan i 1956 års valundersökning fann man att de mest positiva attityderna till u-hjälp inte bara förekom bland de mest högutbildade utan också hos väljare med stark kyrklig aktivitet (Westerståhl & Särlvik 1957 s 7–9).

Väljarnas attityder har formats av två opinionsbildningsprocesser. Å ena sidan finns det en tendens att stigande utbildning leder till en allmänt u-hjälpsvänlig hållning. Å andra sidan kom en positiv inställning till u-hjälpen i slutet av 1960-talet i ökad utsträckning att förknippas med en vänsterståndpunkt. Härigenom hamnade vissa väljargrupper i en korstryckssituation. Det är t ex värt att notera att 1973 hade de lågutbildade vpk-väljarna nästan exakt samma åsikt om u-hjälpen som de högutbildade moderaterna.

EEC

Tänk om. . . Kontrafaktiska utsagor brukar vara lika fantasieggande som vanskliga att vetenskapligt verifiera. Tänk till exempel om Sverige inte slutit ett särskilt avtal med EEC 1972 utan frågan om svenskt medlemskap i stället blivit föremål för en omfattande partipolitisk strid. Visserligen pågick det en stundtals intensiv debatt både i början av 1960-talet (se t ex Bergquist 1970) och åren runt 1970 (Stålvant 1973, Viklund 1977). Men det tidiga sextiotalets diskussion avbröts av president de Gaulles nej i januari 1963 och i mars 1971 beslöt den svenska regeringen att inte aktualisera frågan om svenskt medlemskap i EG.

Tabell 6.4
U-hjälpsattityd, ålder och utbildning 1973

Utbildning	Ålder 20–30 år	31–50	51–80	Samtliga
Låg	27	24	28	27
Medel	32	32	36	33
Hög	56	56	33	52
Samtliga	37	32	31	33

Tabellen visar andelen som vill öka u-hjälpen.

Tabell 6.5
U-hjälpsattityd, utbildning och partival 1973

Utbildning	Parti VPK	S	C	FP	M
Låg	38	29	24	27	25
Medel	55	36	29	42	25
Hög	95	72	43	63	36

Tabellen visar andelen som vill öka u-hjälpen.

Men om den svenska regeringen i stället bestämt sig för att ansöka om fullt medlemskap, hur hade den svenska opinionen reagerat? Hade situationen utvecklats som i Norge, där EF-striden blottlade en vid klyfta mellan å ena sidan industrins och arbetarrörelsens centrum och å andra sidan småbrukets och fiskets periferi, där partisystemet ett tag såg ut att rämna. (Den norska EF-opinionen skildras bl a i Valen 1973 och 1980 samt i Gleditsch & Hellevik 1977.) Något bestämt svar går naturligtvis aldrig att ge, men det är ändå möjligt att göra några reflektioner utifrån de data som insamlades i valundersökningarna 1968, 1970 och 1973. Frågeformulering och svarsalternativ presenteras i tabellerna 6.6–6.8.

En första observation är att relativt många inte hade någon åsikt om Sveriges relationer med EEC. Visserligen hade intervjufrågorna en formulering som direkt erbjöd alternativet »ingen bestämd åsikt», men 1968 var det ändå så många som 49 procent som överhuvudtaget avstod från att ta ställning. Under de följande åren sjönk denna andel något, men ännu

Tabell 6.6
Åsikt om svensk EEC-anslutning 1968

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
Sverige bör försöka komma med i EEC	11	29	42	52	58	36
Ja, men endast med politiska villkor	0	2	1	3	1	2
Det är bättre om Sverige står utanför EEC	42	17	12	7	3	13
Ingen bestämd åsikt	47	52	45	38	38	49
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	19	753	235	175	149	1 505

Frågans formulering:
»Sverige är ju inte med i den s k europeiska gemensamma marknaden, alltså den organisation som brukar kallas EEC.
Tycker Ni att Sverige skall försöka komma med i EEC, eller tycker Ni att det vore bättre om vi stod utanför EEC även i fortsättningen eller har Ni inte någon bestämd åsikt om saken?»

Tabell 6.7
Åsikt om svensk EEC-anslutning 1970

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
Sverige bör försöka komma med i EEC	12	25	32	42	48	30
Ja, men endast med politiska villkor	2	7	6	9	9	6
Det är bättre om Sverige står utanför EEC	72	20	19	10	8	20
Ingen bestämd åsikt	12	48	43	39	35	44
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	57	568	290	160	101	1 358

Frågans formulering: se tabell 6.6.

Tabell 6.8
Åsikt om svensk EG-anslutning 1973

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
Sverige bör ansluta sig närmare till EG	4	5	14	20	45	13
Förhållandet mellan Sverige och EG är bra som det är	40	56	41	35	25	44
Sverige bör minska sitt samarbete med EG	36	6	5	4	2	6
Ingen bestämd åsikt	20	33	40	41	28	37
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	93	989	568	178	266	2426

Frågans formulering:
»Sverige slöt ju för drygt ett år sedan ett handelsavtal med Europeiska Gemenskapen, eller EEC som det kallades tidigare. En del anser att vi skulle anslutit oss ännu närmare till EG, en del tycker att avtalet är bra som det är, medan andra tycker att det vore bättre om Sverige minskade sitt samarbete med EG. Andra återigen har ingen bestämd åsikt om saken. Vad anser Ni om saken?»

1973 var det 37 procent som saknade åsikt. Bland dem som tog ställning 1968 fanns det en övervikt för dem som ansåg att Sverige borde försöka komma med i EEC. Men 1970 hade opinionen svängt. EEC-motståndarna hade blivit fler och en ökad andel menade att ett eventuellt närmande till EEC borde omgärdas med politiska villkor för att skydda Sveriges neutralitet. Även Sifo-undersökningar visar att motståndet ökade under denna tid (Viklund 1977 s 136). Valundersökningen 1973 gjordes när frågan om EG-anslutning hade hamnat i ett helt nytt läge och intervjufrågan fick därför formuleras om. Ett år efter det att handelsavtalet undertecknats var den dominerande uppfattningen att förhållandet mellan Sverige och EG var bra som det var. Endast 13 procent ville att Sverige skulle söka en ännu närmare anslutning till EG; en ännu mindre andel om 6 procent ville minska samarbetet med EG.

Ser man till EEC-debattens intressemässiga bas fanns det en avgörande skillnad mellan Norge och Danmark. Jordbrukarna i Danmark ville värna om avsättningen för sina produkter på den europeiska marknaden; över 90 procent av de danska bönderna röstade ja i folkomröstningen 1972. I Norge tillhörde jordbrukarna däremot en av de mest EEC-fientliga grupperna; över 80 procent röstade nej. (Valen, Elklit & Tonsgaard 1975; om Danmark se även Elklit & Petersen 1973 samt Hansen, Small & Siune 1974.) Hur ställde sig då de svenska lantbrukarna? Att döma av svaren på inter-

vjufrågorna kan de klassificeras som milt skeptiska; de var t ex mer negativa än övriga centerväljare. Men de svenska jordbrukarnas attitydprofil är på intet sätt extrem; den överensstämmer t ex relativt väl med arbetarnas. I ett annat avseende finns det för övrigt en slående likhet mellan Norge, Danmark och Sverige. Den borgerliga medelklassen, särskilt de högre tjänstemännen i städerna, tog i alla länderna klart ställning för EEC.

I vilken utsträckning kände då de svenska väljarna till om partierna intog olika ståndpunkter i EEC-frågan? Förutom frågan om egen åsikt om Sveriges relationer med EEC ställdes bl a också en fråga om man kände till vilket eller vilka partier som var mest angelägna om att närma Sverige till EEC. Svaren uttrycker inte någon särskilt hög kunskap om den partipolitiska diskussionen kring den gemensamma marknaden. Som tabell 6.9 visar är det hela tiden bara en minoritet som kan utpeka något parti som mer positivt till EEC än de övriga. De två partier som oftast nämndes 1968 var folkpartiet och dåvarande högerpartiet. Två år senare hade det blivit fler som kunde nämna något parti. Ett ökande antal väljare ansåg nu att socialdemokraterna och centern ville närma Sverige till EEC. Väljarnas bild av partiståndpunkterna speglar den speciella debattsituationen runt 1970 års val. Vänsterpartiet kommunisterna och andra vänstergrupper gick till hårt angrepp mot EEC, medan de övriga partierna fortfarande höll medlemsfrågan öppen och intog en allmänt låg profil. Inte minst socialdemokratins ståndpunkt inbjöd till skilda tolkningar. (Opinionsutvecklingen i EEC-frågan mellan 1968 och 1970 har även behandlats av Holmberg 1971. Jämförbara data om väljarnas reaktion på tvetydighet i brittiska Labour-partiets position ges i Särlvik m fl 1976.) Efter frihandelsavtalets ingående 1972 ändrades bilden återigen. År 1973 var det egentligen bara moderata samlingspartiet som av väljarna ansågs vilja eftersträva ett ytterligare närmande mellan Sverige och EG. På detta sätt ägde det rum en återgång till läget 1968. Vänster–högerordningen framträder återigen tydligt.

Förekomsten av många vet inte-svar och den dåliga kunskapen om partiernas ståndpunkter speglar en fråga som endast i mindre utsträckning förts ut till diskussion bland väljarna. Europafrågorna togs nästan inte alls upp i valrörelserna 1968, 1970 och 1973. Desto mer förvånande är det då att, bland dem som tagit ställning, det råder ett mycket starkt samband mellan partitillhörighet och åsikt om EEC. Svarsmönstret följer helt vänster–högerskalan. Man söker förgäves efter andra skiljelinjer i valmanskåren som lika starkt sammanfaller med meningsmotsättningarna i EEC-frågan. Den faktor som blev en sådan vattendelare i den norska europadebatten, skillnaden mellan centrum och periferi, mellan stad och glesbygd, betydde föga i Sverige.

Det förefaller därför mindre troligt att en tillspetsad strid om EEC skul-

Tabell 6.9
Kännedom om partiståndpunkter i EEC-frågan 1968–1973

Parti som anses vilja närma Sverige till EEC	Andel av samtliga intervjuade som nämner partiet		
	1968	1970	1973
VPK	0	0	1
S	5	16	4
C	8	15	7
FP	13	16	13
M	19	22	34
Nämner minst ett parti	24	39	42

le fått samma förlopp som i Norge. Den utmaning mot de etablerade politiska mönstren som EF-striden utvecklades till i Norge fick i stället sin svenska motsvarighet några år senare i kärnkraftsfrågan.

Den svenska EEC-opinionen åren runt 1970 präglas således av relativt stor osäkerhet samtidigt som åsikterna tydligt återspeglar konflikten mellan vänster och höger. På den borgerliga sidan är de moderata väljarna klart mest positiva till en svensk EEC-anslutning, medan centerpartisterna är förhållandevis avvaktande. Skulle frågan gått så långt som till en folkomröstning skulle utfallet i mycket blivit beroende på hur de socialdemokratiska väljarna till slut tagit ställning. I samtliga tre här refererade undersökningar var socialdemokraterna det parti där väljaropinionen var mest splittrad. Socialdemokratin var det parti som löpte störst risk för att en fortsatt EG-debatt skulle lett till inre söndring.

Försvarspolitiken

Slutligen uppmärksammas i detta kapitel en icke oväsentlig aspekt av Sveriges förhållande till omvärlden, nämligen försvaret. När det gäller medborgarnas inställning till försvaret har det under åren gjorts ett flertal attitydundersökningar. Som exempel kan nämnas den långa serie mätningar som Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar gjort om svenskarnas försvarsvilja och bedömning av det svenska försvarets motståndskraft (se t ex Törnqvist 1981b; jfr även Carlsson 1953 samt Westerståhl, Särlvik & Jansson 1958). I 1976 års valundersökning ställdes en fråga som gällde en begränsad men central aspekt av svensk försvarspolitik, nämligen försvarsutgifternas storlek. Frågan ingick i en längre serie politiska »förslag» som in-

tervjupersonerna fick uttrycka sitt gillande eller ogillande över. Förslaget att »minska försvarsutgifterna» ansåg 48 procent vara bra, medan 32 procent ansåg förslaget vara dåligt; resterande 20 procent hade ingen bestämd uppfattning. Denna svarsfördelning säger nu inte så mycket; med en annan frågeformulering skulle säkerligen annorlunda siffror erhållits. Något intressantare, men kanske inte helt överraskande, var att åsikterna skilde sig tydligt mellan de olika partierna. Mest förtjusta i tanken att skära ner försvarsanslagen var vänsterpartiet kommunisternas väljare, medan en övervikt av de moderata sympatisörerna tvärtom ansåg förslaget vara dåligt.

Men frågan är i vilken utsträckning åsikterna om försvaret påverkas av uppfattningarna om den internationella politiken. Resultatet av tabell 6.10 kanske inte är helt sensationellt: ju mer negativ en väljare är till den sovjetiska utrikespolitiken, desto mer värnar han eller hon om anslagen till det svenska försvaret. Det verkar ganska plausibelt: ju större hot man anser Sverige vara utsatt för, desto mer villig blir man att stärka landets försvar. Men vad skall man då säga om tabell 6.11, som visar hur försvarsattityderna sammanhänger med inställningen till den andra stormakten, USA? Sambandet är här nämligen det rakt motsatta. De som är mest övertygade om att USA hotar Sverige är samtidigt också de som är de mest angelägna om att *minska* försvarsutgifterna. Omvänt återfinns de mest försvarsvänliga åsikterna bland dem som anser att USA är vänskapligt sinnat. En närmare analys visar dessutom att de mest försvarsvänliga attityderna återfinns bland dem som anser att Sovjet hotar Sverige *och* menar att USA är vänskapligt sinnat, alltså inte bland dem som har »supermaktsperspektivet» att båda stormakterna hotar Sverige.

Jag förstår precis vad läsaren tänker. Det är klart att sambanden måste se ut så här, beroende på att partitillhörigheten ju i stor utsträckning styr åsikterna om försvaret. Det är t ex vpk-väljarna som är mest positiva till Sovjet, mest negativa till USA och samtidigt mest villiga att minska försvarsutgifterna. Likadant är de försvarsvänliga moderaterna samtidigt negativa till Sovjet och positiva till USA. Det skulle sålunda bara vara att kontrollera för partitillhörighet. *Inom* partierna borde det inte finnas något samband mellan åsikt om försvaret och inställning till stormakterna.

Men det är just vad det gör. För att slippa redovisa tio stora procenttabeller (två stormakter och fem partier) sammanfattas sambanden med hjälp av korrelationskoefficenter. Frågorna om försvar och stormaktspolitik har därvid betraktats som intervallskalor. Personer som svarat »vet inte» har uteslutits ur bearbetningen. Den övre halvan av tabell 6.12 visar resultatet av korrelationsanalysen. Längst till höger, i kolumnen för samtliga, sammanfattas den information som nyss redovisats i tabellerna 6.10 och 6.11: korrelationen mellan åsikt om försvaret och åsikt om Sovjet är nega-

Tabell 6.10
Attityd till försvaret och åsikt om Sovjet 1976

Åsikt om förslaget att *minska* försvarsutgifterna	Åsikt om Sovjets förhållande till Sverige			
	Hot mot Sverige	Ovänlig, men inget direkt hot	Ingen ovänskap	Vänskaplig
Mycket bra förslag	15	19	21	27
Ganska bra förslag	11	25	30	27
Ganska dåligt förslag	25	24	21	21
Mycket dåligt förslag	34	11	9	7
Ambivalent/vet ej	15	21	19	17
Summa procent	100	100	100	100
Antal intervjuade	155	553	1 468	336

Tabell 6.11
Attityd till försvaret och åsikt om USA 1976

Åsikt om förslaget att *minska* försvarsutgifterna	Åsikt om USA:s förhållande till Sverige			
	Hot mot Sverige	Ovänlig, men inget direkt hot	Ingen ovänskap	Vänskaplig
Mycket bra förslag	38	28	20	16
Ganska bra förslag	17	29	29	23
Ganska dåligt förslag	17	17	22	27
Mycket dåligt förslag	11	8	10	17
Ambivalent/vet ej	17	18	19	17
Summa procent	100	100	100	100
Antal intervjuade	53	412	1 442	606

tiv (– 0,15) och mellan åsikt om försvaret och åsikt om USA positiv (+ 0,15). Tabellens övriga kolumner visar sambandens styrka inom partierna. I två fall närmar sig korrelationen nästan noll: för Sovjet bland socialdemokraterna och för USA bland folkpartisterna. Men i övrigt ligger sambanden kvar på samma nivå som, i några fall ännu högre än, korrelationen

Tabell 6.12
Samband mellan attityd till försvaret, åsikt om stormakterna samt vänster–högerattityd 1976

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
A. Korrelation mellan attityd till försvaret och åsikt om stormaktens politik mot Sverige:						
– Sovjet	–0,10	–0,05	–0,14	–0,19	–0,14	–0,15
– USA	0,16	0,12	0,12	0,04	0,17	0,15
B. Partialkorrelation efter kontroll för vänster–höger-attityd						
– Sovjet	–0,17	–0,03	–0,15	–0,14	–0,15	–0,11
– USA	0,12	0,10	0,11	0,02	0,15	0,10

i hela befolkningen. Inom alla partier kvarstår det negativa sambandet för Sovjet och det positiva för USA.

Ännu en invändning kan höras. Vi vet att det inom alla partier finns vissa skillnader med avseende på vänster–högerattityder. Inompartikorrelationerna skulle sålunda bara kunna visa att vi funnit två alternativa indikatorer på vänster–högeråsikter. Vänsterflygeln inom partierna förenas alltså av att de är jämförelsevis negativa till försvaret, positiva till Sovjet och negativa till USA. Högerflygeln karaktäriseras på motsvarande sätt av försvarsvänliga, Sovjetkritiska och till USA positiva attityder. Även denna hypotes kan prövas. Vi behöver en oberoende indikator på vänster–högerattityd. Som sådan väljes den på faktoranalys baserade attitydskala som användes för att mäta attityderna till »statligt inflytande» i 1976 års valundersökning (se ovan kapitel 5). Nedre delen av tabell 6.12 visar partialkorrelationerna inom partier; koefficienterna visar alltså sambandet mellan försvarsopinion och stormaktsattityd efter det att vi kontrollerat för såväl partitillhörighet som vänster–högerattityd. Inte mycket händer. Sambanden kvarstår alltjämt.

Det betyder att det trots allt finns ett visst samband mellan bedöm-

ningen av världspolitiken och inställningen till det svenska försvaret. Sambandet är inte symmetriskt i den meningen att det inte spelar någon roll varifrån hotet kommer. De mest försvarsvänliga attityderna återfinns bland dem som anser att Sovjet hotar Sverige och att relationerna mellan USA och Sverige är goda.

Kap 7. Vietnam och Mellanöstern

När valundersökningen 1973 genomfördes var det framför allt två konflikter som dominerade världspolitiken: Vietnam och Mellanöstern. I början på året hade USA satt in massiva bombningar mot Nordvietnam; det skulle ännu dröja halvtannat år innan USA besegrats. Mellanösternkrisen skärptes på ett dramatiskt sätt i oktober när öppet krig bröt ut mellan Israel och arabstaterna. I detta kapitel skildras svenskarnas reaktioner inför dessa konflikter.

Vietnam

Det mest slående med Vietnamopinionen är att endast en minoritet tog direkt ställning för någon av de stridande parterna (tabell 7.1). Sammanlagt 53 procent svarade »vet inte» eller undvek på annat sätt att ge den ena sidan mer rätt än den andra.

Bland dem som tog ställning fanns det dock en otvetydig majoritetsopinion. De som ansåg att FNL/Nordvietnam hade mest rätt var ungefär tre gånger så många som dem som stödde USA/Sydvietnam. Vietnamopinionen varierade mycket kraftigt mellan partierna. Det starkaste stödet för FNL/Nordvietnam fanns bland vpk:s väljare, medan USA/Sydvietnam hade förhållandevis flest anhängare bland moderaterna. Som framgår av tabellen övervägde sympatierna för FNL/Nordvietnam inom alla partier utom moderata samlingspartiet. Ett förhållande som kommer att behandlas mer i detalj i slutet av detta kapitel bör påpekas redan nu. Andelen som inte tar ställning för någon part i konflikten är mycket låg bland vpk:s väljare, men ökar kontinuerligt ju längre ut till höger bland partierna man går.

Officiella svenska representanter uttalade vid flera tillfällen kritik mot den amerikanska krigföringen i Vietnam. (För dokument rörande Sveriges Vietnampolitik se t ex Sverige och Vietnamfrågan och Utrikesfrågor.) De borgerliga partierna, främst moderata samlingspartiet, anklagade stundom regeringen för att gå för långt i sin kritik. Andra grupper – FNL-grupperna, vänsterpartiet kommunisterna och delar av det socialdemokratiska partiet – hävdade å andra sidan att regeringen drivit en alltför återhållsam politik: dröjsmålet att erkänna PRR och anklagelserna för undfallenhet för USA i fråga om återuppbyggnadshjälp till DRV 1969 nämndes här som två exem-

Tabell 7.1
Åsikter i Vietnamkonflikten 1973

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
FNL/Nordvietnam har mest rätt	80	45	24	25	11	34
USA/Sydvietnam har mest rätt	3	7	18	16	26	13
Ingen av parterna har mest rätt; bägges fel	12	27	35	37	43	31
Vet inte	5	21	23	22	20	22
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	93	989	568	178	266	2426

Frågans formulering:
»Och sedan Vietnamkonflikten. Tycker Ni att det är FNL/Nordvietnam eller USA/Sydvietnam som har mest rätt?»

pel. Mot slutet av 1972 syntes dock en enighet mellan partierna ha uppstått. Efter de återupptagna amerikanska bombningarna norr om den tjugonde breddgraden enades de fem riksdagspartierna den 28 december 1972 om ett gemensamt upprop för en nationell manifestation riktad till USA:s president och regering med en vädjan om omedelbart stopp för bombningarna i Vietnam och en uppmaning till samtliga stridande parter att underteckna ett fredsavtal (Utrikesfrågor 1972 s 188). Uppropet samlade drygt två miljoner namnunderskrifter. Den nationella manifestationen togs som ett bevis för att åsiktsskillnaderna i Vietnamfrågan nu hade försvunnit: »Opinionsarbetet har haft till resultat att den svenska opinionen står enig i sin uppfattning om kriget», yttrade Olof Palme i riksdagens allmänpolitiska debatt den 31 januari 1973.

Hur överensstämmer denna bedömning av opinionsläget med intervjuundersökningen, som genomfördes ett drygt halvår senare? Resultaten pekar ju på att en stor del av befolkningen inte tog ställning i Vietnamkonflikten. Nu kan det visserligen hävdas att det var lättare att instämma i namninsamlingens upprop om bombstopp och fredsförhandlingar än att ge sin anslutning till någon av de krigförande parterna. Inte mindre torde omdömet att »den svenska opinionen står enig i sin uppfattning om kriget» ha varit något förhastat. När man granskar svaren på en särskild fråga om regeringens Vietnampolitik visar det sig också att opinionen inte var så enig.

Endast knappt halva valmanskåren ansåg hösten 1973 att regeringens politik var riktig. En liten minoritet ansåg att regeringen tog för mycket

Tabell 7.2
Åsikt om regeringens Vietnampolitik 1973

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
Regeringen gick för långt i kritiken av USA	4	13	45	44	68	31
Regeringens politik var riktig	75	67	32	33	14	46
Regeringen tog för mycket hänsyn till USA	12	4	3	4	1	4
Ingen bestämd åsikt	9	16	20	19	17	19
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	93	989	568	178	266	2426

Frågans formulering:
»Sveriges Vietnampolitik har ju diskuterats ganska mycket. En del tycker att regeringen under de senaste åren gick för långt i kritiken av USA, en del tycker att regeringens politik var riktig, medan andra tycker att regeringen tog för mycket hänsyn till relationerna med USA. En del har ingen bestämd åsikt om saken. Vilken är Er inställning?»

hänsyn till USA, medan ungefär en tredjedel menade att regeringen gått för långt i kritiken av USA. Tabellens mest framträdande resultat är emellertid frågans skarpt partiskiljande karaktär. Regeringspolitiken stöddes främst av vpk:s och socialdemokraternas väljare, medan de kritiska åsikterna övervägde bland de borgerliga väljarna. Bland moderata samlingspartiets väljare var det bara 14 procent som ansåg att regeringens Vietnampolitik varit riktig.

De gamla motsättningarna i Vietnamfrågan levde således kvar i opinionen hösten 1973. Frågan hade ingalunda förlorat sin inrikespolitiska, ideologiskt präglade förankring. Betydande borgerliga grupper motsatte sig en uppslutning på FNL/Nordvietnams sida och menade dessutom att regeringens politik varit för kritisk mot USA.

Synen på regeringens Vietnampolitik varierade emellertid också *inom* partierna. Inom varje parti fanns det dels en grupp som stödde FNL/Nordvietnam och dels en grupp som stödde USA/Sydvietnam (samt en grupp som inte tog ställning). Ett visst undantag får här göras för vpk, där stödet för USA/Sydvietnam föga överraskande var mycket litet. Som framgår av tabell 7.3 förklarar ställningstagandet i själva Vietnamfrågan mycket av inompartivariationen i synen på regeringens politik i frågan. Störst stöd hade regeringspolitiken bland de socialdemokrater som stödde FNL/Nord-

Tabell 7.3
Andel som anser att regeringen fört en riktig politik i Vietnamfrågan efter partival och eget ställningstagande i Vietnamkonflikten. 1973.

Egen åsikt i Vietnamkonflikten	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
FNL/Nordvietnam	82	84	61	58	48	74
Tar ej ställning	..	55	25	29	13	35
USA/Sydvietnam	..	41	13	7	3	17
Antal intervjuade:						
FNL/Nordvietnam	74	443	138	45	29	813
Tar ej ställning	16	476	327	105	167	1 298
USA/Sydvietnam	3	70	103	28	70	315

Procenttalen visar hur stor andel inom respektive kategori som anser att regeringens Vietnampolitik under de senaste åren varit riktig.

vietnam (84 procent gillade regeringens linje). Den minoritet inom socialdemokratiska partiet som sympatiserade med USA/Saigon utmärktes av en betydligt mer kritisk hållning: endast 41 procent stödde här det egna partiets politik. Förhållandet var motsatt inom moderata samlingspartiet. Den minoritet som stödde FNL/Hanoi uttalade till 48 procent sitt stöd åt regeringens Vietnampolitik, medan motsvarande siffra endast uppgick till 3 procent bland de moderater som stödde USA/Sydvietnam.

Ytterligare belysning av Vietnamfrågans plats i svensk partipolitik kan man få genom att studera svaren på en fråga om vilket eller vilka partier de intervjuade ansåg ha varit kritiska till USA (tabell 7.4). Totalt sett var det 56 procent av valmanskåren som utpekade ett eller flera partier som kritiska. Det var främst socialdemokratiska partiet men också vänsterpartiet kommunisterna som omnämndes. Endast få personer ansåg att något borgerligt parti varit kritiskt mot USA. Åsikten att socialdemokraterna varit kritiska mot USA varierar något mellan partierna: moderater ansåg oftast att så var fallet, medan socialdemokrater och centerpartister var de som minst ansåg att socialdemokraterna varit kritiska.

Också när det gäller bedömningen av vilket parti som varit kritiskt mot USA finns det vissa inompartivariationer. I tabell 7.5, avdelning A, har de intervjuade uppdelats efter partival och ställningstagande i Vietnamkonflikten. Inom varje delgrupp visas hur stor andel som anser att socialdemokraterna varit kritiska mot USA:s Vietnampolitik. Inom samtliga tre

Tabell 7.4
Uppfattning om vilka partier som varit kritiska till USA i Vietnamfrågan 1973

Parti som anses vara kritiskt mot USA	Partival VPK	S	C	FP	M	Samtliga
VPK	55	30	30	34	47	34
S	60	43	45	52	64	47
C	13	7	5	3	6	6
FP	8	6	5	5	8	5
M	3	6	3	6	6	5
Antal intervjuade	93	989	568	178	266	2426

Frågans formulering:
»Har Ni märkt om det funnits några skillnader mellan partierna i deras syn på Sveriges Vietnampolitik?»
Om ja: »Vilket eller vilka partier tycker Ni har varit kritiska till USA?»

Procentsummorna överskrider 100 eftersom flera partier kunde nämnas.

borgerliga partier är åsikten att socialdemokraterna var kritiska till USA vanligare bland dem som stödde USA/Sydvietnam än bland dem som stödde den andra parten i kriget. Bland de socialdemokratiska väljarna är förhållandet det motsatta. Där var det den grupp som stödde FNL/Nordvietnam som ansåg att det egna partiet varit kritiskt till USA, medan socialdemokrater som sympatiserade med USA/Sydvietnam i mindre grad såg partiet som negativt mot USA. Detta mönster i data skulle kunna ses som ett stöd för en socialpsykologisk hypotes: människor tenderar att harmonisera sin bild av partimotsättningarna i enlighet med sin egen åsikt i en konflikt. Eftersom de socialdemokrater som stödde USA/Sydvietnam stod i motsättning till partimajoritetens linje tenderade dessa att »glömma» att partiet var kritiskt till USA för att dölja en inkonsistens i sin politiska åskådning.

Denna modell för selektiv perception av politisk information har ofta framförts i olika studier av väljarbeteende (se t ex Lazarsfeld, Berelson & Gaudet 1948 kap 8; Berelson, Lazarsfeld & McGhee 1954 kap 10 och Campbell, Converse, Miller & Stokes 1960 kap 3 och 6). Teorin ges ett sammanfattande uttryck i The American Voter: »Identifikation med ett parti alstrar ett filter som endast släpper igenom den information som stämmer överens med den egna politiska uppfattningen. Ju starkare samhörighet med partiet, desto mer markerad blir urvals- och snedvridningsprocessen» (a a s 132 f). Verkligheten ses genom färgade glasögon. Den per-

Tabell 7.5

Samband mellan de tre variablerna partival, ställningstagande i Vietnamkonflikten och kunskap om partiståndpunkt.

Version A.
Andel som anser att socialdemokraterna varit kritiska mot USA.
Procenttalen visar hur stor andel inom respektive kategori som anser att det funnits skillnader mellan partierna i deras syn på Sveriges Vietnampolitik och som menar att socialdemokraterna varit kritiska mot USA.

Egen åsikt i Vietnamkonflikten	Partival VPK	S	C	FP	M
FNL/Nordvietnam	72	57	50	56	55
Tar ej ställning	..	32	41	46	59
USA/Sydvietnam	..	33	54	71	77

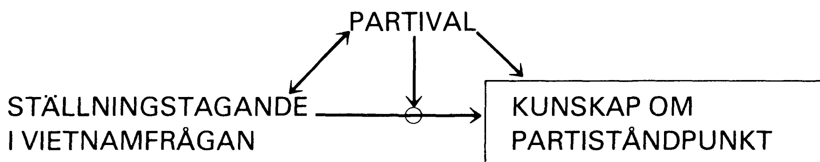
Version B.
Andel socialdemokratiskt röstande.
Procenttalen visar hur stor andel inom respektive kategori som i valet 1973 röstade på socialdemokraterna.

Egen åsikt i Vietnamkonflikten	Anser att socialdemokraterna varit kritiska till USA	Anser *ej* att socialdemokraterna varit kritiska till USA
FNL/Nordvietnam	61	61
Tar ej ställning	35	49
USA/Sydvietnam	15	39

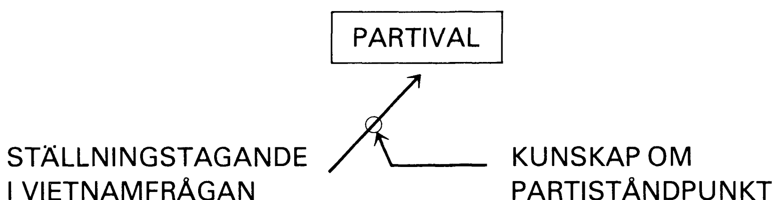
Version C.
Ställningstagande i Vietnamkonflikten.
Talen visar opinionsbalansindex för respektive kategori. Index uttrycker övervikten av svar som stöder FNL/Nordvietnam över svar som stöder USA/Sydvietnam.

Kunskap om partiståndpunkt	Partival VPK	S	C	FP	M
Anser att socialdemokraterna varit kritiska till USA	+93	+54	+ 5	+ 6	–23
Anser ej att socialdemokraterna varit kritiska till USA	+52	+26	+ 7	+15	– 4

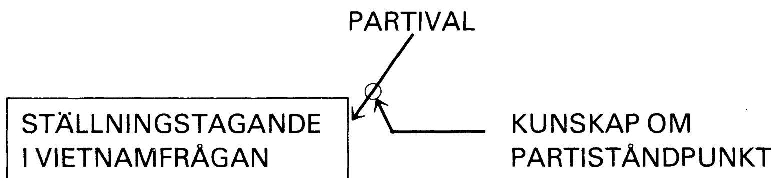
Modell A:

Modell B:

Modell C:

Figur 7.1
Tre modeller illustrerande tänkbara relationer mellan variablerna partival, ställningstagande i Vietnamfrågan och kunskap om partiståndpunkt

En ram utmärker den variabel som i respektive modell betraktas som den beroende variabeln.

ceptiva snedvridningen förklaras med att den politiska verkligheten för den vanlige medborgaren är komplicerad och avlägsen. Kravet på väljaren att ta ställning vid de regelbundet återkommande valen gör att det från psykologisk synpunkt är ekonomiskt att utnyttja partitillhörigheten som strukturerande princip (a a s 126 ff). Modellen har i efterhand kritiserats på flera grunder. Den anses ha fått svagt stöd av andra empiriska prövningar (Searing, Schwartz & Lind 1973), för att bl a förbise partiernas roll som informationsgivare, ha svårt att förklara partibyten samt för att ha ett inbyggt antagande om att politiken är komplex och avlägsen (Helm 1974). Den följande empiriska tillämpningen är inte avsedd att vara en fullständig prövning av modellen. Syftet är i stället att visa att ett datamaterial som i förstone synes ge modellen fullt stöd också kan utnyttjas för att verifiera alternativa teorier. Det argument som följer härur är att modellen behöver utvidgas för att kunna göras till föremål för avgörande empirisk prövning.

Hypotesen om perceptiv snedvridning illustreras av *modell A* i figur 7.1. Kunskap om partiståndpunkt (eller perception av socialdemokraternas position) ses som den variabel vilken skall förklaras. Denna kunskap orsakas för det första direkt av det egna partivalet (moderater anser t ex oftare att socialdemokraterna är kritiska till USA). Partitillhörigheten har emellertid sin kanske mest betydelsefulla roll genom att den påverkar *sambandet* mellan ställningstagandet i Vietnamfrågan och kunskapen om partiståndpunkt. Korrelationen går åt ett håll bland borgerliga väljare, åt motsatt håll bland socialdemokrater. Här föreligger ett exempel på statistisk *interaktion,* vilket i figuren markeras av den indirekta pilen från variabeln partival. Partival påverkar karaktären av sambandet mellan de två andra variablerna.

Detta är emellertid inte det enda möjliga sättet att betrakta data. Ett annat sätt att presentera exakt samma numeriska information redovisas i avdelningarna B och C i tabellen. I *modell B* betraktas partival som den beroende variabeln. Som en förklarande variabel uppträder här väljarens inställning i Vietnamfrågan. Den allmänna hypotes som ligger bakom denna enkla modell är att åsikter i aktuella sakfrågor, även problem av utrikespolitisk natur, bestämmer valet av parti. (Att modellen skulle kunna kompletteras med sociala situationsfaktorer vilka i sin tur förklarar ställningstagandet i sakfrågorna förbises här.) Kunskap om partiståndpunkt uppträder i modellen som en faktor som påverkar styrkan i sambandet mellan åsikt och partival. Återigen föreligger ett exempel på statistisk interaktion. Sambandet mellan åsikt och partival är högt bland dem som faktiskt känner till partiernas ståndpunkter i frågan, lågt bland dem som saknar denna kunskap.

Modell C skiljer sig från modell B endast i det avseendet att orsaksrela-

tionen mellan åsikt och partival är omkastad. Hypotesen som ligger till grund för denna modell är att väljare tenderar att harmonisera sina ställningstaganden i aktuella sakfrågor med de ståndpunkter som det egna partiet intar. Resultatet av denna harmonisering (dvs sambandet mellan partival och åsikt) bör enligt modellen framträda tydligast inom den grupp som känner till partiets ståndpunkt, svagast bland dem som saknar denna kännedom. Modellerna B och C har således det gemensamt att de postulerar ett allmänt samband mellan åsikt och röstning. Styrkan i detta samband görs avhängigt av den faktiska kännedomen om partiernas ställningstaganden. Om man betraktar denna kännedom som ett, av många olika, mått på väljarnas information, intresse och engagemang i politiska frågor kan modellerna B och C göras till specialfall av en mer generell modell. Om man nämligen företar en skiktning av valmanskåren efter något kriterium på politiskt engagemang skiljer sig dessa »politiska strata» på ett mycket karaktäristiskt sätt. Inom den starkt engagerade gruppen råder det höga samband mellan attityder i olika frågor, men bland väljare med svagt engagemang är sambanden avsevärt lägre. Attityders konsistens är en funktion av politiskt intresse och engagemang (se t ex Converse 1964; jfr även ovan kapitel 3). Betraktar man nu val av parti och ställningstagande i Vietnamkonflikten som två »attityder» får modellen fullt stöd i våra data. Överensstämmelsen är högst bland de starkt engagerade, lägst bland de oinformerade.

Vilken av de tre modellerna är då korrekt? En prövning med kausalanalys torde svårligen låta sig utföras. Skälen härtill är flera. En första svårighet hänger samman med valet av sambandsmått. Produktmomentkorrelationer kräver ett intervallskaleantagande som möjligen kunde motiveras. Kausalanalys med ordinalskalevariabler röner visserligen rent tekniskt inga hinder (jfr t ex Blalock 1964), men de koefficienter som brukas i detta sammanhang kräver monotona samband, vilket endast föreligger i ett av våra tre fall. Även om detta problem löstes, och om man vore villig att stipulera ett antal inledande antaganden (varav antagandet om okorrelerade residualtermer troligen är mest tveksamt), återstår frågan om interaktionseffekterna. Den enkla linjära kausalmodellen skulle få ersättas med en betydligt mer komplicerad multiplikativ matematisk struktur. Valet av vilken modell som är den korrekta kan heller inte avgöras enbart med hjälp av det presenterade datamaterialet, som bygger på uppgifter insamlade vid en enda tidpunkt. Samtliga tre modeller stöds av empiriska data. Modellerna kan ses som tre alternativa tolkningar av ett och samma datamaterial.

Mellanöstern

Den svenska opinionen i mellanösternkonflikten 1973 hade två framträdande egenskaper. Vid ett val mellan vilken av konfliktens huvudparter – Israel eller arabstaterna – som hade mest rätt tog endast en minoritet ställning. Hela 57 procent menade nämligen att ingendera av parterna hade mest rätt, att båda hade skuld till konflikten eller svarade »vet inte» på intervjufrågan (tabell 7.6). Det andra utmärkande draget för opinionsläget var att det, bland dem som tog ställning, fanns en kraftig övervikt för sympatierna för Israel; endast 7 procent stödde arabstaterna.

Här bör en kommentar göras till intervjufrågans utformning. De tillfrågade ställdes inför ett direkt val mellan två parter och ombads ange vilken sida som hade mest rätt. I en annan undersökning av svenskarnas inställning till konflikten i mellersta östern (Törnqvist 1974) ställdes tre olika intervjufrågor: i tur och ordning mättes gillande/ogillande av Israel, arabstaterna respektive »Al Fatah och liknande palestinaorganisationer». Svarsfördelningarna stämmer med våra resultat såtillvida att Israel också här fick en mer positiv bedömning än arabstaterna. Skillnaden ligger i att vår frågeteknik gav en högre andel som ej tog ställning. Tydligen är det lättare att allmänt uttrycka gillande eller ogillande över var och en av parterna när de behandlas var för sig, medan färre vill ta ställning vid en direkt jämförelse mellan parterna. En annan olikhet är att den tredje parten, palestinierna, utelämnades i vår fråga. Bakom vår formulering ligger självfallet inte någon bedömning att de palestinska organisationerna skulle sakna betydelse. Man kan ändå hävda att huvudmotsättningen i området vid den aktuella tidpunkten gick mellan Israel på ena sidan och arabstaterna på den andra. Denna bedömning bekräftas också av oktoberkrigets utbrott. Eftersom vi önskade mäta något mer än en allmän uppfattning om respektive part, nämligen det direkta *partstagandet* i konflikten, låter vår frågeformulering sig väl motiveras.

Med undantag för vänsterpartiet kommunisterna fanns det inom alla partier betydligt fler väljare som sympatiserade med Israel än som stödde arabstaterna. Det finns ett samband mellan partival och ställningstagande i mellanösternkonflikten i det att den kraftigaste opinionen för Israel återfanns hos moderaterna, medan andelen som tog ställning för Israel minskar ju lägre ut till vänster man går på den politiska skalan. Den väsentligaste skiljelinjen i partisystemet i denna fråga torde ändå ha gått mellan vpk å den ena sidan och övriga partier å den andra. Det är emellertid viktigt att lägga märke till att omkring varannan väljare inom alla partier undvek att ta ställning.

I förstone kan resultaten i detta kapitel verka förvånande. Om det i den svenska valmanskåren fanns ett samtidigt ställningstagande för Israel och

Tabell 7.6
Åsikter i mellanösternkonflikten 1973

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
Israel har mest rätt	20	33	38	45	51	36
Arabstaterna har mest rätt	24	8	4	4	3	7
Ingen av parterna har mest rätt; bägges fel	40	36	25	35	28	34
Vet inte	16	23	23	19	18	23
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	93	989	568	178	266	2426

Frågans formulering:
»När det gäller konflikten mellan Israel och arabstaterna, vilken av de bägge parterna tycker Ni har mest rätt?»

för FNL/Nordvietnam, föreligger det då inte en inkonsistens? På världsarenan var det ju Israel och USA/Sydvietnam å ena sidan och arabstaterna och FNL/Nordvietnam å den andra som hade mest gemensamt. Hur ser då den svenska opinionsstrukturen ut mer i detalj? Vi har hittills endast analyserat opinionerna i de två konflikterna var för sig. Intervjumaterialet gör det dock möjligt att studera opinionernas samband på individnivån. Vilket samband råder mellan ställningstagande i mellanösternkonflikten och ställningstagande i Vietnamkonflikten?

En analys av tabell 7.7 och 7.8 visar att det faktiskt finns ett samband av den art man kunde vänta med tanke på blockbildningen i världspolitiken. Sannolikheten att ta ställning för Israel var störst bland dem som stödde USA/Sydvietnam, medan sannolikheten att sympatisera med arabstaterna var störst bland FNL/Nordvietnams anhängare (tabell 7.7). Samma slutsats kan dras av tabell 7.8, som bygger på samma material som föregående tabell, men som har ett omvänt perspektiv för procentberäkningen. Här framgår att stödet åt FNL/Nordvietnam var kraftigast bland dem som tog ställning för arabstaterna, medan USA/Sydvietnam hade proportionellt flest anhängare bland Israel-vännerna. Opinionen till FNL/Nordvietnams fördel var emellertid så kraftig att det även bland Israels anhängare fanns en viss övervikt till FNL/Nordvietnams fördel. Samma sak gäller opinionsbalansen till Israels förmån: även bland FNL/Nordvietnams sympatisörer var det fler som stödde Israel än som stödde arabstaterna.

Analysen kan drivas ytterligare ett steg. I tabell 7.9 ingår endast dem som tagit ställning i båda konflikterna (det bör observeras att härigenom

Tabell 7.7
Åsikt i mellanösternkonflikten efter åsikt i Vietnamkonflikten

Åsikt i mellan-östernkonflikten	Åsikt i Vietnamkonflikten: FNL/Nordvietnam	USA/Sydvietnam	Tar ej ställning
Israel har mest rätt	35	62	31
Arabstaterna har mest rätt	13	6	3
Tar ej ställning	52	32	66
Summa procent	100	100	100
Antal intervjuade	813	315	1 298

Tabell 7.8
Åsikt i Vietnamkonflikten efter åsikt i mellanösternkonflikten

Åsikt i Vietnamkonflikten	Åsikt i mellanösternkonflikten: Israel	Arabstaterna	Tar ej ställning
FNL/Nordvietnam har mest rätt	33	64	31
USA/Sydvietnam har mest rätt	22	11	7
Tar ej ställning	45	25	62
Summa procent	100	100	100
Antal intervjuade	881	159	1 368

utesluts tre fjärdedelar av de intervjuade). Den första åsiktskombinationen utgörs av dem som tog ställning både för arabstaterna och FNL/Nordvietnam. Bland dem som tog ställning i båda konflikterna utgör denna åsiktskombination 17 procent. Detta slag av ställningstagande var vanligast bland vpk:s väljare med 58 procent av dem som tog ställning. Denna attitydkombination var också företrädd inom socialdemokratiska partiet, medan endast mycket få borgerliga väljare stödde både FNL/Nordvietnam och arabstaterna. Det motsatta slaget av konsistent ställningstagande, stöd åt både Israel och USA/Sydvietnam, var däremot helt dominerande bland de moderata väljarna (77 procent av dem som tog ställning) och omfattades också av 41 respektive 47 procent av centerpartiets och folkpartiets väljare. Den tredje typen av åsiktskombination, samtidigt ställningstagande för arabstaterna och USA/Sydvietnam, var mycket ovanlig inom alla

Tabell 7.9
Åsiktskombinationer i mellanöstern- och Vietnamkonflikterna

Åsikt i: Mellanöstern	Vietnam	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
Arabstaterna	FNL/Nordvietnam	58	20	6	8	5	17
Israel	USA/Sydvietnam	5	16	41	47	77	33
Arabstaterna	USA/Sydvietnam	0	3	4	2	0	3
Israel	FNL/Nordvietnam	37	61	49	43	18	47
Summa procent		100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade		38	248	133	47	66	602
Andel som tar ställning i båda konflikterna		41	25	23	26	25	25

partier. Den fjärde och sista åsiktssammansättningen, stöd åt Israel och FNL/Nordvietnam, är däremot intressant genom sin storlek. Nästan varannan av dem som tog ställning i båda konflikterna utmärks av detta slag av partstagande. Majoriteten av de socialdemokratiska väljare som tar ställning stödde sålunda både Israel och FNL/Nordvietnam. Också inom centern och folkpartiet var detta ett vanligt förekommande ställningstagande.

I starkt komprimerad form kan således partiernas opinionsprofiler anges på grundval av de väljare som tog ställning i båda de två konflikterna. I vpk dominerade ställningstagandet för FNL/Nordvietnam och arabstaterna (även om det fanns en tydlig minoritetsopinion för Israel). Socialdemokraternas väljare var också klart för FNL/Nordvietnam, men stödde samtidigt till övervägande del också Israel. Stödet till Israel dominerade också inom de två mittenpartierna, men opinionen var här tämligen jämnt delad mellan parterna i Vietnamkonflikten. Bland de moderata väljarna var opinionen klart i Israels och USA/Sydvietnams favör. Från världspolitisk utgångspunkt kan man, som ovan nämnts karaktärisera de två uppfattningar som samtidigt stöder Israel och USA/Sydvietnam respektive arabstaterna och FNL/Nordvietnam för konsistenta. Om man i tabell 7.9 adderar procenttalen i de två översta raderna framgår hur stor andel inom respektive parti som har en »konsistent» opinionsstruktur. Ett klart mönster framträder. Konsistenta opinioner i denna mening var vanligare på den politiska vänster-högerskalans ytterkanter än vid dess mitt. I diagramform skulle detta samband kunna illustreras med en U-kurva.

De närmast föregående slutsatserna har grundats på ett material som endast utgör en fjärdedel av samtliga intervjuer. Den återstående gruppen, den som avstår från att ta ställning i en eller två av konflikterna bör dock inte lämnas okommenterad. Även dess sammansättning avslöjar ett mycket intressant drag i opinionsbildningsprocessen. Underlåtenheten att ta ställning i en aktuell konflikt är nämligen inte en egenskap som förekommer lika ofta inom alla väljargrupper, utan har ett alldeles bestämt samband med partitillhörigheten. Hur ser då detta samband ut? En hypotes som i detta sammanhang skulle kunna formuleras tar sin utgångspunkt i allmän socialpsykologisk teori. Där betraktas generellt sambandet mellan en attityds *riktning* (ofta tänkt som ett kontinuum från starkt positiv till starkt negativ inställning till ett visst attitydobjekt) och dess *intensitet* vara av icke-linjärt slag. Personer som befinner sig vid attitydskalans ytterpoler omfattar sin uppfattning med hög intensitet, medan personer på skalans mitt hyser en mera ljum inställning (se t ex Suchman 1950; Newcomb m fl 1969 s 49 f; Krech m fl 1962 s 156 f). Vid analys av väljarbeteende har ur denna teori härletts hypotesen att benägenheten att deltaga i politiska handlingar, att intressera sig för och diskutera politik, eller mer allmänt, *politiskt engagemang* har ett U-format samband med den politiska vänster–högerskalan. Vid dess ytterpunkter är engagemanget högt, vid dess centrum lägre (Campbell 1966; Särlvik 1970). Hypotesen skulle lätt kunna prövas på våra data om man betraktar benägenheten att ta ställning i en utrikespolitisk konflikt som en aspekt av politiskt engagemang. Detta förefaller rimligt – det är nämligen känt att andelen »vet inte»-svar och benägenheten att undvika ett direkt ställningstagande vid intervjufrågor har ett starkt negativt samband med styrkan i det politiska engagemanget (se vidare kapitel 9).

Tabell 7.10 baseras på samtliga intervjupersoner och visar andelen som tar ställning i mellanöstern- respektive Vietnamkonflikten. Skulle vår hypotes få stöd borde andelen som tar ställning i båda konflikterna vara störst vid partisystemets ytterpoler, medan andelen som däremot inte tar ställning i någon av konflikterna skulle vara störst vid vänster–högerskalans mitt. Hypotesen vinner emellertid endast mycket svagt stöd. Visserligen är andelen som tar ställning i båda konflikter störst inom vänsterpartiet kommunisterna och vpk är också det parti som har lägst andel väljare som avstår från partstagande i båda konflikterna, men i övrigt är skillnaderna mellan partierna mycket små. Det är i stället ett helt annat mönster som framträder. Om man betraktar den grupp som tar ställning i mellanösternkonflikten men inte i Vietnamfrågan, finner man att den är mycket liten inom vpk (3 procent) och att den stiger ju längre ut till höger man går i partisystemet. Hela 30 procent av de moderata väljarna hör till denna kategori. Förhållandet är rakt motsatt för den grupp som tar ställning i Viet-

Tabell 7.10
Andel som tar ställning i mellanöstern- respektive Vietnamkonflikten

	Parti VPK	S	C	FP	M	Samtliga
Tar ställning i båda konflikterna	41	25	23	26	25	25
Tar ställning i mellanöstern- men ej i Vietnamkonflikten	3	15	19	23	30	18
Tar ställning i Vietnam- men ej i mellanösternkonflikten	42	27	19	15	12	22
Tar inte ställning i någon av konflikterna	14	33	39	36	33	35
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	93	989	568	178	266	2 426

namfrågan men avstår från att stödja något parti i mellanösternkonflikten. Denna grupp är minst bland moderata samlingspartiets väljare (12 procent) och störst inom vänsterpartiet kommunisterna (42 procent). Benägenheten att ta ställning i en viss konflikt, men avstå från ställningstagande i en annan, har inget U-format samband med vänster-högerskalan utan ett linjärt. Benägenheten att ta ställning i Vietnamfrågan men inte i mellanösternkonflikten ökar med stigande grad av vänster-inställning. Ställningstagande i mellanösternfrågan men inte i Vietnamkonflikten hänger samman med höger-inställning. Här bör de i detta kapitel tidigare funna resultaten aktualiseras. I mellanösternkonflikten övervägde i befolkningen som helhet sympatierna för Israel. Partstagande för Israel var vanligast bland de borgerliga partierna, särskilt moderaterna. Moderata samlingspartiet är det parti som mest utpräglat befinner sig i opinionsmässig »medvind» i mellanösternfrågan. Detta framkommer också på det sättet att det är »lättare» för en moderat att ta ställning till Mellanöstern än till Vietnam. I Vietnamfrågan är opinionsläget det motsatta. Majoritetsuppfattningen stöder här FNL/Nordvietnam. Det parti vars väljare mest utpräglat stöder denna part är vänsterpartiet kommunisterna. Den opinionsmässiga medvinden för vpk i Vietnamfrågan yttrar sig också i att många här öppet tar ställning, medan betydligt färre inom vpk yppar sympatier för någon part i mellanösternfrågan, i vilken man befinner sig i åsiktsmässig motvind. På detta sätt yttrar sig opinionsläget icke endast genom dem som tar direkt ställning för någon sida. Även tystnaden röjer partstagandet.

Kap 8. Utrikeshändelserna hösten 1973 – korttidsvariationer och opinionsstabilitet

Av en tillfällighet kom 1973 års valundersökning att genomföras under en utrikespolitiskt dramatisk period. Huvuddelen av undersökningens intervjuer genomfördes under tiden 15 augusti–31 oktober 1973. Under dessa elva veckor inträffade två större händelser i den internationella politiken: kuppen i Chile och kriget i Mellersta östern. Efter några månader av stor inrikespolitisk oro med en åkeriägarstrejk, regeringsombildningar och kupprykten störtades den 11 september 1973 president Allende av en grupp högre militärer. De följande veckorna präglades av en klappjakt på vänstersympatisörer och anhängare till Allende-regeringen. Det omedelbara intresset för Chile i nyhetsförmedlingen sköts dock i bakgrunden när den 6 oktober krig utbröt mellan Israel på den ena sidan och Egypten och Syrien på den andra. De öppna striderna pågick i drygt två veckor. FN:s säkerhetsråd antog den 22 oktober en resolution om eld upphör. Vapenvilan trädde i kraft tre dagar senare.

På grund av att Chile-kuppen och oktoberkriget inträffade mitt under pågående intervjuarbete finns det en unik möjlighet att i efterhand analysera vilken uppmärksamhet två stora världshändelser fick i svensk opinion. I intervjuformuläret ingick nämligen en fråga just med avsikten att mäta vilken eller vilka världshändelser som de tillfrågade för tillfället ansåg vara särskilt allvarliga eller oroväckande. Frågan hade inga förbestämda svarsalternativ, utan var en s k öppen fråga. Intervjuarna antecknade så ordagrant som möjligt svarens lydelse. Till dem som besvarade frågan ställdes två tilläggsfrågor, dels om vilket eller vilka länder som fört en felaktig eller farlig politik, dels vilket som fört en riktig politik i den eller de frågor som de intervjuade angivit.

Det insamlade materialet uppvisar en rik variation av svarstyper. En del av de intervjuade ger detaljerade beskrivningar av olika upplevda missförhållanden, andra nämner kortfattat en eller två aktuella konflikter, medan några lämnar frågan obesvarad. För att möjliggöra en systematisk jämförelse har svaren innehållsanalyserats och sammanfattats i en sifferkod. Varje svarselement har givits en tresifferskod. Den första siffran anger typ av händelse: krig, rustningar, förtryck, svält etc. Den andra siffran markerar geografisk plats för händelsen, medan den tredje siffran anger vilken stat som eventuellt utpekas som ansvarig för händelsen. För varje individ har upp till fyra svarselement kodats. Denna detaljerade kod har i efterhand

genom datamaskinell bearbetning sammanslagits till ett mindre antal huvudgrupper.

Av samtliga intervjuade är det 90 procent som nämner en eller flera händelser. Om detta skall betraktas som ett »högt» eller »lågt» tal beror naturligtvis på jämförelsepunkten. Det kan här nämnas att i en serie liknande öppna frågor utan fasta svarsalternativ avseende svensk politik (positiva och negativa omdömen om regeringen samt krav på det politiska systemet) var det som högst 84 och som lägst 70 procent som besvarade frågorna.

Svaren var som regel precisa. I de allra flesta fallen var det till exempel möjligt att bestämma vilket land eller vilken världsdel som avsågs – undantagen bestod oftast av svar som nämnde »krig» i allmänhet, »flygplanskapningar» utan närmare precisering etc. I tabell 8.1 anges hur svaren fördelade sig på olika geografiska områden. Procentbasen utgörs av samtliga intervjuade. Eftersom varje intervjuperson kunde lämna mer än ett svar överstiger summan 100 procent.

Under den behandlade perioden dominerar Latinamerika, Västasien och Ostasien. De händelser som nämns är till övervägande del kuppen i Chile, oktoberkriget respektive kriget i Indokina. Självfallet är svaren en avspegling av de speciella utrikeshändelser som inträffade i början av hösten 1973. Ändå kan vi här se ett exempel där en enkel »avståndsmodell» inte gäller – de händelser som uppmärksammas mest är inte nödvändigtvis de som inträffar strax utanför det egna landets gränser. Endast 15 procent nämner sålunda händelser i Västeuropa.

Eftersom undersökningsperioden sträckte sig över en och en halv månad finns det möjlighet att analysera olika korttidsvariationer. (Ett mindre antal uppföljningsintervjuer som genomfördes efter den 31 oktober har uteslutits ur denna bearbetning.) I figur 8.1 visas hur andelen som nämner Latinamerika, Västasien och Ostasien förändras under perioden. Tidsintervallen omfattar en vecka, med undantag för den första respektive sista kategorin vilka är något längre. Andelen som uppmärksammar *Ostasien* är störst i början av den undersökta perioden, men sjunker sedan kontinuerligt. I augusti och början av september är andelen referenser till *Latinamerika* relativt liten, under 5 procent. Efter militärkuppen den 11 september stiger kurvan brant, men kulmen nås faktiskt inte förrän under veckan 24–30 september, då nära 70 procent av de intervjuade ansåg att läget i Chile var särskilt allvarligt eller oroväckande. Kurvan för *Mellersta östern* når sin topp dagarna omedelbart efter krigsutbrottet den 6 oktober. Under veckan 8–14 oktober nämner 84 procent av de intervjuade händelserna i Mellanöstern. Ett par andra uppmärksammade händelser med anknyt-

Tabell 8.1
Andel intervjuade som uppmärksammar olika geografiska områden

Frågans lydelse:
»Är det något särskilt av det som händer ute i världen just nu som Ni tycker är särskilt allvarligt eller oroväckande?» (Tilläggsfrågor för att få fram fylliga svar: »Vill Ni säga något mer om detta?» – »Är det något mer ute i världen Ni tycker är särskilt allvarligt?»)

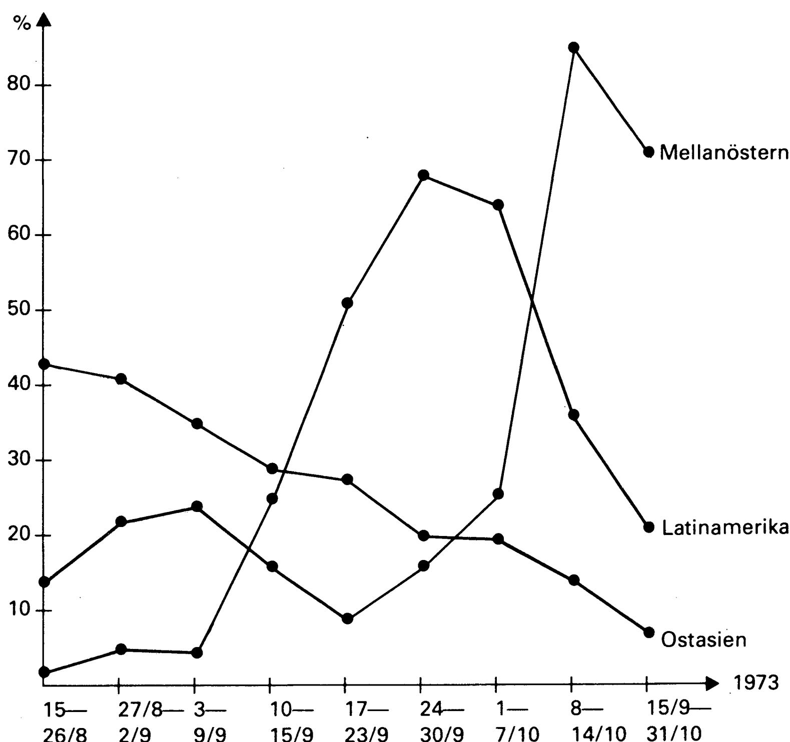
Tabellen utvisar vilka geografiska områden som omnämns i svaren. Procentbasen utgörs av antalet intervjuade. Summan överstiger 100 procent eftersom fler än ett svar kunde ges.

Område	Procentuell andel som nämnt respektive område
Latinamerika	32
Västasien	28
Ostasien	27
Västeuropa	15
USA	13
Afrika	11
Sovjet, Östeuropa	6
»Tredje världen», »u-länderna»	3
Antal intervjuade	2 596

ning till mellanösternkonflikten under augusti och september återspeglas också i svaren.[1]

Vilket genomslag fick nu de två stora utrikeshändelser, kuppen i Chile och det arabisk-israeliska kriget, som inträffade då undersökningen pågick? Kurvorna i figur 8.1 ger vid handen att opinionen reagerar snabbt och kraftigt på nyhetsförmedlingen. Det finns i valmanskåren en utbredd information om aktuella världshändelser. Hur snabbt kunskapen glöms bort när nyheterna försvinner från förstasidor och TV-skärmar går inte att

[1] En grupp på fem palestinier ockuperade den 5 september Saudi-Arabiens ambassad i Paris, tog gisslan och flög till Kuweit. Den 13 september utkämpades häftiga luftstrider mellan israeliska och syriska plan utanför Syriens kust. Den 28 september tog palestinsk gerilla gisslan på ett tåg vid österrikisk-tjeckoslovakiska gränsen. Gisslan släpptes dagen därpå sedan Österrikes förbundskansler Kreisky lovat att genomgångslägret för judiska emigranter i Schönau utanför Wien skulle stängas. Palestinierna flög därefter till Tripoli i Libyien, dit de anlände på kvällen den 29 september.

Figur 8.1
Andel som uppmärksammar konfliktområdena Latinamerika, Mellanöstern och Ostasien.

avgöra med denna enda undersökning, men så mycket står klart, att större händelser i omvärlden får ett starkt och omedelbart opinionsgenomslag i Sverige. Det måste dock framhållas att vad vi mäter med vår intervjufråga är medvetenhet om isolerade händelser. I vilken mån dessa händelser hos varje väljare tolkas med hjälp av en välstrukturerad »världsbild» eller förblir lösryckta fragment ur en förbiflimrande verklighet kan inte besvaras med denna enkla teknik. Här skall tills vidare endast sägas att det föreligger ett nödvändigt men inte tillräckligt villkor för opinionsbildning i internationella frågor: svenskarna äger god förmåga att följa med i det världspolitiska händelseförloppet.

En viktig aspekt av den utnyttjade frågetekniken bör uppmärksammas. Svaren är mycket känsliga för korttidseffekter. Den främsta källan till skillnader i svaren är till exempel inte personlighetsfaktorer utan, drastiskt uttryckt, vad som visades på TV kvällen innan. Antag att intervjuerna koncentrerats till några få dagar i stället för flera månader. Svarsfördelningen över de omnämnda internationella händelserna skulle se helt olika ut, beroende på vilka dagar intervjuerna ägt rum.

Men vissa individuella variationer kvarstår även sedan hänsyn tagits till intervjutidpunkt. Inte ens när en konflikt är som mest aktuell är det hundra procent av intervjupersonerna som uppmärksammar den. I vilket avseende skiljer sig då de personer som nämner en viss konflikt från dem som inte nämner den? Det ligger nära till hands att förmoda att en persons förmåga att formulera ett svar sammanhänger med dennes politiska engagemang i allmänhet. Som indikator på politiskt engagemang väljs här individens självuppskattade intresse för politiska förhållanden ute i världen. Tabell 8.2 bekräftar vår förmodan. Bland de »mycket intresserade» var det hela 99 procent som omnämnde en eller flera händelser. Bland de personer som beskrev sig som »inte alls intresserade» av utrikespolitik var motsvarande siffra 70 procent.

Kurvorna i figur 8.1 gäller samtliga intervjuade. Den opinionsmässiga genomslagskraften av olika händelser kan emellertid detaljstuderas om intervjumaterialet bryts ner så att olika delpopulationer studeras var för sig. En intressant fråga är om känsligheten för plötsligt inträffande händelser är större eller mindre bland politiskt engagerade personer om dessa jämförs med den mer oengagerade gruppen. Opinionskurvorna i figur 8.1 har uppritats för två delgrupper: de som beskrev sig vara mycket eller ganska intresserade av utrikespolitik och de som sade sig vara inte särskilt eller inte alls intresserade. Den mest framträdande skillnaden mellan de två delgrupperna är att kurvan för de oengagerade hela tiden ligger på en lägre nivå än för de engagerade. Det återspeglar det förhållande som redan påpekats, att benägenheten att överhuvudtaget formulera ett svar på intervjufrågan påverkas av styrkan i det politiska engagemanget. Men bortsett från denna effekt har kurvorna i stort sett samma form. Opinionsutvecklingen sker parallellt. När oktoberkriget bröt ut steg uppmärksamheten brant, både bland de intresserade och de ointresserade. Just när krisen var som mest aktuell finns det till och med en antydan om att klyftan mellan de två kurvorna minskas. Informationsojämlikheten tenderar att upphävas när nyhetsflödet är som starkast.

Genom att dela upp intervjumaterialet efter självuppskattat intresse för politik har det således varit möjligt att studera hur politiskt engagemang påverkar bilden av omvärlden. Med samma teknik är det också möjligt att studera hur det politiska engagemangets *riktning* bestämmer upp-

Tabell 8.2
Andel som uppmärksammar världshändelser efter intresse för utrikespolitik

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Nämner en eller flera händelser	99	96	87	70
Antal intervjuade	335	1 114	883	294

märksamheten av utrikeshändelser. Är det till exempel så att nyheter om Indokina bedöms vara viktiga endast hos en politisk riktning, medan sympatisörer med andra partier tvärtom bara anser händelserna i Mellanöstern vara betydelsefulla? Verkar partitillhörigheten på detta sätt som en faktor som styr bedömningen av vad som är viktigt och betydelsefullt i världsutvecklingen eller råder det enighet, tvärs över den politiska skalan, om vad som för tillfället är mest allvarligt eller oroväckande?

Tabell 8.3 ger främst stöd åt den senare hypotesen. Inom alla partier anser väljarna att det är händelserna i Latinamerika, Mellersta östern och Indokina som varit de viktigaste. En del smärre skillnader mellan partierna kan visserligen iakttagas: vpk:s väljare fäster störst avseende vid utvecklingen i Chile och Indokina, medan Mellanöstern oftast nämns bland de moderata väljarna. Men de numeriska skillnaderna är inte stora och huvudresultatet är att partiernas väljare är i stort sett eniga om sin »nyhetsbedömning». Denna slutsats stöds också av den signifikansberäkning som presenteras i tabellens högra kolumn. Det F-värde som där angivits är ett mått på hur stora skillnaderna mellan partierna är. Signifikanta skillnader noteras endast för områdena Latinamerika, Sovjet/Östeuropa, Östasien och Västasien.

Huvudresultatet hittills är alltså att det endast finns smärre skillnader i bedömningen av vad som för tillfället är allvarligt ute i världen. Visserligen är informationen om de aktuella utrikeshändelserna lite sämre bland de politiskt passiva, visserligen skiljer sig meningarna något om vad är viktigt mellan partierna, men när det gäller den rena nyhetsrapporteringen följer de allra flesta med i händelseutvecklingen och har ungefär samma uppfattning om vilka konflikter som är betydelsefulla.

Även om det råder enighet om vilken konflikt som för tillfället är den mest akuta, kan självfallet inställningen till en konflikt variera. Meningsskiljaktigheter kan föreligga över konfliktens orsaker, vem som bär största ansvaret för konflikten, hur konflikten bör lösas etc. Det fanns i intervjun ingen praktisk möjlighet att i detalj fånga den tillfrågades bild av konflikten. Däremot intogs två tilläggsfrågor i omedelbar anslutning till den öppna

Tabell 8.3

Andel bland partiernas väljare som uppmärksammar olika utrikeshändelser

Frågans lydelse:
»Är det något särskilt av det som händer ute i världen just nu som Ni tycker är särskilt allvarligt eller oroväckande?»

Tabellen utvisar vilka geografiska områden som omnämns i svaren. Procentbasen utgörs av antalet intervjuade inom respektive parti. Summan överstiger 100 procent eftersom fler än ett svar kunde avges.

	Parti					
Område	VPK	S	C	FP	M	F-kvot
Latinamerika	46	37	28	30	28	6.97
Västasien	28	24	31	28	34	4.04
Ostasien	36	31	25	21	21	6.04
Västeuropa	14	16	14	20	17	(1.22)
USA	8	13	13	12	16	(0.97)
Afrika	18	10	11	10	13	(1.97)
Sovjet, Östeuropa	7	4	6	11	9	6.34
»Tredje världen», »u-länderna»	5	2	4	4	4	(2.08)
Antal intervjuade	98	1 051	589	185	285	

F-kvoten anger sambandets statistiska signifikans. Kvoten erhålles vid en envägs variansanalys med parti som kontrollvariabel och respektive område som beroende variabel. Ju större skillnad mellan partierna, desto större F-värde. F-värden större än 2.37 betyder att sambandet är statistiskt säkerställt på 95 procentsnivån. Parentes anger att sambandet är ej signifikant.

frågan om vilka världshändelser som ansågs vara allvarliga eller oroväckande. Till dem som besvarat denna fråga ställdes först en fråga om det fanns något särskilt *land* som fört en felaktig eller farlig politik på det område som nämnts och därefter en liknande fråga om det fanns något land som fört en riktig politik. Särskilt frågan om vilket land som fört en felaktig eller farlig politik ger viktig information utöver den inledande frågan om de aktuella världshändelserna. Härigenom finns nämligen möjlighet att fördjupa den tecknade bilden av opinionsläget i den svenska valmanskåren. Förutom att vi har kunnat bestämma hur stor andel som uppmärksammar olika utrikespolitiska händelser, kan vi nu också analysera hur många av dessa som också har en såpass bestämd uppfattning om en konflikt att de också utpekar en viss stat som ansvarig för denna.

Tabell 8.4
Länder som anses föra en felaktig respektive riktig politik

Först ställdes frågan:
»Är det något särskilt av det som händer ute i världen just nu som Ni tycker är särskilt allvarligt eller oroväckande?»
Till dem som besvarade frågan ställdes två följdfrågor:
»Är det något särskilt land som för en felaktig eller farlig politik i den här frågan/de här frågorna?»
»Är det något land som Ni tycker för en riktig politik i den här frågan/de här frågorna?»

	Procentuell andel av samtliga intervjuade som anser att landet för en:	
Omnämnt land	felaktig politik	riktig politik
Sverige	1	15
Norge, Danmark, Finland eller Island	0	1
»De nordiska länderna»	0	3
England	1	1
Frankrike	3	0
Västtyskland	0	2
Portugal, Spanien, Grekland	8	0
Övriga västeuropeiska länder	1	1
Sovjet	15	1
Övriga östeuropeiska länder	0	0
USA	38	2
Latinamerikanska länder	5	0
Israel	2	1
Arabländer	5	0
Övriga asiatiska länder (exkl Kina)	1	1
Kina	3	1
Sydafrika, Rhodesia	2	0
Övriga afrikanska länder	0	0
Andra svar	3	2
Andel av samtliga intervjuade som besvarar frågan	58	28
Andel av dem som besvarat den inledande frågan som också besvarat följdfrågan	65	31

I tabell 8.4 ges först en sammanfattande översikt över svaren. Av den näst näst nedersta raden framgår att totalt 58 procent av de intervjuade både nämner minst en aktuell händelse och utpekar ett eller flera länder som ansvariga. Det är däremot endast 28 procent som förutom att nämna någon aktuell konflikt kan komma på någon stat som för en riktig politik. Bland de länder som utpekas föra en felaktig eller farlig politik dominerar USA bland svaren. Sammanlagt 38 procent nämner någon konflikt där USA anses vara ansvarig. Sovjet kommer på andra plats, omnämnd av totalt 15 procent. Alla övriga länder nämns av mindre än 10 procent. Bland de länder som utpekas föra en riktig politik är svaren mycket spridda, med det undantaget att Sverige spontant nämns föra en god politik av 15 procent. Att det, med undantag för det egna landet, inte finns någon stat som självklart uppfattas som »idealland» är kanske belysande för svenskarnas bild av omvärlden.

Den negativa bilden av USA hänger framför allt samman med landets engagemang i Vietnamkriget. Av dem som nämner Indokina som en allvarlig konflikt är det 48 procent som direkt hänvisar till att det är USA som för en farlig eller felaktig politik (tabell 8.5). En lika stor andel nämner Indokinakonflikten utan att utpeka någon särskilt ansvarig stat. I Mellanöstern framstår emellertid ansvarsförhållandena annorlunda. Endast 3 procent utpekar här USA som ensam ansvarig, 4 procent nämner Sovjet och ytterligare 5 procent USA och Sovjet gemensamt. Hela 69 procent av dem som nämner mellanösternkonflikten utpekar inte någon särskild stat som ansvarig.

Uppfattningen om vilket land som för en farlig politik är partiskiljande på ett annat sätt än vad som var fallet för bedömningen av olika konflikters allvarlighet. Som framgår av tabell 8.6 nämns USA oftare av främst vpk:s väljare, men också av socialdemokrater, än av de borgerliga partiernas väljare. Folkpartister och moderater utpekar i sin tur oftare Sovjet än vad de andra partiernas väljare gör. Kina nämns av förhållandevis få inom alla partier. För USA:s del är partiskillnaderna störst. Spännvidden är sålunda stor mellan vpk:s 71 och moderaternas 30 procent kritiska. Ändå är att märka att USA 1973 inom *samtliga* partier ansågs föra en farligare politik än Sovjetunionen. Rangordningen av de tre stormakterna är identisk inom alla fem partier: USA nämns oftast som den för konflikten mest ansvariga staten, Sovjet kommer som tvåa och Kina på sista plats bland de tre.

I tabell 8.5 visades hur ansvaret för Indokina- och mellanösternkonflikterna fördelades mellan USA och Sovjet. Tabell 8.7 visar svarsfördelningarna inom de fem partierna. Vad gäller Indokina stämmer mönstret med de tidigare dragna slutsatserna. USA nämns inom alla partier som den mest ansvariga staten. Skillnaderna mellan vpk, socialdemokraterna och

Tabell 8.5

Länder som anses föra en felaktig eller farlig politik i Indokina och Mellanöstern

Procentbasen utgörs av de personer som angivit Indokina respektive Mellanöstern som särskilt allvarliga eller oroväckande händelser. Procenttalen anger vilken eller vilka stater som direkt utpekas som ansvariga i respektive konflikt.

Land som anses föra en felaktig eller farlig politik	Konflikt Indokina	Mellanöstern
USA	48	3
Sovjet	0	4
Både USA och Sovjet	2	5
Övriga länder	2	19
Ingen ansvarig stat utpekad	48	69
Summa procent	100	100
Antal intervjuade	691	724

centerpartiet är små, men på det hela taget i den väntade riktningen: ju längre till vänster man står, desto tydligare anges USA som det land som fört en felaktig politik i Indokina.

För mellanösternkonflikten (tabell 8.7) är läget något annorlunda. Endast smärre grupper utpekar USA eller Sovjet som direkt ansvariga. Inom alla partier är det en majoritet som underlåter att utpeka något särskilt land som för en felaktig politik. Här kan dock en viss skillnad mellan partierna iakttagas. För indokinakonfliktens del är det vanligare för det borgerliga blockets väljare att vägra utpeka någon speciell stat som ansvarig. I mellanösternkonflikten är förhållandet det omvända. Här är det vpk:s och socialdemokraternas väljare som har den största andelen som inte vill utpeka ett visst land som ansvarigt. Tillhörighet till en minoritetsopinion kan, som visats i föregående kapitel, manifesteras i uteblivet ställningstagande.

Hur varierar uppfattningen om vilket land som för en felaktig eller farlig politik över tid? Som visats i figur 8.1 var ju bedömningen av vilka händelser som för tillfället var mest allvarliga mycket instabila. I figur 8.2 görs en jämförelse mellan olika intervjufrågors känslighet för korttidsvariationer. Figur 8.2A upprepar en av kurvorna i figur 8.1, andelen som anser att vietnamkonflikten för tillfället är särskilt allvarlig eller oroväckande. Precis som i figur 8.1 har materialet uppdelats i veckoperioder beroende på när intervjun utfördes. Den tidsmässiga variationen i figur 8.2A är stor. I början av undersökningsperioden nämnde nästan varannan tillfrågad konflikten i Indokina som särskilt allvarlig eller oroväckande, men i slutet av

Tabell 8.6

Procentuell andel bland partiernas väljare som anser att USA, Sovjet respektive Kina för en felaktig eller farlig politik

Tabellen visar vilka länder som nämns föra en felaktig eller farlig politik på det eller de områden den tillfrågade anser vara särskilt allvarliga eller oroväckande. Procentbasen utgörs av antalet intervjuade inom respektive parti.

Land som anses föra en felaktig eller farlig politik	Parti VPK	S	C	FP	M	F-kvot
USA	71	46	35	31	30	20,61
Sovjet	16	12	16	25	23	8,64
Kina	4	2	2	5	7	5,03
Antal intervjuade	98	1 051	589	185	285	

F-kvot: se tabell 8.3.

oktober var siffran nere i sex procent. Figur 8.2B visar hur andelen som ansåg att USA för en felaktig eller farlig politik varierar från vecka till vecka. Som i den föregående figuren är trenden fallande, men inte lika kraftigt. Känsligheten för korttidsfaktorer är inte fullt så hög när det gäller omdömen om enskilda länders politik som när bedömningen avser vilka händelser som överhuvudtaget är allvarliga eller oroväckande.

Som kontrast visas i figur 8.2C en intervjufråga som kännetecknas av mycket hög stabilitet. I en fråga med fasta, förbestämda svarsalternativ ombads de intervjuade ange vilken part i Vietnamkonflikten som hade mest rätt: FNL/Nordvietnam eller USA/Sydvietnam. Svängningarna kring medeltalet är mycket små. Även om uppmärksamheten förskjuts från vietnamkonflikten till andra händelser förblir opinionsläget oförändrat.[1]

[1] En direkt jämförelse mellan de tre kurvorna i figur 8.2 ger vid handen att den tidsmässiga variationen är störst i figur 8.2A, lägst i 8.2C. Skillnaden kan också redovisas i matematiskt mer exakta termer. En metod att beskriva variationen över tid är att utföra en envägs variansanalys med intervjuperiod som kontrollvariabel och med opinionsvariabeln som beroende. Måttet på förklarad varians, eta i kvadrat, är ett uttryck för hur mycket av den individuella variationen som förklaras av tidpunkten vid vilken intervjun ägde rum. En annan metod är att helt enkelt beräkna hur mycket varje veckas medelvärde varierar kring det totala medelvärdet. Ju högre sådan standardavvikelse (s), desto större tidsmässig variation.

	E^2 (%)	s
A. Vietnamkonflikten allvarlig	6,6	12,3
B. USA för en felaktig politik	3,4	9,2
C. FNL/Nordvietnam har rätt	0,2	2,4

De två statistiska måtten leder till samma slutsats: den tidsmässiga variationen är störst i A, minst i C.

Tabell 8.7

Länder som utpekas föra en felaktig politik i Indokina- och mellanösternkonflikterna.

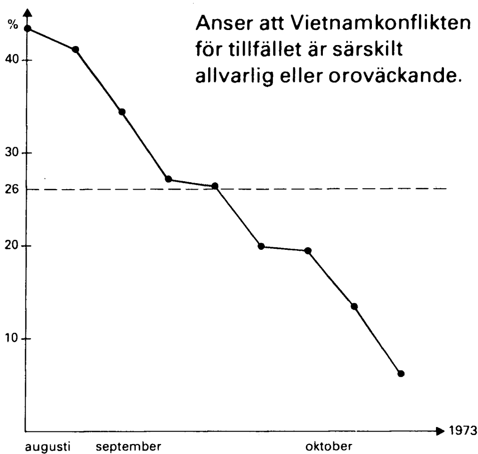
Procentuell andel bland partiernas väljare.

Procentbasen utgörs av de personer inom respektive parti som angivit Indokina respektive Mellanöstern som särskilt allvarliga eller oroväckande händelser. Procenttalen anger vilken eller vilka stater som direkt utpekas som ansvariga i respektive konflikt.

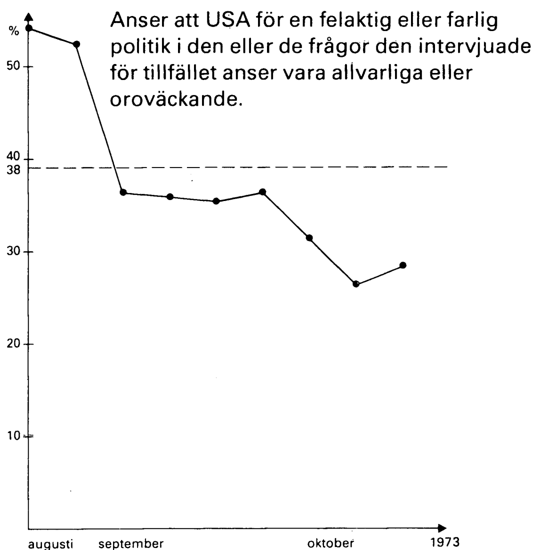
Land som anses föra en felaktig eller farlig politik	Parti VPK	S	C	FP	M
Indokinakonflikten					
USA	57	52	53	31	29
Sovjet	0	1	0	3	0
Både USA och Sovjet	0	1	3	3	2
Övriga länder	3	0	0	8	8
Ingen stat utpekad	40	46	44	55	61
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	35	333	147	38	59
Mellanösternkonflikten					
USA	4	2	3	0	0
Sovjet	0	2	6	8	4
Både USA och Sovjet	4	6	5	6	4
Övriga länder	7	17	22	27	24
Ingen stat utpekad	85	73	64	59	68
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal intervjuade	27	256	185	52	97

En parallell fråga ställdes om mellanösternkonflikten, där de tillfrågade fick ta ställning mellan Israel och arabstaterna. Också denna kurva är mycket stabil, även om en viss förskjutning till Israels fördel kan iakttagas i mitten av oktober. Som tabell 8.8 visar var andelen som stöder Israel 7 procentenheter större bland dem som intervjuades under och efter sexdagarskriget än dem som tillfrågades före krigets utbrott. Ökningen är statistiskt säkerställd.

Men detta undantag kan inte skymma helhetsbilden. Det personliga ställningstagandet i en konflikt är mycket mer stabilt än bedömningen av

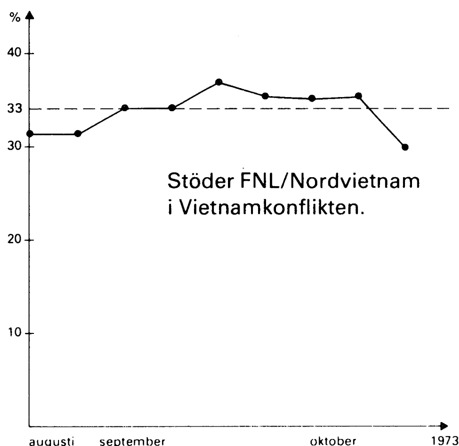

A. Kraftiga korttidsvariationer:
Bedömning av vilken händelse som för tillfället är mest allvarlig eller oroväckande

B. Medelstora korttidsvariationer:
Bedömning av vilket land som för tillfället för en felaktig eller farlig politik i aktuella frågor

Figur 8.2

C. Obetydliga korttidsvariationer:
Personligt ställningstagande i aktuella konflikter.

vilken konflikt som är allvarlig eller oroväckande och vilket land som för tillfället för en felaktig eller farlig politik.

I den avslutande tablån jämförs de i figur 8.2 behandlade opinionstyperna. De jämförs med avseende på tre olika egenskaper. För det första är det uppenbart att de har olika grad av kognitivt respektive affektivt inslag. Bedömningen av vilken händelse som för tillfället är mest allvarlig eller oroväckande har en hög grad av kognitivt innehåll, medan det affektiva inslaget är litet. Det krävs inte mycket av eget personligt partstagande för att som en ren verklighetsbeskrivning nämna att den ena eller andra konflikten är brännande. Motpolen i detta avseende utgörs av ställningstaganden i till exempel vietnam- och mellanösternkonflikterna. Graden av affektivt innehåll är mycket hög.

De tre opinionstyperna kan också jämföras med hänsyn till graden av åsiktspolarisering, i vilken mån svaren varierar mellan olika politiska grupper, mellan partiernas väljare. Bedömningen av allvarlig och oroväckande konflikt skilde sig, som tidigare visats, föga mellan partierna. Däremot var bilden av vilket land som förde en felaktig eller farlig politik mer färgad av personens partitillhörighet. Allra starkast samband mellan attityd och partival återfanns för frågorna om partstaganden i vietnam- och mellanösternkonflikterna. Attityden till FNL/Nordvietnam var till exempel mycket positiv bland vpk-väljarna och mycket negativ bland de moderata väljarna.

Tabell 8.8
Ställningstagande i mellanösternkonflikten, med uppdelning på intervjutillfälle

	Intervjuad före oktoberkriget (15 augusti– 5 oktober 1973)	Intervjuad under och efter oktoberkriget (6 oktober– 31 oktober 1973)
Israel har mest rätt	36	43
Arabstaterna har mest rätt	7	3
Ingen av parterna har mest rätt; bägges fel	34	31
Vet inte; vill ej svara	23	23
Summa procent	100	100
Antal intervjuade	2 129	279

Tablå
Klassificering av opinionstyper

Opinionstyp	Grad av affektivt innehåll	Åsikts-polarisering	Tidsmässig stabilitet
A. Vilken händelse som för tillfället anses vara mest allvarlig eller oroväckande	Låg	Låg	Låg
B. Vilket land som för tillfället för en felaktig eller farlig politik	Medel	Medel	Medel
C. Personligt ställningstagande i aktuell konflikt	Hög	Hög	Hög

Till sist jämförs i tablån de tre opinionstyperna med avseende på den tidsmässiga stabiliteten. Som nyss konstaterats är bedömningen av vilken händelse som för tillfället är mest allvarlig eller oroväckande mycket instabil och känslig för korttidsfaktorer, medan det rena partstagandet i en konflikt utgör en motpol genom sin höga tidsmässiga stabilitet.

Klassificeringen i tablån skulle kunna förfinas genom att kategorierna låg, medel och hög ersattes av exakta numeriska värden. Med ett större antal intervjufrågor skulle olika hypoteser om det orsaksmässiga beroendet mellan de tre egenskaperna innehåll, polarisering och stabilitet kunna prövas. Men redan med detta begränsade material torde man kunna dra slutsatsen att alla tre egenskaper är sinsemellan starkt korrelerade.

Kap 9. Internationellt engagemang

Som det föregående kapitlet visat hänger kunskaperna om de pågående händelserna i världspolitiken starkt samman med en persons allmänna internationella engagemang. Här finner man en stor variation från å ena sidan de intensivt engagerade som i inhemska och utländska media aktivt följer nyhetsrapporteringen från olika länder, till å andra sidan dem som har en mycket ofullständig bild av världspolitiken och som endast förstrött följer med i utrikesnyheterna. Den stora spridningen visas också i svaren på en intervjufråga i 1973 års valundersökning där de tillfrågade fick ange hur pass intresserade de var av politiska förhållanden ute i världen. Sammanlagt 13 procent valde svarsalternativet mycket intresserad, 43 procent var ganska intresserade, 33 procent inte särskilt intresserade medan 11 procent uppgav att de inte alls var intresserade av utrikespolitik.

Som tabell 9.1 visar finns det stora skillnader mellan olika befolkningsgrupper. De minst intresserade återfinns främst bland äldre, bland kvinnor och bland lågutbildade. De yrkesgrupper som kännetecknas av svagast internationellt engagemang är jordbrukare och lägre tjänstemän. Intresset är lägst på landsbygden. Det utrikespolitiska intresset är omvänt intensivast bland högutbildade, bland män och i städerna.

Det finns också vissa skillnader mellan partierna. Centerns väljare har det genomsnittligt lägsta intresset för utrikespolitik, en skillnad som inte bara kan bortförklaras med olikheter i utbildningsnivå (tabell 9.2). Men det skall också sägas att skillnaderna inom partierna är mycket stora. De lågutbildade är inom samtliga partier betydligt mindre engagerade än de högutbildade.

Så här långt stämmer resultaten överens med ett av de bäst belagda resultaten i politisk sociologi: styrkan i det politiska engagemanget påverkas kraftigt av olika sociala situationsfaktorer, särskilt utbildningsnivån. Det visar sig också att svaren på frågan om utrikespolitiskt intresse har ett nära samband med andra uttryck för politisk aktivitet. De som är mycket intresserade av utrikespolitik är också de som följer med i de politiska nyheterna, ofta diskuterar politik med andra människor och är aktiva i politiska organisationer.

Intresse för utrikespolitik sammanhänger också med benägenheten att överhuvudtaget hysa några åsikter i olika internationella frågor. Översikten i tabell 9.3 visar att andelen »vet inte»-svar är mångdubbelt större bland dem som inte alls är intresserade jämfört med dem som är mycket intresse-

Tabell 9.1
Intresse för utrikespolitik och social bakgrund 1973

	Procent mycket eller ganska intresserad	Antal intervjuade
Ålder		
20–30 år	59	627
31–40	53	415
41–50	54	421
51–60	61	468
61–70	56	422
71–80	48	241
Kön		
Kvinnor	47	1 244
Män	64	1 349
Utbildning		
Låg	47	1 255
Medel	59	1 017
Hög	82	317
Yrke		
Studerande	81	69
Högre tjänstemän	79	204
Tjänstemän i mellanställning	66	632
Småföretagare	54	168
Arbetare	51	968
Lägre tjänstemän	45	329
Jordbrukare	37	199
Tätortsbefolkning i kommunen		
Enbart tätortsbefolkning	70	270
90–99 procent	60	626
70–89 procent	56	907
50–69 procent	52	499
0–49 procent	42	291
Samtliga	56	2 593

Tabell 9.2
Intresse för utrikespolitik, partival och utbildning 1973

Utbildning	Parti VPK	S	C	FP	M
Låg	56	51	40	56	45
Medel	63	59	54	64	66
Hög	100	92	78	88	83
Samtliga	67	55	50	65	66

Tabellen visar andelen som är mycket eller ganska intresserade av utrikespolitik.

Tabell 9.3
Andel »vet inte»-svar på internationella frågor efter intresse för utrikespolitik 1973

Andel som svarar »vet inte» på frågor om:	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
USA:s utrikespolitik	5	8	13	33
Sovjets utrikespolitik	5	8	14	39
Kinas utrikespolitik	23	30	43	65
USA:s inre förhållanden	5	10	19	43
Sovjets inre förhållanden	6	12	21	46
Kinas inre förhållanden	21	34	45	65
Mellanösternkonflikten	5	16	31	48
Vietnamkonflikten	5	16	27	48
U-hjälpen	4	4	6	12
EG	11	28	47	68
Genomsnittligt antal »vet inte»-svar på 15 internationella frågor	1,0	1,8	3,0	5,7
Antal intervjuade	316	1 052	787	255

rade av utrikespolitik. I undersökningen 1973 ingick sammanlagt 15 olika åsiktsfrågor inom det internationella området. I genomsnitt besvarade de mycket intresserade en av dessa 15 frågor med »vet inte», medan medeltalet »vet inte»-svar bland de helt ointresserade var 5,7.

Man kan nu ställa sig frågan om det går att göra en distinktion mellan internationellt och inrikes engagemang. Finns det någon väljargrupp som enbart ägnar sitt intresse åt inrikespolitik men inte bryr sig om utrikespolitik; finns det några som hyser ett starkt internationellt engagemang men försmår den inhemska politiken? För att kunna besvara denna fråga behöver man två separata mått, ett på utrikespolitiskt och ett på inrikespolitiskt engagemang. Som index för internationellt engagemang används den skala som nyss omnämndes: sammanlagt antal »vet inte»-svar på de 15 internationella frågorna. Det maximala värdet 15 innebär att man inte tagit ställning i någon enda fråga – det teoretiskt lägsta värdet 0 betyder att en person uttryckt åsikter i samtliga frågor. På motsvarande sätt kan man konstruera ett index för opinionsbredden i inrikespolitiska frågor. I 1973 års undersökning ingick åtta olika inrikespolitiska sakfrågor, som bl a rörde regeringens arbetsmarknadspolitik, AP-fonderna, sociala bidrag och statens inflytande över näringslivet.

Huvudresultatet är att det råder ett mycket starkt samband mellan de två skalorna, korrelationskoefficienten är + 0,66. Bland dem som har noll »vet inte»-svar på de internationella frågorna är det t ex 88 procent som också besvarar samtliga inrikespolitiska frågor. En faktoranalys av en lång serie »vet inte-dikotomier» ger för övrigt en enda dominerande faktor som resultat. Även om man sålunda på det teoretiska planet kan göra en distinktion mellan utrikespolitiskt och inrikespolitiskt engagemang är slutsatsen ändå att de två dimensionerna i verkligheten nästan helt sammanfaller. De som är intresserade av inrikespolitik är också intresserade av utrikespolitik, de som inte bryr sig om den ena sortens politik bryr sig heller inte om den andra. Utrikespolitiken har inget eget reservat; även i detta avseende sammanvävs alltså världspolitik och svensk politik.

Med ledning av svaren på frågan om intresse för politiska förhållanden ute i världen kan man dela upp väljarkåren i fyra politiska strata, från de mest till de minst engagerade. Även om en stor grupp bland de senare svarar »vet inte» på olika åsiktsfrågor är det fortfarande ändå många som faktiskt tar ställning. Det är därför möjligt att undersöka huruvida de minst aktiva har likartade eller olika åsikter jämfört med de mest engagerade. Det är från den mest aktiva gruppen deltagarna i den offentliga debatten rekryteras. Är de politiskt talföras åsikter representativa för de mer tystlåtna? Tabellerna 9.4 och 9.5 presenterar åsiktsläget i ett antal internationella frågor.

När det gäller synen på USA:s och Sovjets utrikespolitik finns det en-

Tabell 9.4
Åsikter i internationella frågor efter intresse för utrikespolitik 1973

Opinionsbalans	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
USA:s utrikespolitik	− 12	− 5	− 6	− 6
Sovjets utrikespolitik	+ 16	+ 17	+ 12	+ 2
Kinas utrikespolitik	+ 49	+ 37	+ 24	+ 7
USA:s inre förhållanden	− 23	− 15	− 13	− 7
Sovjets inre förhållanden	− 45	− 43	− 34	− 15
Kinas inre förhållanden	+ 25	+ 10	− 3	− 1
Mellanösternkonflikten (+ = positiv till Israel)	+ 21	+ 33	+ 39	+ 22
Vietnamkonflikten (+ = positiv till FNL)	+ 44	+ 25	+ 11	+ 6
Ökad u-hjälp	+ 47	+ 27	+ 4	− 9
Öka kontakterna med EG	+ 10	+ 11	+ 3	0
Antal intervjuade	316	1 052	787	255

Tabell 9.5
Åsikt om USA:s och Sovjets utrikespolitik efter intresse för utrikespolitik 1973

Åsikt om: USA	Sovjet	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Positiv	Negativ	17	16	18	20
Negativ	Positiv	32	28	27	26
Positiv	Positiv	27	32	29	25
Negativ	Negativ	24	25	26	30
Summa procent		100	100	100	100
Andel som svarar »vet inte» på någon av de två frågorna		7	10	16	41

dast smärre skillnader. De två översta raderna i tabell 9.4 samt tabell 9.5 tyder visserligen på att de mest intresserade i jämförelse med de mindre intresserade är något mer negativa till USA:s utrikespolitik och något mer positiva till Sovjets, men skillnaderna är ganska ringa. Inte heller förekomsten av s k supermaktsperspektiv (tabell 9.5) skiljer sig särskilt mycket mellan olika politiska strata. I detta avseende råder det en relativt hög åsiktsöverensstämmelse mellan intresserade och ointresserade.

Skillnaderna blir något större när frågan gäller stormakternas inre förhållanden. De mest engagerade är mer negativa till såväl det amerikanska som det sovjetiska samhället. Fördömandet gäller emellertid inte alla stormakter. För Kinas del är tendensen den motsatta. De mest engagerade är betydligt mer positiva till Kina, inte bara Kinas inre förhållanden utan också till den kinesiska utrikespolitiken, än vad de oengagerade är. Man skall här bara ha i minnet att särskilt många bland de ointresserade inte hade någon åsikt om Kina, men bland de få som tog ställning var attityderna alltså jämförelsevis skeptiska.

Vilka åsiktsskillnader finns det då när det gäller ställningstaganden i internationella konflikter? Bilden är inte entydig. I mellanösternfrågan är åsikterna ungefär desamma inom alla politiska strata; det råder en opinionsövervikt för Israel inom alla grupper. Men i Vietnamfrågan är olikheterna större. Bland de minst intresserade väger sympatierna ganska lika mellan FNL/Nordvietnam och USA/Sydvietnam, men bland de mest engagerade finns det en kraftig dominans för FNL-sympatisörerna.

I fråga om Sveriges europapolitik är uppfattningen att Sverige bör närma sig EG något vanligare bland de mest engagerade, men skillnaderna är mycket små. Däremot råder det en anmärkningsvärd olikhet när det gäller åsikterna om u-hjälpen. Mönstret stämmer väl överens med de data som redovisades i kapitel 6 om att de äldre och lågutbildade var mest negativa till u-hjälp, men siffrorna i tabell 9.4 är ändå slående. De som är helt ointresserade av politik är också mycket skeptiska till att ge u-hjälp och de skiljer sig därmed drastiskt från de mest engagerade där de positiva attityderna är i klar majoritet.

Jämförelsen mellan olika politiska strata har sålunda inte givit någon enhetlig bild. I vissa fall finns det bara små skillnader; aktiva och passiva har här i stort sett samma åsikter. Men i andra frågor framträder klarare skillnader. De minst engagerade, den tysta opinionen, har framför allt haft särpräglade attityder i det att de varit mer negativa till Kina, FNL och den svenska u-hjälpen.

Den sista frågan i detta kapitel gäller om politiskt engagemang, mätt med frågan om intresse för utrikespolitik, har något samband med benägenheten att byta ståndpunkt. Påverkas förutsättningarna för stabilitet och förändring i den utrikespolitiska opinionen av det politiska engagemangets

styrka? Frågan kan empiriskt besvaras med hjälp av panelurvalet 1973–1976. Med tanke på socialpsykologisk teoribildning ligger det nära till hands att förvänta ett sådant samband. Personer med bristande engagemang kännetecknas inte bara av att de ofta svarar »vet inte» på attitydfrågor, utan om de uttrycker en åsikt sker det ofta mer eller mindre slumpmässigt. Detta framgår så snart man undersöker korrelationen mellan svaren på sammanhängande intervjufrågor: korrelationen brukar vara mycket lägre bland de passiva än bland de aktiva (se kapitel 3 och 7). När man mäter överensstämmelsen i svaren på samma fråga ställd med några års mellanrum skulle man därför vänta att den observerade rörligheten är större bland de ointresserade än bland de intresserade. Hypotesen får naturligtvis kvalificeras i den mån det äger rum en nettoförändring i opinionen under mätperioden. Hur som helst ger den socialpsykologiska teorin anledning att vänta att bruttorörligheten är störst bland de passiva, minst bland de aktiva.

Hypotesen har tidigare visat sig få visst stöd. I en undersökning av opinionsutvecklingen i EEC-frågan mellan 1968 och 1970 fann Sören Holmberg att stabiliteten var störst bland de mest intresserade väljarna (1971 s 8). Desto mer förvånande är det resultat som redovisas i tabell 9.6. Förändringsmönstret är detsamma inom alla politiska strata. Andelen stabila (bland dem som tog ställning vid båda intervjutillfällena) är i huvudsak lika stor bland de mest intresserade som de helt ointresserade. Samma slutsats gäller även nettorörligheten. Skillnaden mellan dem som blivit mer positiva och dem som blivit mer negativa till den amerikanska politiken är i stort sett lika stor inom alla grupper. En tabell över motsvarande fråga om Sovjets utrikespolitik visar för övrigt samma sak. Såväl brutto- som nettorörlighet saknar samband med det utrikespolitiska engagemangets styrka. Tolkningen är att opinionsförändringarna i fråga om stormakternas utrikespolitik blåser i samma riktning och med samma styrka inom alla delar av befolkningen.

Tabell 9.6
Åsikt om USA:s utrikespolitik: bruttoförändringar 1973–1976 efter intresse för utrikespolitik 1973

Förändring 1973–1976	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Blivit mer *positiv* till USA	37	38	40	36
Oförändrad uppfattning	39	42	38	43
Blivit mer *negativ* till USA	24	20	22	21
Summa procent	100	100	100	100
Obestämd uppfattning vid endera eller båda tidpunkterna	7	13	20	40
Antal intervjuade	126	468	321	93

Uppgifterna baseras på panelurvalet 1973–1976. Jfr tabell 2.4.

Kap 10. Väljarna och världspolitiken

Det finns i Sverige sedan gammalt en tradition att vissa frågor bör lösas under partipolitisk enighet. Detta torde vara den främsta anledningen till att frågor om landets statsskick, utrikes- och försvarspolitik så sällan diskuteras i valrörelserna. Politikernas önskan att skapa breda majoriteter i dessa frågor får konsekvensen att partierna inte finner behov att föra ut diskussionen till väljarna.

Att väljarna sålunda tilldelats en mycket passiv roll när det t ex gäller utrikespolitiken kan ge upphov till det i och för sig rimliga antagandet att väljarna därför är oinformerade och ointresserade av de internationella frågorna och av Sveriges relationer med omvärlden. Till viss del är denna uppfattning riktig. Som denna undersökning visat finns det många exempel där opinionen snarast kännetecknas av undran än av bestämda ställningstaganden. Över hälften av svenskarna undvek att ta direkt ställning för någon av de stridande parterna i Vietnam och Mellanöstern. Även i en så avgörande fråga för Sveriges handelspolitik som anslutningen till EG fanns det stora grupper som inte hade tagit ställning. Många var också okunniga om att partierna hade olika uppfattningar i EG-frågan, även om denna kunskapsbrist främst får förklaras av partiernas ovilja att inför offentligheten tydligt deklarera sina meningsskiljaktigheter.

Men ser man efter lite närmare finner man att denna dystra bild av opinionsläget är mycket ofullständig. Väljarna är mer engagerade i världspolitiken än vad valrörelsernas tystnad kan ge sken av. Om man nu vill ge en lite mer nyanserad bild av opinionsläget i de internationella frågorna är det tre forskningsproblem man ställs inför. Det första är *vilka* opinioner som skall mätas. Det andra är hur dessa opinioner kan *förklaras.* Det tredje är vilka *konsekvenser* de internationella attityderna får.

Valet av vilka opinioner som är värda att mätas avgörs delvis av den inrikespolitiska situationen. I den mån en internationell fråga trots allt blir föremål för inrikespolitiska konflikter är det naturligtvis en angelägen forskningsuppgift att med intervjuundersökningar studera opinionsbildningsprocessen på massnivå. Exempel på sådana frågor har i denna bok varit biståndspolitiken och EG-debatten.

I den internationella, framför allt amerikanska, forskningen om medborgarnas attityder till omvärlden är det en speciell attityddimension som stått i centrum för intresset. Åsiktsskalans poler ges ofta benämningarna isolationism och internationalism. Anledningen till att isolationismskalan inte

uppmärksammats i denna bok är att den väsentligen återspeglar en specifikt amerikansk frågeställning, nämligen i vilken utsträckning som USA bör engagera sig – framför allt militärt – i världspolitiken. Vissa försök att applicera skalan i länder utanför USA har givit blandade resultat. En undersökning i Schweiz (Frei & Kerr 1974) tyder t ex på att isolationism-attityder närmast sammanfaller med det mönster som i Sverige kan iakttagas när det gäller inställning till u-hjälpen.

Förutom frågorna om EG, u-hjälp och försvar har denna undersökning koncentrerat sig på två aspekter av opinionsbildningen. Den ena har gällt väljarnas dagsaktuella »världsbild», deras kännedom om världshändelserna, deras förmåga att orientera sig i nyhetsflödet och ta ställning i aktuella konflikter. De mest utförliga undersökningarna av denna aspekt gjordes i valundersökningen 1973; resultaten har redovisats i kapitel 7–9. Det andra huvudområdet i denna studie har varit svenskarnas attityder till stormakterna. Analysen i kapitel 2–5 har främst baserats på 1973 och 1976 års intervjuer. Det har i flera avseenden visat sig att det i Sverige finns en ganska vital internationell opinion. Trots stora olikheter i intresse och information är det ändå berättigat att dra slutsatsen att den stora majoriteten tagit ställning i världspolitikens huvudkonflikt. Den totala opinionsbilden är sammansatt. Stora grupper har visserligen tagit ställning för den ena och mot den andra stormakten, men det finns också många som inte låter sig beskrivas i det kalla krigets kategorier, många som kan sägas söka efter en tredje ståndpunkt.

Försöken att *förklara* opinionen i internationella frågor har i denna bok blivit ganska begränsade. Det visar sig nämligen snart att det är en fullt tillräcklig forskningsuppgift att överhuvudtaget beskriva opinionens struktur och förändring över tid. För att kunna ge en mer fullständig förklaring skulle det också krävas källmaterial utöver intervjuundersökningarna. Uppenbarligen är opinionen starkt avhängig av händelser i den internationella politiken. Det är en särskild uppgift att utreda hur denna påverkan i detalj går till. Nyhetsförmedlingen och den politiska kommunikationsprocessen i allmänhet innehar här självfallet en nyckelroll. Häri ingår också att studera betydelsen av politikers och olika opinionsgruppers betydelse för att forma allmänhetens åsikter. I många frågor råder ett växelspel. Partierna tvingas ta hänsyn till opinionens fördelning och grad av enighet, men opinionsläget bland väljarna påverkas också av partiernas ställningstaganden och argumentering.

Det finns även en annan grupp tänkbara orsaksfaktorer som lämnats utanför denna undersökning. I flera utländska studier har åsikter i internationella frågor framför allt analyserats mot bakgrund av olika psykologiska dispositioner. Isolationistiska attityder har t ex i amerikanska undersök-

ningar visat sig vara korrelerade med paranoid läggning, misantropi, auktoritära attityder och förakt för mänsklig svaghet (McClosky 1967).

I denna studie är det emellertid opinionens sociala och politiska förankring som ställts i centrum. Benägenheten att överhuvudtaget engagera sig i och ta ställning till internationella frågor visade sig i kapitel 9 vara starkt avhängig av bakgrundsfaktorer som ålder, kön, utbildning och samhällsklass. I några fall har det dessutom visat sig att åsikterna kunnat skilja sig ganska avsevärt mellan olika generationer och mellan t ex lågutbildade och högutbildade. Från statsvetenskaplig utgångspunkt har det sedan varit ett huvudintresse att kunna belysa sammankopplingen mellan internationella konflikter och inrikespolitiska skiljelinjer (kapitel 5 och 6).

Boken har haft två budskap. Det ena har varit att fästa uppmärksamheten på de metodiska problemen vid mätningen av utrikespolitiska attityder. Den andra tesen har varit att den traditionella bilden underskattat världspolitikens betydelse för svensk opinion.

Denna bok kan också ses som en pendang till det arbete jag tidigare publicerat om väljarna och valet 1976. Några kapitel däri anknöt till en huvudtradition inom valforskningen: väljarnas partival förklarades med deras sociala bakgrund och deras ställningstaganden i ett antal aktuella inrikespolitiska sakfrågor. Även om denna förklaringsmodell vid varje val har ett allmänpolitiskt intresse, är frågan hur den teoretiskt kan utvecklas. Här finns två olika forskningsstrategier. Den ena är att gå »framåt» i kausalkedjan och inrikta ansträngningarna på att precisera olika mellanliggande variabler. Sambandet mellan åsikter i olika sakfrågor och valet av parti kan specificeras genom att man inför olika mått på väljarnas bedömning av partiståndpunkter, partiernas inbördes avstånd, etc. Fördelen med denna strategi är att modellens förklaringskraft ökar, åtminstone uttryckt i hur stor andel varians i den beroende variabeln som statistiskt kan förklaras. Faran är naturligtvis att modellen börjar bli trivial. Någon har ironiskt påpekat att valforskningens säkraste teori tycks vara att väljarna tenderar att rösta på det parti som de tycker bäst om.

Den andra forskningsstrategin är att söka sig bakåt i kausalkedjan, till faktorer som i förstone synes ha föga att göra med själva väljarbeteendet. Bo Särlviks idé inför 1973 års valundersökning att introducera en större serie frågor om internationella problem kan ses som ett försök att vidga valforskningens teoretiska ramar. Redan den begränsade analys som denna bok innehållit visar att satsningen varit fruktbar. Såväl väljarnas allmänideologiska uppfattningar som deras ståndpunkter i konkreta sakfrågor bär tydlig påverkan av politiska förhållanden utanför Sveriges gränser.

Litteratur

Almond, Gabriel (1960). The American People and Foreign Policy. Praeger, New York, second ed.

Anagnason, J Theodore (1972). »Ideology in the American Electorate, 1956–1968». Department of Political Science, University of Rochester.

Andrén, Nils & Landqvist, Åke (1965). Svensk utrikespolitik efter 1945. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Andrén, Nils (1967). Power Balance and Nonalignment. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Arosalo, Uolevi & Joenniemi, Pertti (1970). »Public Knowledge of Military Alliance Memberships. A Cross-National European Study». Research Institute of the University of Tampere, Nr B:14.

Aubert, Vilhelm (1965). »Folkemening om internasjonale spörsmål». Tidskrift för samfunnsforskning s 113–146.

Axelrod, Robert (1967). »The Structure of Public Opinion on Policy Issues». Public Opinion Quarterly, Vol. 31, s 51–60.

Barnes, Ian Ronald (1974). »Swedish Foreign Policy. A Response to Geopolitical Factors». Cooperation and Conflict, Vol. 10, s 243–261.

Belknap, George & Campbell, Angus (1952). »Political Party Identification and Attitudes toward Foreign Policy». Public Opinion Quarterly, Vol. 15, s 601–623.

Bennett, Stephen Earl (1973). »Consistency among the Public Welfare Policy Attitudes in the 1960's». American Journal of Political Science, Vol. 17, s 544–570.

Berelson, Bernard & Lazarsfeld, Paul & McGhee, William N (1954). Voting. University of Chicago Press, Chicago.

Bergquist, Mats (1969). »Sweden and the European Economic Community». Cooperation and Conflict, Vol. 5, s 1–12.

Bergquist, Mats (1970). Sverige och EEC. En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961–1962. Lund Political Studies 11, Norstedts, Stockholm.

Birnbaum, Karl E (1965). »The Formation of Swedish Foreign Policy: Some Points of Departure for an Inquiry», Cooperation and Conflict, Vol. 1, s 6–31.

Bishop, George F & Oldendick, Robert W & Tuchfarber, Alfred & Bennett, Stephen E (1977). »The Changing Structure of Mass Beliefs: Facts or

Artifacts?». Paper presented at the Electoral Behavior Session, ICPSR Biannual Meeting, Ann Arbor, Michigan.
Björklund, Stefan & Westin, Ola (1977). »Politisk åskådning som utbildningsmål». Statsvetenskaplig tidskrift, Vol. 80, s 105–119
Blalock, Hubert M (1964). Causal Inferences in Non-Experimental Research. University of North Carolina Press, Chapel Hill, N.C.
Bonham, G Matthew (1969). »Scandinavian Parliamentarians: Attitudes toward Political Integration». Cooperation and Conflict, Vol. 5, s 149–161.
Borre, Ole (1973). »Party and Ideology in Denmark». University of Aarhus.
Boughan, Karl (1974). »The Forgetful Voter: An Experiment in Electoral Rationality and Issue Recall». Paper prepared for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, Illinois, August 29–September 2, 1974.
Brim, Orville G & Wheeler, Stanton (1966). Socialization after Childhood: Two Essays. Wiley, New York.
Brodin, Katarina & Goldmann, Kjell & Lange, Christian (1968). »The Policy of Neutrality: Official Doctrines of Finland and Sweden». Cooperation and Conflict, Vol. 4, s 18–51.
Brodin, Katarina (1972). »Belief Systems, Doctrines and Foreign Policy». Cooperation and Conflict, Vol. 7, s 97–112.
Brown, Stephen (1970). »Consistency and the Persistance of Ideology: Some Experimental Results». Public Opinion Quarterly, Vol. 34, s 60–68.
Buchanan, William & Cantril, Hadley (1953). How Nations See Each Other: A Study of Public Opinion. University of Illinois Press, Urbana, Ill.
Butler, David & Stokes, Donald (1969). Political Change in Britain. Forces Shaping Electoral Choice. MacMillan, London.
Campbell, Angus (1966). »A la recherche d'un modèle en psychologie électorale comparative», Revue française de sociologie, Vol. 7.
Campbell, Angus & Gurin, Gerald & Miller, Warren E (1954). The Voter Decides. Row, Peterson & Co, Evanston, Ill.
Campbell, Angus & Converse, Philip E & Miller, Warren E & Stokes, Donald E (1960). The American Voter. John Wiley, New York.
Cantril, Hadley (1965). The Patterns of Human Concerns. Rutgers University Press, New Brunswick, N.J.
Carlsson, Gösta (1953). »Redogörelse för kommitténs opinionsundersökning», i SOU 1953:27 Psykologiskt försvar.
Center of International Studies, Princeton University, and Survey Research Center, University of Michigan (1957). »Research Proposal on Public

Opinion and Foreign Policy». The American Behavioral Scientist, Vol. 1 s 40–43.

Christiansen, Björn (1959). Attitudes towards Foreign Policy as a Function of Personality. Universitetsforlaget, Oslo.

Cobb, Roger W (1973). »Belief System Perspective: Assessment of a Framework». Journal of Politics, Vol. 35, s 121–153.

Cohen, Bernard C (1973). The Public's Impact on Foreign Policy. Little, Brown & Co, Boston, Mass.

Converse, Philip E (1964). »The Nature of Belief Systems in Mass Publics», i David E Apter (red): Ideology and Discontent. The Free Press, New York.

Converse, Philip E (1970). »Attitudes and Non-Attitudes: Continuation of a Dialogue», i Edward Tufte (red): The Quantitative Analysis of Social Problems. Addison-Wesley, Reading, Mass. (1963).

Converse, Philip E (1974). »Comment: The Status of Nonattitudes». American Political Science Review, Vol. 68, s 650–660.

Converse, Philip E & Schuman, Howard (1970). »'Silent Majorities' and the Vietnam War». Scientific American, Vol. 222 No. 6, s 17–25.

Coveyou, Michael R (1974). »Ideology and the Quality of Anglo-American Party Imagery». Paper prepared for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, Illinois, August 29–September 2, 1974.

Cutler, Neal (1968). »The Alternative Effects of Generations and Aging upon Political Behavior: A Cohort Analysis of American Attitudes toward Foreign Policy, 1946–1966». Oak Ridge National Laboratory, ORNL-4321, UC-2.

Cutler, Neal (1970). »Generational Succession as a Source of Foreign Policy Attitudes: A Cohort Analysis of American Opinion 1946–1966». Journal of Peace Research, Vol. 7, s 33–47.

Cutler, Neal & Heiskanen, Ilkka (1973). »Foreign Policy Orientations in Finland, 1964 and 1971: An Example of Generational Political Socialization». Helsingin yliopiston yleisen valtioopin laitoksen tutkimuksia N30.

Davis, Morris & Verba, Sidney (1960). »Party Affiliation and International Opinions in Britain and France, 1947–1956», Public Opinion Quarterly, Vol. 24, s 590–604.

Eckhardt, William (1969). »Ideology and Personality in Social Attitudes». Peace Research Reviews 3, 2 April 1969, s 1–108.

Eckhardt, William & Lentz, Theo F (1967). »Factors of War/Peace Attitudes». Peace Research Reviews 1, 5 October 1967, s 1–117.

Eisenstadt, Samuel N (1956). From Generation to Generation. The Free Press, Glencoe, Ill.

Eklund, Karin & Graff, Gunnar & Wigardt-Haag, Karin (1970). »Skolungdoms u-hjälpstänkande». Sektionen för fredsforskning, pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, rapport nr 8.
Elklit, Jørgen & Petersen, Nikolaj (1973). »Denmark Enters the European Communities». Scandinavian Political Studies, Vol. 8. s 198–213.
Elvang, Birgit (1966). »Social Position and Foreign Policy Knowledge: A Comparative Study of France, Norway and Poland». Paper presented to the Second Nordic Conference on Peace Research, Copenhagen, February 11–13, 1966. PRIO Publication No. 16–4.
Erikson, Robert S & Luttbeg, Norman R (1973). American Public Opinion. Its Origins, Content and Impact. Wiley, New York.
Eulau, Heinz (1969). »On Units and Levels of Analysis», i Micro-Macro Political Analysis: Accents of Inquiry. Aldine, Chicago.
Fagen, A R (1960). »Some Assessments and Uses of Public Opinion in Diplomacy». Public Opinion Quarterly, Vol. 24, s 448–457.
Field, John O & Anderson, Ronald E (1969). »Ideology in the Public's Conception of the 1964 Election». Public Opinion Quarterly, Vol. 33, s 380–398.
Frei, Daniel & Kerr, Henry (1974). Wir und die Welt. Strukturen und Hintergründe aussenpolitischer Einstellungen. Pedagogische Rekrutenprüfungen. Wissenschaftliche Reihe, Band 1. Bern 1974.
Galtung, Johan (1964a). »Foreign Policy Opinions as a Function of Social Position». Journal of Peace Research, Vol. 1, s 206–231.
Galtung, Johan (1964b). »Towards a Theory of Public Opinion in International Affairs». Paper for the 12th Pugwash Conference, Udaipur, January 1964.
Galtung, Johan & Holmboe Ruge, Mari (1965). »The Structure of Foreign News». Journal of Peace Research, Vol. 2, s 64–91.
Gamson, William A & Modigliani, André (1966). »Knowledge and Foreign Policy Opinions: Some Models for Consideration». Public Opinion Quarterly, Vol. 30, s 187–199.
Gleditsch, Nils Petter (1972). »Generaler og fotfolk i utakt. EF-avgörelsen i de nordiske land». Internasjonal politikk, s 795–804.
Gleditsch, Nils Petter & Hellevik, Ottar (1977). Kampen om EF. Pax forlag, Oslo
Goldmann, Kjell (1981). »'I utrikes- och försvarsfrågor fungerar inte demokratin': precisering av en hypotes». Statsvetenskaplig tidskrift, Vol. 84, s 123–164.
Haavelsrud, Magnus (1970). »Views on War and Peace among Students in West Berlin Schools», Journal of Peace Research, Vol. 7, s 99–120.
Halle, Nils H (1966). »Social Position and Foreign Policy Attitudes». Journal of Peace Research, Vol. 3, s 46–74.

Hancock, M Donald (1974). »Swedish Elites and the EEC: Models of the Future». Cooperation and Conflict, Vol. 9, s 225–242.
Hansen, Peter & Small, Melvin & Siune, Karen (1974). »The Structure of the Debate in the Danish EC Campaign, April to October, 1972: A Study of an Opinion-Policy Relationship». Paper prepared for the ECPR Joint Session of Workshops, Strasbourg, 1974.
Hartelius, Dag (1980). »Svenska väljarattityder till supermakterna». Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.
Hedman, Lowe (1978). Svenskarna och u-hjälpen. En studie av den svenska allmänheten, lokala opinionsbildare och journalister. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Sociologica Upsaliensia, 14.
Heeger, Robert (1972). »Vad är en ideologi?». Statsvetenskaplig tidskrift, Vol. 75, s 307–325.
Hellevik, Ottar & Gleditsch, Nils Petter (1973). »The Common Market Decision in Norway: A Clash Between Direct and Indirect Democracy». Scandinavian Political Studies, Vol. 8, s 227–235.
Hellevik, Ottar & Gleditsch, Nils Petter & Ringdal, Kristen (1975). »The Common Market Issue in Norway: A Conflict between Center and Periphery». Journal of Peace Research, Vol. 12, s 37–53.
Helm, Charles (1974). »Party Identification as a Perceptual Screen: The Theory Examined». Paper prepared for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, Illinois, August 29–September 2, 1974.
Hennessy, Bernhard C (1970). »A Headnote on the Existence and Study of Political Attitudes». Social Science Quarterly, Vol. 51, s 460–476.
Heradstveit, Per Øivind, red (1965). Partierne og utenrikspolitiken. Søndagsbiblioteket, bind 9. H Aschehoug, Oslo.
Himmelstrand, Ulf (1960). Social Pressures, Attitudes and Democratic Process. Almqvist & Wiksell, Uppsala.
Hjern, Benny. »Johan Galtungs teori om utrikespolitiska attityder som en funktion av social position: ett referat av dess innehåll och implikationer». Representationsundersökningen, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
Holmberg, Sören (1971). »Opinionsbildningen i EEC-frågan». Representationsundersökningen, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
Holmberg, Sören (1974). »Riksdagen representerar svenska folket». Empiriska studier i representativ demokrati. Studentlitteratur, Lund.
Holmberg, Sören & Petersson, Olof (1980). Inom felmarginalen. En bok om politiska opinionsundersökningar. Liber, Stockholm
Hveem, Helge (1968). »Foreign Policy Thinking in the Elite and the Gene-

ral Population: A Norwegian Case Study». Journal of Peace Research, Vol. 5, s 146–170.
Hveem, Helge (1972a). International Relations and World Images. A Study of Norwegian Foreign Policy Elites. Universitetsforlaget, Oslo.
Hveem, Helge (1972b). »Foreign Policy Opinion as a Function of International Position». Cooperation and Conflict, Vol. 7, s 65–86.
Høst, Sigurd, red (1972). Attitudes to Norwegian Development Assistance 1972. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
Iversen, Claus (1971). »A Note on Foreign Policy Opinions as a function of Position in the Channels of Influence and Communication». Cooperation and Conflict, Vol. 6, s 56–59.
Janowitz, Morris & Segal, David (1967). »Social Cleavage and Party Affiliation: Germany, Great Britain, and the United States». American Journal of Sociology, Vol. 72, s 601–618.
Johnsson, Anders & Lindholm, Stig & Löbel, Stig (1970). »Halva riksdagen och u-hjälpen. En enkät kring riksdagsmännens attityder». Sektionen för fredsforskning, pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, rapport nr 7.
Kelman, Herbert C, red (1965). International Behavior. A Social-Psychological Analysis. Holt, Rinehart and Winston, New York.
Kirkpatrick, Samuel A (1970). »Political Attitude Structure and Component Change». Public Opinion Quarterly, Vol. 34, s 403–407.
Kirkpatrick, Samuel A (1974). »Age and Ideology: A Cohort Analysis of Attitude Constraint in the American Public». Paper prepared for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, Illinois, August 29–September 2, 1974.
Koritzinsky, Theo (1970). Velgere, partier og utenrikspolitik. Analyse av norske holdninger 1945–1970. Pax forlag, Oslo.
Krech, David & Crutchfield, Richard S & Ballachey, Egerton L (1962). Individual in Society. McGraw-Hill, New York.
Lane, David E (1962). Political Ideology. Why the American Common Man Believes What He Does. The Free Press, New York.
Lane, David E & Sears, David O (1969). Allmän opinion. Wahlström & Widstrand, Stockholm. (1964)
Lasswell, Harold D (1935). World Politics and Personal Insecurity. McGraw-Hill, New York.
Laulicht, Jerome (1965a). Canadian Foreign Policy Attitudes: Some Major Conclusions». International Social Science Journal, Vol. 17, s 472–486.
Laulicht, Jerome (1965b). »Public Opinion and Foreign Policy Decisions». Journal of Peace Research, Vol. 2, s 147–159.
Laulicht, Jerome (1967). »Comparative Studies of Foreign Policy Opinions».

Paper prepared for the meetings of the International Peace Research Association, Sweden, June, 1967.
Laulicht, Jerome & Paul, John (1963). »Canadian Attitudes on Disarmament and Defence». Social Problems, Vol 11.
Lazarsfeld, Paul & Berelson, Bernard & Gaudet, Hazel (1968). The People's Choice. How the Voter Makes up his Mind in a Presidential Campaign. Columbia University Press, New York, third ed. (1948).
Lebrun, Archille (1971). L'Opinion des Français sur le Tiers-Mond. Les Éditions Ouvrières, Paris.
Leimu, Heikki (1972). »Säkerhetspolitikens attityddimensioner. En undersökning av attityder till internationell säkerhet och socioekonomisk säkerhet enligt social position, partiståndpunkt och utrikespolitiska kunskaper». Turun yliopiston sosiologian laitos, Monisteita 55.
Lents, Theo F (1965). »Japan vs. USA: A Comparative Public Opinion Study». Journal of Peace Research, Vol. 2, s 288–294.
Levy, Seldon G & Hefner, Robert (1964). »Multidimensional Scaling of International Attitudes». Peace Research Society (International) Papers, Vol. 1, University of Pennsylvania.
Lewin, Leif (1972). »Om studiet av de politiska ideologiernas innehåll och funktion». Statsvetenskaplig tidskrift, Vol. 75, s 437–468.
Lindén, Michael (1975a). »Political Dimensions and Relative Party Positions: A Factor Analytical Study of Swedish Attitude Data». Scandinavian Journal of Psychology, Vol. 16, s 97–107.
Lindén, Michael (1975b). »Some Cognitive Models of Political Party Sympathy Based on Swedish Attitude Data». Scandinavian Journal of Psychology, Vol. 16, s 285–293.
Lindén, Michael (1976). »Political Dimensions and Models of Party Sympathy: Empirical Studies of Swedish Attitude Data». European Journal of Political Research, Vol. 4, s 377–389.
Lindholm, Stig (1970). U-landsbilden. En undersökning av allmänna opinionen. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Educational Psychology 19. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
Lumsden, Malvern (1967). »Social Position and Cognitive Style in Strategic Thinking». Journal of Peace Research, Vol. 4, s 289–303.
Luttbeg, Norman (1968). Public Opinion and Public Policy: Models of Political Linkage. The Dorsey Press, Homewood, Ill.
McClosky, Herbert (1967). »Personality and Attitude Correlates of Foreign Policy Orientation», i Rosenau (1967).
Marcus, George E & Tabb, David & Sullivan, John L (1974). »The Application of Individual Differences Scaling to the Measurement of Political Ideologies». American Journal of Political Science, Vol. 18, s 405–420.

Markel, Lester m fl (1949). Public Opinion and Foreign Policy. Harper & Brothers, New York.
Mendel, Douglas H (1959). »Foreign Policy and Public Opinion». The American Behavioral Scientist, Vol, 2, s 11–14.
Merritt, Richard L (1973). »Public Opinion and Foreign Policy in West Germany», i Patrick J McGowan, red: Sage International Yearbook of Foreign Policy Studies, Volume One. Sage Publications, Beverly Hills, Calif.
Merritt, Richard L (1975). »Foreign Policy», i Stuart S Nagel, red: Policy Studies in America and Elsewhere. Lexington, Mass.
Merritt, Richard L & Puchala, Donald J, red (1969). Western European Perspectives on International Affairs. Public Opinion Studies and Evaluations. Praeger, New York.
Mokken, Robert M (1970). A Theory and Procedure of Scale Analysis. Mouton, The Hague.
Mueller, John E (1973). War, Presidents, and Public Opinion. Wiley, New York.
Mullins, Willard A (1972). »On the Concept of Ideology in Political Science». American Political Science Review, Vol. 66, s 498–510.
Mullins, Willard A (1974). »Sartori's Concept of Ideology: A Dissent and an Alternative», i Allen R Wilcox, red: Public Opinion and Political Attitudes, Wiley, New York.
Newcomb, Theodore M & Turner, Ralph H & Converse, Philip E (1969). Social Psychology. The Study of Human Interaction. Routledge & Kegan Paul, London, second ed.
Nie, Norman H & Andersen, Kristi (1974). »Mass Belief Systems Revisited: Political Change and Attitude Structure». Journal of Politics, Vol. 36, s 540–591.
Nie, Norman H & Verba, Sidney & Petrocik, John R (1976). The Changing American Voter. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
Nielsen, Hans-Jørgen & Sauerberg, Steen (1971). »De meningsløse – en analyse af politisk apati». Økonomi og politikk, Vol. 45, s 367–382.
Nimmo, Dan D (1974). Popular Images of Politics. A Taxonomy. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.
Paul, John & Laulicht, Jerome (1963). In Your Opinion. Canadian Peace Research Institute, Clarkson, Ontario.
Petersen, Nikolaj (1970). »Nogle hypoteser vedrørende udenrigspolitiske attituder i den danske befolkning». Politica, s 11–20.
Petersen, Nikolaj (1975). Folket og udenrigspolitiken: med særlig henblikk på Danmarks forhold till EF. Gyldendal, København.
Petersson, Olof (1975). »Stormaktspolitik i svensk opinion». Internationella studier, s 139–142.

Petersson, Olof (1977). Väljarna och valet 1976. Valundersökningar, rapport 2, SCB/Liber, Stockholm.

Petersson, Olof (1978a). »Stormaktspolitik i svensk opinion 1973–1976». Internationella studier, s 9–12.

Petersson, Olof (1978b). Valundersökning 1976. Teknisk rapport. Valundersökningar, rapport 3, SCB/Liber, Stockholm.

Petersson, Olof (1981). »Attityder till invandring. Några data från 1976 års valundersökning», i: Att leva med mångfalden. Diskrimineringsutredningen/Liber, Stockholm.

Pierce, John C & Rose, Douglas D (1974). »Nonattitudes and American Public Opinion: The Examination of a Thesis». American Political Science Review, Vol. 68, s 626–650.

Putnam, Robert D (1971). »Studying Elite Political Culture: The Case of 'Ideology'». American Political Science Review, Vol. 65, s 651–681.

Redder, K W & Tonsgaard, Ole (1971). »Saliency and Political Attitudes». Scandinavian Political Studies, Vol. 6. s 183–191.

RePass, David E (1974). »Levels of Rationality among the American Electorate». Paper prepared for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, Illinois, August 29–September 2, 1974.

Robinson, John P (1967). Public Information about World Affairs. University of Michigan, Institute for Social Research, Survey Research Center, Ann Arbor, Michigan.

Robinson, W S (1950). »Ecological Correlation and the Behavior of Individuals». American Sociological Review, Vol. 15, s 351–357.

Rogers, William C & Stuhler, Barbara & Koenig, Donald (1967). »A Comparison of Informed and General Public Opinion on U.S. Foreign Policy». Public Opinion Quarterly, Vol. 31. s 242–252.

Rosenau, James N (1961). Public Opinion and Foreign Policy: An Operational Formulation. Random House, New York.

Rosenau, James N (1967). Domestic Sources of Foreign Policy. The Free Press, New York.

Rosenau, James N (1968). »The Attentive Public and Foreign Policy: A Theory of Growth and Some New Evidence». Princeton University, Center of International Studies, Research Monograph No. 31 1968.

Rosenberg, Milton J m fl (1960). Attitude, Organization, and Change: An Analysis of Consistency among Attitude Components. Yale University Press, New Haven.

Rosenberg, Milton J & Verba, Sidney & Converse, Philip E (1970). Vietnam and the Silent Majority. The Dove's Guide. Harper & Row, New York.

Rosengren, Karl Erik (1971). »Nyhetsspridning: Apollo 14 och Sverige». Sociologisk forskning, Vol. 8. s 222–247.

Rosengren, Karl Erik (1974). »International News: Methods, Data and Theory». Journal of Peace Research, Vol. 11, s 145–156.

Rosi, Eugene J (1965). »Mass and Attentive Opinion on Nuclear Weapon Tests and Fallout, 1954–1963». Public Opinion Quarterly, Vol. 29, s 280–297.

Russett, Bruce & DeLuca, Donald R (1981). »'Don't Tread On Me': Public Opinion and Policy in the Eighties». Political Science Quarterly, Vol. 96, s 381–399.

Sande, Øystein (1971). »The Perception of Foreign News». Journal of Peace Research, Vol 8, s 221–237.

Scott, William A (1960). »International Ideology and Interpersonal Ideology». Public Opinion Quarterly, Vol. 24, s 419–435.

Searing, Donald D & Schwartz, Joel L & Lind, Alden E (1973). »The Structuring Principle: Political Socialization and Belief Systems». American Political Science Review, Vol. 68, s 415–432.

Skaggestad, Gunnar (1972). »Utenrikspolitiske holdninger og sosial position». Statsvetenskaplig tidskrift, Vol. 75, s 504–516.

Smith, Paul A (1961). »Opinions, Publics, and World Affairs in the United States». Western Political Quarterly, Vol. 14, s 698–714.

Stokes, Donald E (1962). »Popular Evaluations of Government: An Empirical Assessment», i: Harland Cleveland & Harold D Lasswell, red: Ethics and Bigness: Scientific, Academic, Religious, Political and Military. Harper & Row, New York.

Stålvant, Carl-Einar (1973). »The Swedish Negotiations with the EEC». Scandinavian Political Studies, Vol. 8, s 236–245.

Suchman, E A (1950). »The Intensity Component in Attitude and Opinion Research», i: S A Stouffer, red: Measurement and Prediction. Princeton University Press, Princeton, N.J.

Sullivan, John L (1974). »Linkage Models of the Political System», i: Allan R Wilcox, red: Public Opinion and Political Attitudes. Wiley, New York.

Sverige och Vietnamfrågan. Anföranden och uttalanden. Aktstycken utgivna av Kungl. utrikesdepartementet, Ny serie II:19, Stockholm 1968.

Särlvik, Bo (1965). »Skiljelinjer i valmanskåren». Statsvetenskaplig tidskrift, Vol. 68, s 141–183.

Särlvik, Bo (1967). »Party Politics and Electoral Opinion Formation. A Study of Issues in Swedish Politics 1956–1960». Scandinavian Political Studies, Vol. 2, s 167–202.

Särlvik, Bo (1970). Electoral Behavior in a Multi-Party System. Akad. avh., statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Särlvik, Bo & Crewe, Ivor & Alt, James & Fox, Anthony (1976). »Britain's Membership of the EEC – A Profile of Electoral Opinion in the Spring of 1974 – with a Postscript on the Referendum». European Journal of Political Research, Vol. 4, s 83–113.

Targ, Henry R (1970). »Children's Developing Orientations to International Politics». Journal of Peace Research, Vol. 7, s 79–97.

Terhune, Kenneth W (1965). »Nationalistic Aspiration, Loyalty, and Internationalism». Journal of Peace Research, Vol. 2, s 277–287.

Tingsten, Herbert (1944). Svensk utrikesdebatt mellan världskrigen. Skrifter utgivna av Utrikespolitiska institutet 4, Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm.

Törnqvist, Kurt (1969). »Svenskarna och omvärlden. En opinionsundersökning hösten 1968 om svenska folkets attityder till några internationella problem». Psykologiskt försvar nr 42, Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.

Törnqvist, Kurt (1974). »Svenskarna och konflikten i mellersta östern. En opinionsundersökning i november-december 1973». Psykologiskt försvar nr 64, Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.

Törnqvist, Kurt (1981a). »Den sovjetiska ubåten och svensk opinion. Några opinionsfrågor i november 1981». Psykologiskt försvar nr 110, Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.

Törnqvist, Kurt (1981b). »Opinion 81. En opinionsundersökning hösten 1981». Psykologiskt försvar nr 111, Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.

Utrikesfrågor. Offentliga dokument m m rörande viktigare svenska utrikesfrågor 1970–. Aktstycken utgivna av utrikesdepartementet, Ny serie I:C:20–.

Valen, Henry (1973). »Norway: 'No' to EEC». Scandinavian Political Studies, Vol. 8, s 214–226.

Valen, Henry (1980). »Internal Conflicts and Reactions towards Foreign Politics: A Case Study of the Norwegian Electorate», i Otto Büsch, red: Wählerbewegung in der Europäischen Geschichte. Colloqium Verlag, Berlin.

Valen, Henry & Elklit, Jørgen & Tonsgaard, Ole (1975). »Economic Conflicts and Orientations towards Europe in Denmark and Norway». Paper presented for the ECPR Joint Sessions of Workshops, London, 1975.

Vedung, Evert (1974). »Innehållslig och funktionell idéanalys». Statsvetenskaplig tidskrift, Vol. 74, s 1–20.

Verba, Sidney m fl (1967). »Public Opinion and the War in Vietnam». American Political Science Review, Vol. 61, s 317–333.

Verba, Sidney & Brody, Richard A (1970). »Participation, Policy Preferen-

ces and the War in Vietnam». Public Opinion Quarterly, Vol. 34, s 325–332.

Westerståhl, Jörgen (1977). »1976 års valrörelse i pressen och bland väljarna», kapitel 3 i Holmberg, Sören & Westerståhl, Jörgen & Branzén, Karl, Väljarna och kärnkraften. Liber, Stockholm.

Westerståhl, Jörgen & Särlvik, Bo (1957). »Svensk hjälp till mindre utvecklade områden. En attitydundersökning». Valundersökning 1956, speciell rapport, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Westerståhl, Jörgen & Särlvik, Bo & Jansson, Esbjörn (1958). »Intervjuundersökning hösten 1957: Frågor rörande civilförsvar och psykologiskt försvar». Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Westin, Ola (1981). On Political Socialization and Education. Investigations into an Argumentation for a Good Political Belief System. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education, 14.

Wiberg, Håkan (1968). »Social Position and Peace Philosophy». Journal of Peace Research, Vol. 5, s 277–291.

Viklund, Daniel (1977). Spelet om frihandelsavtalet. En kritisk studie i svensk europapolitik 1959–1972. Skrifter utgivna i samarbete med Utrikespolitiska institutet, Rabén & Sjögren, Stockholm.

Willick, Daniel H (1969). »Public Interest in International Affairs: A Cross-National Study». Social Science Quarterly, Vol. 50, s 171–285.

Willick, Daniel H (1970). »Foreign Affairs and Party Choice». American Journal of Sociology, Vol. 75, s 530–550.

Worchel, Philip (1967). »Social Ideology and Reactions to International Events». Journal of Conflict Resolution, Vol. 11, s 414–430.

Zetterberg, Hans L & Busch, Karin & Frankel, Greta (1979). »The Disenchanted Voice of Armed Neutrality». Public Opinion, April 1979.

Ørvik, Nils (1972). Fears and Expectations. Norwegian Attitudes toward European Integration. Universitetsforlaget, Oslo.

Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala

Skrifter utgivna genom Axel Brusewitz

1. *Axel Brusewitz,* Studier över riksdagen och utrikespolitiken. I. Hemliga utskottet i 1809 års författning. 144 sid 1933.
2. *Axel Brusewitz,* Studier över riksdagen och utrikespolitiken. II. Nordiska utrikesnämnder i komparativ belysning. 266 sid 1933.
3. *Gunnar Heckscher,* Konung och statsråd i 1809 års författning. Regeringsmaktens inre gestaltning under det nya statsskickets första halvsekel. 484 sid 1933.
4. De nordiska ländernas statsråd. Studier över deras sociala sammansättning. Utarbetade inom Seminariet för statskunskap i Uppsala. 234 sid 1935.
5. *Sven Lindman,* Parlamentarismens införande i Finlands statsförfattning. 85 sid 1935.
6. *Elis Håstad,* Regeringssättet i den schweiziska demokratien. 735 sid 1936.
7. Studier över den svenska riksdagens sociala sammansättning. Utarbetade inom Seminariet för statskunskap i Uppsala, 233 sid 1936.
8. *Ragnar Simonsson,* Millerands presidentur. En studie över presidentmakt och parlamentarism i Frankrike. 319 sid 1938.
9. *Gunnar Heckscher,* Svensk konservatism före representationsreformen. I. Den historiska skolans genombrott i Sverige. 257 sid 1939.
10. *Arne Björnberg,* Parlamentarismens utveckling i Norge efter 1905. 400 sid 1939.
11. *Arne Wåhlstrand,* 1905 års ministärkriser. 434 sid 1941.
12. Festskrift till professor skytteanus Axel Brusewitz. Utgiven till 60-årsdagen den 9 juni 1941 av vänner och lärjungar. 506 sid 1941.
13. *Axel Brusewitz,* Studier över riksdagen och utrikespolitiken. III. Utrikesfrågors behandling i den svenska riksdagen. 155 sid 1941.
14. *Sixten Björkblom,* Södermanlands läns landsting. Sammansättning, organisation och verksamhet. 467 sid 62 sid ill 1942.
15. *Edward Thermænius,* Adressdebatten i underhuset. En studie i parlamentarisk teknik och tradition. 236 sid 1942.
16. *Lennart Linnarsson,* Riksrådens licentiering. En studie i frihetstidens parlamentarism. 360 sid 1943.
17. *Gunnar Heckscher,* Svensk konservatism före representationsreformen. II. Doktrin och politik 1840—1865. 271 sid 1943.

18. *Torsten Petré,* Svenska regeringen och de norska frågorna 1884—1886 132 sid 1944.
19. *Olle Nyman,* Krisuppgörelsen mellan socialdemokraterna och bondeförbundet 1933. 114 sid 1944.
20. Statsvetenskapliga studier. Till Statsvetenskapliga föreningens i Uppsala tjugofemårsdag 7 nov 1944. Av medlemmar. 701 sid 1944.
21. *Torsten Petré,* Ministären Themptander. 305 sid 1 sid ill 1945.
22. *Carl-Erik Höjer,* Le régime parlamentaire belge de 1918 à 1940. 373 sid 1946.
23. *Ragnar Edenman,* Socialdemokratiska riksdagsgruppen 1903—1920. En studie i den svenska riksdagens partiväsen. 298 sid 1 sid ill 1946.
24. *Arne Wåhlstrand,* Allmänna valmansförbundets tillkomst. 104 sid 1946.
25. *Gunnar Gerdner,* Svenska regeringsproblemet 1917—1920. Från majoritetskoalition till minoritetsparlamentarism. 396 sid 10 sid ill 1946.
26. *Nils Andrén,* Den klassiska parlamentarismens genombrott i England. 361 sid 9 sid ill 1947.
27. *Olle Nyman,* Svensk parlamentarism 1932—1936. Från minoritetsparlamentarism till majoritetskoalition. 570 sid 14 sid ill 1947.
28. *Arne Wåhlstrand,* Regeringsskiftena 1900 och 1902. 238 sid 10 sid ill 1947.

Skrifter utgivna genom C. A. Hessler

30. *Gert Hornwall,* Regeringskris och riksdagspolitik 1840—1841. 465 sid 6 sid ill 1951.
31. *Eyvind Bratt,* Småstaterna i idéhistorien. En studie i äldre statsdoktriner. 231 sid 1951.
32. *Ragnar Andersson,* Svenska Dagbladet och det politiska livet 1897—1918. 460 sid 3 sid ill 1952.
33. *Arne Wåhlstrand,* Karlstadskonferensen 1905. Protokoll och aktstycken. 474 sid 4 sid ill 1953.
34. *Sten-Sture Landström,* Svenska ämbetsmäns sociala ursprung. 179 sid 1954.
35. *Gunnar Gerdner,* Parlamentarismens kris i Sverige vid 1920-talets början. 568 sid ill 1954.
36. *Carl Arvid Hessler,* Stat och religion i upplysningstidens Sverige. 242 sid 1956.
37. *Olle Nyman,* Högern och kungamakten 1911—1914. Ur borggårdskrisens förhistoria. 408 sid 1957.
38. *Elias Berg,* The historical thinking of Charles A. Beard. 83 sid 1957.
39. *Olle Gellerman,* Staten och jordbruket 1867—1918. 391 sid 1958.
40. *Olle Nyman,* Der westdeutsche Föderalismus. Studien zum Bonner Grundgesetz. 266 sid 1960.
41. *Mats Kihlberg* och *Donald Söderlind,* Två studier i svensk konservatism 1916—1922. 268 sid 1961.

42. *Nils Elvander,* Harald Hjärne och konservatismen. Konservativ idédebatt i Sverige 1865—1922. 530 sid 1961.
43. *Clarence Nilsson,* Sam Stadener som kyrkopolitiker. 392 sid 1964.
44. *Carl Arvid Hessler,* Statskyrkodebatten. 462 sid 1964.
45. *Olof Wennås,* Striden om latinväldet. Idéer och intressen i svensk skolpolitik under 1800-talet. 412 sid 1966.
46. *Leif Lewin,* Planhushållningsdebatten. 564 sid 1967.
47. *Artur Mägi,* Das Staatsleben Estlands während seiner Selbständigkeit. I. Das Regierungssystem. 327 sid 1967.
48. *Lars Rudebeck,* Party and People. A Study of Political Change in Tunisia. 275 sid 1967.
49. *Bo Jonsson,* Staten och malmfälten. En studie i svensk malmfältspolitik omkring sekelskiftet. 388 sid 1969.
50. Idéer och ideologier. Sex studier utgivna till Statsvetenskapliga föreningens i Uppsala femtioårsdag den 7 november 1969. 375 sid 1969.
51. *Terry Carlbom,* Högskolelokaliseringen i Sverige 1950—1965. En studie i politiskt inflytande. 309 sid 1970.
52. *Leif Lewin,* Folket och eliterna. En studie i modern demokratisk teori. 260 sid 1970.
53. *Reidar Larsson,* Theories of Revolution. From Marx to the First Russian Revolution. 381 sid 1970.
54. *Sverker Gustavsson,* Debatten om forskningen och samhället. En studie i några teoretiska inlägg under 1900-talet. 359 sid 1971.
55. *Ragnar Simonsson,* Frankrikes författningar. 617 sid 1971.
56. *Leontios Ierodiakonou,* The Cyprus Question. 311 sid 1971.
57. *Evert Vedung,* Unionsdebatten 1905. En jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge. 475 sid 1971.
58. *Hans Sjöberg,* De Gaulles Europatankar. 148 sid 1972.
59. *Georg Andrén,* Den unge Churchill. 100 sid 1972.
60. *Leif Lewin, Bo Jansson, Dag Sörbom,* The Swedish Electorate 1887—1968. 293 sid 1972.
61. *Barry Holmström,* Koreakriget i svensk debatt. 353 sid 1972.

Skrifter utgivna genom Leif Lewin

62. *Leif Lewin,* Statskunskapen, ideologierna och den politiska verkligheten. 28 sid 1972.
63. *Jan Åke Dellenbrant,* Reformists and Traditionalists. A Study of Soviet Discussions about Economic Reform, 1960—1965. 163 sid 1972.
64. *Peter Wallensteen,* Structure and War. On International Relations, 1920—1968. 269 sid 1973.
65. *Georg Landberg,* Hans Järta som landshövding i Kopparbergs län 1812—1822. 295 sid 1973.
66. *Bengt Bogärde,* Svenska folkhögskolans lärarförening och staten 1902—1970. En studie i organisationsinflytande. 187 sid 1974.
67. *Michael Ståhl,* Ethiopia. Political Contradictions in Agricultural Development. 186 sid 1974.

68. *Roger Henning,* Staten som företagare. En studie av Statsföretag AB:s mål, organisation och effektivitet, 183 sid 1974.
69. *Lars Nord,* Nonalignment and Socialism. Yugoslav Foreign Policy in Theory and Practice. 306 sid 1974.
70. *Karl-Göran Algotsson,* Från katekestvång till religionsfrihet. Debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet. 538 sid 1975.
71. *Onésimo Silveira,* Africa South of the Sahara: Party Systems and Ideologies of Socialism. 212 sid 1976.
72. *Carl-Johan Westholm,* Ratio och universalitet. John Stuart Mill och dagens demokratidebatt. 266 sid 1976.
73. *Leif Lewin,* Hur styrs facket? Om demokratin inom fackföreningsrörelsen. 245 sid 1977.
74. Kodbok till fackföreningsundersökningen. 128 sid 1977.
75. *Axel Hadenius,* Facklig organisationsutveckling. En studie av Landsorganisationen i Sverige. 214 sid 1976.
76. *Leif Lewin,* Åsiktsjournalistiken och den fackliga demokratin. 94 sid 1977.
77. *Michael Sahlin,* Neo-Authoritarianism and the Problem of Legitimacy. A General Study and a Nigerian Example. 240 sid 1977.
78. *Lars-Inge Ström,* Idrott och politik. Idrottsrörelsens politiska roll i Tredje riket, DDR och Förbundsrepubliken. 201 sid 1977.
79 *Gabriele Winai Ström,* Development and Dependence in Lesotho, the Enclave of South Africa. 192 sid 1978.
80. *Erik Åsard,* LO och löntagarfondsfrågan. En studie i facklig politik och strategi. 210 sid 1978.
81. *Maurice Georgi,* La Politque de l'URSS au Proche-Orient 1954—1964, "attitude et analyse". 178 sid 1978.
82. *Lars Ohlsson,* Lokal förvaltning i Sovjetunionen. Sovjeterna: Vision och verklighet. 328 sid 1979.
83. *Leif Lewin,* Det politiska spelet. 155 sid 1979.
84. *Olof Petersson,* Regeringsbildningen 1978. 177 sid 8 sid ill 1979.
85. *Evert Vedung,* Kärnkraften och regeringen Fälldins fall. 233 sid 8 sid ill 1979.
86. *Abu Baker El Obeid,* The Political Consequences of the Addis Ababa Agreement. 167 sid 1980.
87. *Roger Henning,* Partierna och Stålverk 80. En studie av industripolitiskt beslutsfattande. 183 sid 1980.
88. *Axel Hadenius,* Spelet om skatten. Rationalistisk analys av politiskt beslutsfattande. 301 sid 1981.
89. *Erik Amnå,* Planhushållning i den offentliga sektorn? Budgetdialogen mellan regering och förvaltning under efterkrigstiden. 235 sid 1981.
90. *Olof Petersson,* Väljarna och världspolitiken. 133 sid 1982.

Väljarna och världspolitiken

Varje dag sköljer nyheterna om världen och den internationella politiken över oss från massmedia. Men vilket intryck gör alla dessa nyheter? Hur ser svenskarna på omvärlden? Vilken betydelse har världshändelserna för opinionsbildningen i Sverige?

Denna bok handlar bl a om svenskarnas attityder till stormakterna Sovjet, USA och Kina och om hur synen på världspolitiken sammanhänger med inställningen till det svenska samhället. Dessutom behandlar författaren väljarnas reaktion på vietnamdebatten, mellanösternkonflikten, EG-frågan, den svenska u-hjälpen, det svenska försvaret samt utbåtsaffären hösten 1981.

Boken baseras på en serie omfattande intervjuundersökningar med ett representativt urval av den svenska väljarkåren. Resultaten analyseras mot bakgrund av de teoretiska och metodiska problem som är förknippade med tolkning av opinionssiffror.

Olof Petersson är docent i statskunskap vid Uppsala universitet och har tidigare utgivit böcker om val, partier, parlamentarism och opinionsbildning.

ISBN 91-1-827051-4